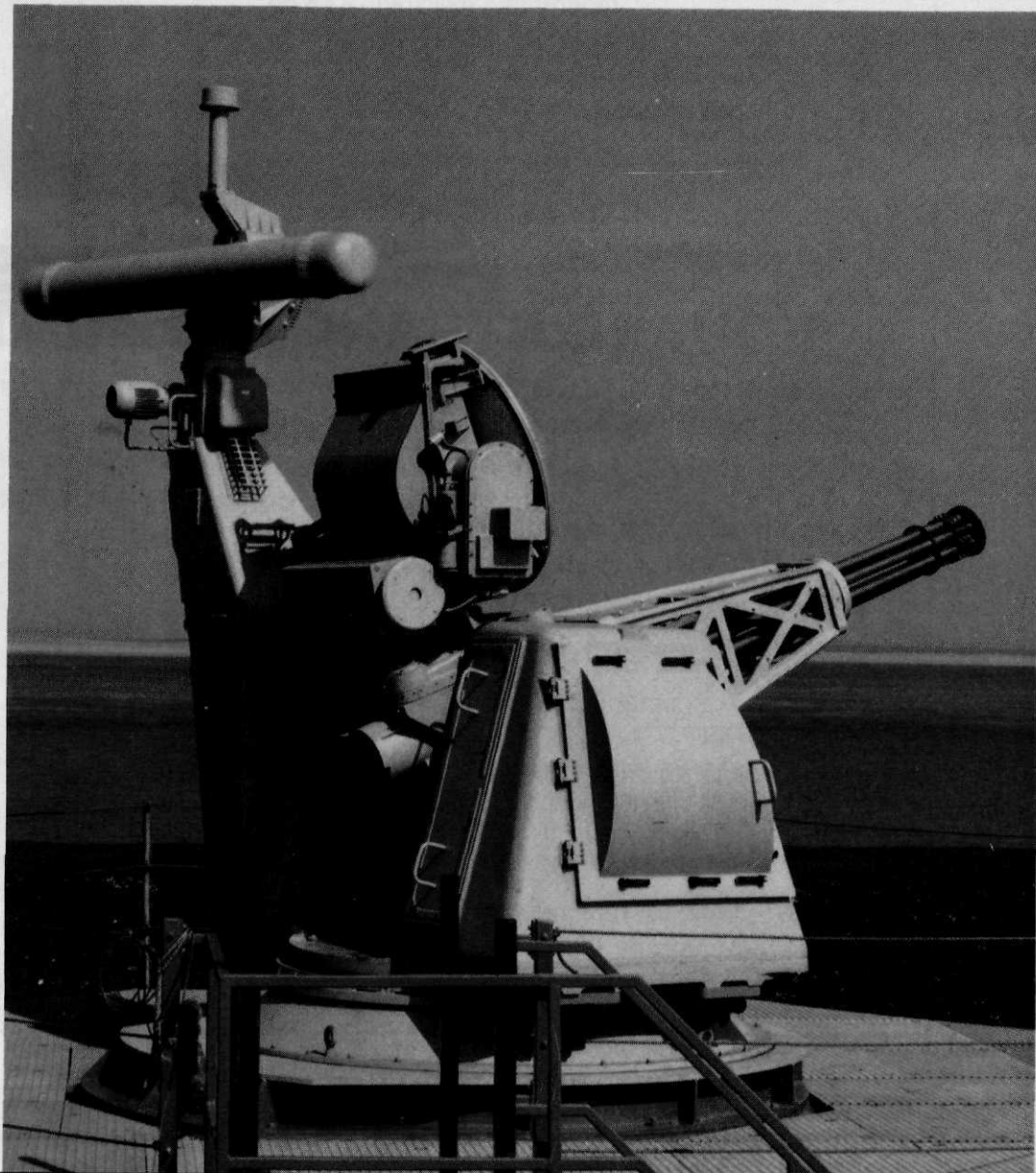

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

Goalkeeper . . .

hoogwaardige
defensietechnologie,
produkt van
Hollandse Signaal-
apparaten b.v.

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274,
2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis
generaal-majoor der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baalj
commodore van de Koninklijke
luchtmacht

REDACTEUREN:

J. M. J. Bosch
majoor der cavalerie

ir. G. M. van der Laan
brigade-generaal van de techn. staf

W. C. Louwerse
kolonel van de Koninklijke
luchtmacht

drs. J. W. M. Schulten
luitenant-kolonel van de
verbindingsdienst

CORRESPONDENTIE:

Spui 47, 2511 BL Den Haag
Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar.
Losse nummers f 2,75

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 7 09 11
Contractprijzen op aanvraag

NADRUK VERBODEN

536 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

537 December 1944: Hitlers laatste troefkaart verspeeld

539 Landmacht, het beslissende element, door J. Pelt, kolonel van de verbindingdienst b.d.

555 Gevechtshandleiding 80/90. Verdedigen? Nou, zo bijvoorbeeld! door F. J. D. C. Egter van Wissekerke en J. H. M. Engelen, majors der infanterie (deel 1)

570 Koninklijke marechaussee en verkeer(sveiligheid), door R. T. P. Sassen, kapitein der Koninklijke marechaussee

579 Meningen van anderen: Leiderschap op de korrel — Willem van Oranje (1533-1584) — Het verdrag van diplomatiek verkeer. Immuniteit van diplomaten onder de loep

581 Antwoord op meningen van anderen: Willem van Oranje (1533-1584) — Het verdrag van diplomatiek verkeer. Immuniteit van diplomaten onder de loep

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 73005 (55.17/81) / LuO 73504 (55.17/81). Tegemoetkoming vaardigheidsdiploma NSF (herdruk, mei 1984).

LaO 78016 (81/44) / LuO 78515 (81/38). Reisbesluit militairen 1978 (herdruk, mei 1984).

LaO 63058 (51.15/68). Regeling verlof, bewegingsvrijheid en vervoer voor rijksrekening (herdruk, mei 1984).

LaO 83005 (51.15/113) / LuO 83503 (51.15/106). Regeling vervoer voor rijksrekening bij verlof voor in het buitenland verblijvende militairen (herdruk, mei 1984).

LaO 68024 (55.14/38) / LuO 68533 (55.14/39). Premiespaarregeling rijksambtenaren 1968 (tweede herdruk, mei 1984).

LaO 81006 (55.15/17) / LuO 81501 (55.15/17). Regeling uitkering t.b.v. werkloze schoolverlaters uit gezinnen van defensiewerknemers in het buitenland (herdruk, juni 1984).

LaO 62035 (55.17/52) / LuO 62540 (55.17/50). Verplaatsingskostenbesluit 1962 (herdruk, mei 1984).

LaO 73005 (55.17/84) / LuO 73504 (55.17/81). Regeling dagelijks reizen tussen woning en plaats van tewerkstelling (herdruk, juni 1984).

LuO 65542 (78/98). Voortgezette vorming officieren (cursussen Luchtmachtstafschool) (herdruk, mei 1984).

LaO 78016 (81/44) / LuO 78515 (81/38). Reisbesluit militairen 1978 (herdruk, mei 1984).

LaO 73020 (82.2/12) / LuO 73517 (82.2/12). Regeling vervoer ter zake van gezinsbezoek (herdruk, mei 1984).

LaO 76014 (82.2/13) / LuO 76509 (82.2/13). Regeling vervoer voor rijksrekening bij bewegingsvrijheid, buitengewoon verlof, e.d. (herdruk, mei 1984).

LaO 63058 (51.15/68). Vervoer voor rijksrekening voor militairen geplaatst in de Duitse Bondsrepubliek (herdruk, juli 1984).

LaO 84005 (55.1/9ar) / LuO 84508 (55.1/9ao). Wijziging boekwerk regeling inkomsten militairen KL en KLu (46e wijziging; herdruk, juli 1984).

LaO 81007 (55.5/84) / LuO 81507 (55.5/81). Regeling ziektekosten overheidspersoneel (herdruk, juli 1984).

LaO 62035 (55.17/52) / LuO 62540 (55.17/50). Verplaatsingskostenbesluit 1962 (herdruk, juli 1984).

LaO 73005 (55.17/84) / LuO 73504 (55.17/81). Regeling dagelijks reizen tussen de woning en de plaats van tewerkstelling militairen land- en luchtmacht 1972 (herdruk, juli 1984).

LaO 77027 (56/58). Aanmaak van leggerbescheiden bij opkomst voor eerste oefening (herdruk, september 1984).

LaO 80009 (55.17/92) / LuO 80511 (55.17/89). Richtlijnen voor het verkrijgen van rijkshypotheekgarantie bij aan-

koop van een reeds eerder bewoonde woning (herdruk, september 1984).

LaO 84006 (55.17/94) / LuO 84509 (55.17/91). Regeling dagelijks reizen tussen de woning en de plaats van tewerkstelling voor buiten Nederland geplaatste militairen.

Lamed 008-84 (78/515). Omscholing tot materieelbeheerder.

Lamed 009-84 (78/516). Studie hogere technische vorming, studie rechtsgeleerdheid, studie in de sociale wetenschappen en studie in de economische wetenschappen.

Lumed 508-84 (78/177). Universitaire studiën.

Lacirc 005-84 op VS 2-1100 (21-4). Richtlijn voor het aanvragen van een organisatieonderzoek.

Lamed 012-84 (51.16/32) / Lumed 509-84 (51.16/33). Regeling inzake privéreizen door bepaalde categorieën burgerpersoneel naar bepaalde landen.

Lamed 020-78 (21.2/27) / Lumed 516-78 (21.2/26). Privacy-regelingen (herdruk, september 1984).

Lamed 049-65 (56/54) / Lumed 540-65 (56/43). Gebruik bloedgroepkaarten en aanmaak herkenningplaatjes (herdruk, september 1984).

Lacirc 006-84 op VS 2-1100 (91.1/2). Traditie Commissie Koninklijke landmacht.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

December 1944: Hitlers laatste troefkaart verspeeld

MS Veertig jaar is het geleden dat Hitler, in zijn functie als opperbevelhebber over alle Duitse strijdkrachten, de tijd gekomen achtte voor het ten uitvoer leggen van de grootscheepse operatie die hij had laten voorbereiden onder de codenaam „Die Wacht am Rhein”. Die uiterste poging alsnog de krijgskansen te doen keren, is in de militaire geschiedschrijving geboekstaafd als het „Ardennenoffensief”. Ten onrechte overigens, want het zou beter zijn, te spreken van een *tegenoffensief*; het werd immers ingezet in een fase waarin het geallieerde offensief in West-Europa geheel tot stilstand was gekomen, en beoogde niets meer of minder dan de tot dan toe behaalde winst van de westelijke verbondenen geheel teniet te doen. Met een dergelijke operatie zou eigenlijk de *strategische reserve* moeten worden belast, maar daarvan was allang geen sprake meer sinds de agressor in de harde praktijk had moeten ervaren in welke hachelijke positie een *op de binnenlijnen* opererende staat komt te verkeren die zichzelf in een twee-frontenoorlog manoeuvreert door een nieuwe tegenstander aan te vallen terwijl de eerste nog niet volledig is uitgeschakeld: hoewel de coördinatie tussen de acties van het Rode Leger en die van de westelijke geallieerden allerm minst perfect was, werd toch de dodelijke dubbele omvatting steeds pijnlijker voelbaar. Het zogenaamde *Ersatzheer*, dat in Duitsland zelf een soort territo-

riaal takenpakket had, was al herhaaldelijk „uitgekleed” om het Oostfront te helpen oplappen, en voor het versterken van de verdediging in het westen was geen werkelijke reserve beschikbaar. Hitlers plan is dan ook níét — zoals sommige schrijvers beweren — een plotselinge opwelling geweest. Om de uitvoerbaarheid ervan te verzekeren, móést er wel een redelijke voorbereidingstijd zijn.

Sinds het geallieerde offensief in het midden van september was gestopt als gevolg van de logistieke problemen, had Hitler zich met veldmaarschalk Keitel en generaal Jodl intensief beziggehouden met zijn plan dat de oude Blitzkriegconceptie moest doen herleven, de doorbreking van het geallieerde front verwezenlijken, Antwerpen in Duitse handen brengen, en tussen Britten en Amerikanen een wig drijven die uiteindelijk zou kunnen leiden tot een „politieke oplossing”, een compromis tussen de westelijke mogendheden en Nazi-Duitsland. Nog voor medio oktober hadden Keitel en Jodl dat plan al volledig uitgewerkt: het voorzag in een aanval van veldmaarschalk Model's Legergroep B (bestaande uit het Zesde SS-Pantserleger onder Diettrich, het Vijfde Pantserleger onder von Manteuffel, en het Zevende Leger onder Brandenberger) die bij verrassing zou aanvallen over een 140 km breed front tussen Monschau en Echternach. De beide pantserlegers zouden zich respectievelijk meester maken van Antwerpen en Brussel, het infanterieleger zou de zuidelijke schouder van de bres vasthouden terwijl de noordelijke flank zou worden gedekt door een parachutisteneenheid.

De theoretische basis van dat plan was zeker niet slecht. Daarbij kwam bovendien nog dat de geallieerde staven ervan uitgingen dat de Duitsers in dat stadium van de oorlog niet meer in staat zouden zijn tot een zodanige krachtsinspanning dat daardoor de bordjes alsnog zouden kunnen worden verhangen. Dat was een blijk van onderschatting van een tegenstander die in de loop van vijf oorlogsjaren toch wel had bewezen te beschikken over een alleszins bruikbaar en geoefend militair instrument dat werd geleid door ervaren commandanten op alle niveaus. Het was ook een blijk van zelfoverschatting, want men realiseerde zich bepaald niet dat de Duitsers in West-Europa wel waren *aangeslagen, maar niet verslagen!*

De gevolgen waren bijna desastreus. In de nacht

van 15 op 16 december 1944 stortten twintig Duitse divisies ter sterkte van ongeveer 250.000 man en 1100 tanks zich op de posities van het Amerikaanse Eerste Leger van Hodges, dat zich niet zo zeer ter verdediging had ingericht als wel zich bevond in stellingen zoals bij consolidatie op de aanvalsdoelen gebruikelijk is. Geen wonder derhalve dat de Amerikanen in eerste instantie achteruit werden gedreven. Het aanvankelijk eveneens achterwaarts gedrukte US 5th Corps van Gerow, in de noordelijke sector bij Malmédy, slaagde erin de doorstoot van Diettrich naar Luik te verijdelen. Het US 8th Corps, onder Middleton, kon daarentegen de stormloop van von Manteuffel niet weerstaan: de 28e Divisie werd doorbroken en daarmee lag de weg naar Houffalize en Bastogne open voor twee Duitse pantserlegerkorpsen. Het was gemakkelijk in te zien dat vooral Bastogne, het wegenknooppunt waarlangs de essentiële aanvoeren naar de voortrollende pantserformaties moesten plaatsvinden, ten koste van alles in geallieerde hand moest blijven. Dat McAuliffe met de 101st Airborne Division die prestatie leverde, verschaftte hem een ereplaats in de historie van de „Battle of the Bulge”; daaraan werd nog een extra accent toegevoegd door het befaamde antwoord „Nuts” dat hij gaf op het ultimatum van von Lüttwitz van het XLVII. Panzerkorps. De aldus vastlopende Duitse stoot naar het westen werd vervolgens uit het zuiden aangevallen door Pattons vermaarde Derde Leger, terwijl von Manteuffels voorste eenheden bij Dinant en Celles op enkele kilometers van de Maas eveneens tot staan werden gebracht. Op 25 december beheersten de geallieerden alle wegen die verder in de diepte en naar de Maasovergangen leidden, en de dag daarop werd Bastogne ontzet. De sterk verbeterde weersgesteldheid maakte het mogelijk dat de geallieerde luchtmacht-eindkrachten eindelijk weer in actie konden komen: omstreeks vijfduizend gevechtsvliegtuigen bestookten de langgerekte logistieke colonnes die vergeefs probeerden de Duitse aanvalsspitsen te bereiken om hen van het nodige te voorzien, en dat betekende in feite de genadeslag voor de ambi-

tieuze plannen van Hitler en zijn militaire satellieten. De afgegrendelde penetratie werd in de loop van januari 1945 vervolgens geleidelijk en stelselmatig weer teruggedrukt, en daarmee was Hitlers laatste hoop de bodem ingeslagen. Het uitspelen van zijn veronderstelde troefkaart had hem echter wél zijn laatste schaarse reserves gekost: de Duitse verliezen beliepen in ronde cijfers ongeveer 70.000 doden en gewonden, 50.000 krijgsgevangenen, 600 tanks en 1600 gevechtsvliegtuigen; de Geallieerden verloren bijna 77.000 man aan doden en gewonden. Die aderlating konden de Duitsers zich niet meer permitteren, zeker niet in het vooruitzicht op het komende voorjaarsoffensief van de oostelijke tegenstander, en nog geheel afgezien van wat de zo onverhoeds „uit hun winterslaap gewekte” westelijke geallieerden nog in petto zouden hebben: de enige, zij het Pyrrhusachtige, winst die zijn noodsprong Hitler had opgeleverd, was dat het geallieerde offensief naar en over de Rijn een vertraging opliep van een zestal weken. Uitsstel van executie derhalve, meer niet!

Het is de moeite waard, in deze dagen nog eens grondiger te bestuderen hetgeen zich veertig jaar geleden in en om de Ardennen heeft afgespeeld. Er zijn vele boeken en artikelen aan gewijd. In het vorenstaande kon uiteraard niet meer dan een summier schets worden gepresenteerd. Het ligt voor de hand dat het strijdtoneel uit die dagen ditmaal evenzeer in het middelpunt van de belangstelling zal staan als Arnhem in september jongstleden, en om dezelfde reden: de kans dat de oudstrijders uit die periode nog in groten getale aanwezig zullen kunnen zijn bij een eventuele vijftigjarige herdenking moet wel zo goed als uitgesloten worden geacht. Vooral daarom is het nú de juiste gelegenheid, te overdenken hoe lang, moeizaam en bloedig de weg is geweest die moest worden afgelegd alvorens de vrijheid kon worden teruggeschonken aan de volkeren die hadden nagelaten de tekenen aan de wand te verstaan en tijdig „naer behoren te vighileren voor haer eyghen securiteyt”!

J. Pelt

kolonel van de verbindingdienst b.d.

Landmacht, het beslissende element

Landpower, the decisive element of national security. Onder deze wat hoogmoedige slagzin verliep van 16 tot 19 oktober 1983 te Washington DC het imposante jaarcongres van de Association of the United States Army (AUSA).¹ Meer dan 20.000 personen namen deel aan deze drie dagen durende manifestatie van voordrachten, seminars, panel-discussies en een grote wapenexpositie. De laatste was natuurlijk ook weer eens uitgebreider dan ooit tevoren: ruim 200 op defensie gerichte industrieën en firma's toonden en demonstreerden hun producten en circa 75 militaire eenheden en „commands" van de Amerikaanse landmacht presenteerden — veelal op spectaculaire wijze — hun specifieke kundigheden.

Touwtrekken

Hoe opgeblazen het bovenvermelde motto van dit jaarcongres ook moge klinken, het geeft wel goed aan wat er in de Verenigde Staten achter de defensieschermen gaande is: een felle onderlinge strijd tussen de krijgsmachtdelen om een zo groot mogelijk deel van de defensiedollars te bemachtigen. Met een president en een Congress, die streven naar een sterke en snelle uitbreiding van het defensieapparaat, is er in deze jaren een overvloed aan defensiegeld. Het defensiebudget voor het lopende boekjaar 1984 bedraagt bijna \$ 250 miljard en is het absoluut hoogste dat de Verenigde Staten ooit hebben gehad. De plannen voor 1985 monden zelfs uit op ongeveer \$ 330 miljard, overeenkomende met een reële verhoging van 22% (na inflatiecorrectie) ten opzichte van dit jaar! Hoe lang echter de huidige defensievriendelijke omstandigheden zullen voortduren, is een grote vraag. De presidentsverkiezing in november kan grote veranderingen met zich meebrengen als president

¹ Zie het verslag van de jaarvergadering 1982 in: *Mil. Spect.* 152(1983)(4)172.

Reagan niet wordt herkozen. En zelfs als hij wel voor een tweede termijn aanblijft, zal er na de verkiezing toch snel iets drastisch moeten gebeuren aan de gigantische begrotingstekorten die voor 1985 en de daaropvolgende jaren in aantocht zijn. Een acute bezuiniging op defensie behoort dan zeker tot de mogelijkheden.

Tegen de achtergrond van deze onzekerheden is het begrijpelijk dat ieder krijgsmachtdeel nu het ijzer wil smeden zolang het zo witheet is. Zich daarbij een beetje afzetten van de neven-krijgsmachtdelen mag dan ook wel, zoals met het eerder vermelde congresmotto.

Nog duidelijker komt dat alles tot uitdrukking in de eerste en belangrijkste van de zestien resoluties die op het congres werden aangenomen (voor een uiteenzetting van de invloed die organisaties als de AUSA, de Air Force Association en de Navy League hebben op de Amerikaanse defensiezaken moge worden verwezen naar mijn voorgaande publicaties in dit tijdschrift). In de preambule van de desbetreffende resolutie wordt geconstateerd dat het aandeel van de landmacht in de jaarlijkse defensiebegrotingen tussen 1975 en 1984 afnam van 25,1 tot 22,5%, maar dat de verschillende taken die aan de landstrijdkrachten zijn toebedeeld in diezelfde periode verhoudingsgewijs sneller en meer werden uitgebreid dan die van de drie andere krijgsmachtdelen (het Marine Corps wordt in deze beschouwingen meestal als separaat, vierde krijgsmachtdeel aangemerkt). Deze discrepantie tussen taken en middelen leidde tot de volgende resolutie.

We therefore resolve to urge:

— *Development of a constituency which recognizes and supports the central, decisive role of the Army, the nation's primary element of Landpower.*
— *The Administration and Congress to provide a balanced defense budget which allocates to the*

Army a 'steady state' portion annually, augmented during the immediate future with a special additional funding increment to complete Total Army modernization, equipment fill and support facilities.

Uit de verdere toelichting op deze resolutie blijkt, dat met „steady state portion” wordt bedoeld „niet minder dan 25%” en dat „additional funding increment” moet worden gelezen als: 1 tot 3% voor de vier-jarenperiode 1985-'89, dat is Reagans mogelijke tweede ambtstermijn.

Wat er van deze wensen wordt vervuld, zal de toekomst leren. Bij het touwtrekken om de defensiedollars voor het eerstvolgende fiscale jaar 1984 heeft voorlopig de luchtmacht aan het langste eind getrokken, zoals in de hierbij afgedrukte tabel is te zien voor de belangrijkste begrotingsposten: aanschaffing, speurwerk/ontwikkeling en exploitatie/onderhoud.

Verdeling van het Amerikaanse defensiebudget over de krijgsmachtdelen, in miljarden dollars (FY = fiscal year)

	FY 83	FY 84	Verschil
<i>Landmacht</i>			
aanschaffing	16,0	17,3	+8%
speurwerk/ontwikkeling	3,9	4,2	+8%
exploitatie/onderhoud	15,9	17,1	+8%
totaal	35,8	38,6	+8%
<i>Zeemacht (incl. Mariniers)</i>			
aanschaffing	35,8	31,2	-13%
speurwerk/ontwikkeling	6,1	7,6	+25%
exploitatie/onderhoud	22,6	23,4	+ 4%
totaal	64,5	52,2	+ 5%
<i>Luchtmacht</i>			
aanschaffing	28,2	35,8	+27%
speurwerk/ontwikkeling	10,6	12,2	+15%
exploitatie/onderhoud	16,9	17,6	+ 4%
totaal	55,7	65,6	+18%

Army Chief of Staff, gen John A. Wickham jr.

Voor de nieuwe landmachtchef (afb. 1) was — zoals gebruikelijk — het congres de eerste gelegenheid in deze hoge functie zijn denkbeelden en ideeën te presenteren aan een groot en deskundig publiek. In zijn lunchtoespraak voor ruim 2600 aanzittenden had ook generaal Wickham het over de noodzaak aan de landstrijdkrachten een belangrijk grotere portie van het defensiebudget toe te delen dan de laatste tien jaar of zo het geval was geweest. „To be ready for war” noemde hij weliswaar zijn eerste prioriteit, maar dat werd direct gevolgd door de constatering dat „there is an in-

Afb. 1 Generaal John Adams Wickham, sedert 1 juli 1983 de 30e Chief of Staff van de US Army; infanterieofficier, promotiejaar 1950 van de US Military Academy te West Point; parachutist en luchtlandingsexpert; Master's degrees van Harvard in bestuurs- en politieke wetenschappen en in economie (US Army photograph)

consistency in the share of resources we have received and the missions that have been entrusted to us”. Daarom zag de Chef Staf als volgende prioriteit „to assume that the Army achieves an equitable share of resources to meet its needs”. Hij erkende het belang van de lucht- en zeestrijdkrachten en de afhankelijkheid van „our sister services to get us to where we're going and to help us fight when we get there”, maar ten slotte was het volgens deze zelfbewuste generaal toch zo dat „the outcome of wars is ultimately decided on land where people live and important resources exist”.

Ook hoog genoteerd op de prioriteitenlijst van de Chef Staf stond de ontwikkeling en vorming van nieuwe typen lichte divisies, waaronder één met slechts een totale sterkte van 10.000 man en qua materieel zodanig speciaal en licht uitgerust dat de gehele divisie in 400 sorties van C-141 transportvliegtuigen door de lucht kan worden vervoerd (dat moet dus een nog veel lichtere lichte divisie worden dan de „High Technology Light Division”, waarover ik berichtte in *Mil. Spect.* 152(1983)(4)175).

Afb. 2 Generaal Glenn Kay Otis, sedert april 1983 commandant van het Amerikaanse Zevende Leger in Europa en tevens commandant van NAVO's Centrale Legergroep, 55 jaar oud, infanterie- en cavalerieofficier (West Point, promotiejaar 1953) met een Master's degree in wiskunde (US Army photograph)

Het Amerikaanse leger in Europa

Een voordracht die bijzonder veel belangstelling trok, was die van generaal Glenn K. Otis (afb. 2), commandant US Army Europe and Seventh Army, Usareur. Uitgaande van de in Europa bij een eventuele oorlog te verwachten gevechtsomstandigheden vergeleek generaal Otis de huidige en toekomstige Amerikaanse divisietypes met die van West-Duitsland en Frankrijk. Bij die vergelijking bleek ook deze tankgeneraal (hij was in 1974-'75 o.a. hoofd van de Task Force voor de ontwikkeling van de nieuwe M1-gevechtstank) een duidelijke voorkeur te hebben voor kleinere en lichtere divisies, zoals de nieuwe Franse pantserdivisie met een sterkte van slechts 9300 man en 193 tanks.

Generaal Otis gaf voorts een indrukwekkende opsomming van de vele nieuwe wapensystemen die in deze jaren bij het Amerikaanse Zevende Leger aan het instromen zijn:

in 1983

— de M1 Abrams zware gevechtstank (de meeste

van de hier volgende wapensystemen werden door mij in voorgaande artikelen besproken);

- het M2 Bradley pantserinfanterievoertuig;
- de M939-serie 5 ton vrachtauto's in verschillende uitvoeringen;
- de UH-60 Blackhawk transporthelikopter;
- het Tacfire geautomatiseerde artillerie vuursteuninformatie- en vuurleidingsysteem;
- het Battery Computer System voor de vuurmond batterijen;
- het meervoudige raketlanceersysteem MLRS;
- de verbeterde Hawk luchtverdedigingsraketten;
- de Stinger luchtverdedigingsraketten;
- de Firefinder artillerie- en mortierbestrijdingsradars.

in 1984

- het M3 Bradley pantserverkenningsvoertuig;
- de 1¼ ton Commercial Utility and Cargo Vehicle (CUCV);
- de Pershing-II nucleaire raket;
- het Patriot luchtverdedigingsraketsysteem;
- het verbeterde Chaparral luchtdoelgeschut;
- nieuw genie- en verbindingdienstmaterieel, waaronder verschillende typen stoorzenders;

in 1985

- de Heavy Expanded Mobility Tactical Truck HEMTT;
- het M992 gepantserde artilleriemunitievoertuig;
- het 40 mm Sergeant York divisieluchtdoelgeschut;
- de AH64 Apache gevechtshelikopter;

in 1986

- het 1¼ ton high-mobility multi-purpose wheeled vehicle HMMWV;
- het M981 artillery fire support team vehicle FIST-V;
- het position-location reporting system PLRS;

in 1987

- de Mark-19 40 mm automatische granaatwerper;
- een geautomatiseerd artilleriemeteosysteem;
- een systeem om mijnevelden te doorbreken.

Airland Battle

Rapporteren over actuele Amerikaanse land- en

luchtmachtzaken kan in deze tijd natuurlijk niet zonder de Airland-Battledoctrine erbij te halen. Niet alleen draait daar tegenwoordig alles om, maar het is — mede ter inleiding van de verder volgende beschrijvingen van op het AUSA-congres tentoongestelde wapensystemen — ook nuttig te wijzen op de grote veranderingen die de Airland Battle met zich meebrengt voor de materiële uitrusting (en bijgevolg voor de kosten!) van de grond- en luchtmachtstrijdkrachten. In feite acht ik de bedoelde ingrijpende wijzigingen in de materieelbehoeften en de daaraan verbonden hoge kosten redenen genoeg om het oneens te zijn met hen die — ook wel in dit maandblad — de mening verkondigen dat er met de nieuwe doctrine niets nieuws onder de zon is en dat het slechts zou gaan om een verdere uitwerking en vastlegging van reeds lang bestaande gedachten. Dit artikel leent zich echter niet voor een bespreking van de Airland Battle op zich, zodat ik mij moet beperken tot de materiële aspecten ervan, daarbij aandacht bestedende aan enkele belangrijke wapen- en gevechtsondersteuningssystemen die nu met prioriteit moeten worden ontwikkeld om de Airland-Battledoctrine's werkelijk te kunnen uitvoeren.

De algemene eisen waaraan het nieuwe materieel moet voldoen, vloeien voort uit dertien richtlijnen die zijn uitgegeven voor de „High Technology Light Division”. Dat is een geheel nieuw type divisie dat momenteel onder leiding van de Army Development and Employment Agency (ADEA, tot voor kort High Technology Test Bed genoemd) wordt ontwikkeld en beproefd bij de 9e Infanterie Divisie in Fort Lewis in de staat Washington.² Deze dertien richtlijnen zijn:

1. Fight deep within the areas of influence;
2. Orient on the enemy — not terrain;
3. Contain enemy strength;
4. By-pass enemy strength;
5. Attack high value targets from flank/rear/air;
6. Deceive the enemy to gain surprise;
7. Attack critical/vulnerable sub-systems;
8. Be prepared to fight in own rear area;
9. Synchronize Army/Air Force battle;
10. Organize responsive support elements;

² Voor verschillende van de Amerikaanse termen bestaan (nog) geen voldoende ingeburgerde Nederlandse equivalenten, zodat zij hier grotendeels onvertaald zijn gelaten; HTLD en HTTB werden eerder door mij geschreven in *Mil. Spect.* 152(1983)(4)175.

11. Exploit superior distributive command, control, communications and intelligence;
12. Complement heavy forces;
13. Sustain the force.

Let wel, hoe bekend deze doelstellingen ook mogen lijken, zij moeten nu allemaal worden bereikt met uitsluitend *lichte* divisies, en dat is absoluut nieuw. De doelstellingen zijn verder „vertaald” tot behoeftenprioriteiten voor elk van de volgende materieelgroepen: close combat, aviation, air defense, fire support, engineering, NBC, combat service support, deception, en command-control-communications.

Voor het te ontwikkelen materieel in de categorie „close combat” zijn voorshands tien prioriteiten vastgesteld:

- Fast attack vehicle;
- Infantry carrier weapons systems (ICWS);
- Indirect sighting system (ISS);
- Precision guided anti-tank missile;
- Mobile heavy mortar;
- Smart munitions for heavy mortars;
- Individual utility light device (IULD);
- Individual soldier night vision device (ISNVD);
- Remotely piloted vehicles (ground) (RPV-G);
- Kinetic energy free flight rocket.

Voor de sector „aviation” staat de ontwikkeling van een Airborne radar jamming capability (ARJC) hoog op de prioriteitenlijst.

Voor de luchtverdediging van de HTLD wordt primair gekeken naar een getrokken uitvoering van het bekende Chaparral luchtdoelgeschut, uitgebreid met een forward-looking-infrared (FLIR); maar er is ook behoefte aan een nog lichter type luchtdoelgeschut dan de Chaparral, en aan een lichtgewicht waarschuwingssradar. Voorts aan elektronische apparatuur om de divisie aan te sluiten op het Awacs (Airborne warning and control system).

De artillerie moet voor de uitvoering van de Airland Battle o.a. de beschikking krijgen over een lichtgewicht meervoudig raketsysteem en een lichtgewicht Field artillery tactical data system (FATDS). Ook hier ligt de nadruk weer geheel op gering gewicht en gemakkelijke (lucht)transporteerbaarheid, zodat de splinternieuwe en nog niet eens volledig bij de troepen ingevoerde MLRS- en

Tacfire-systemen niet in deze nieuwe behoeften passen.

Het nieuw te ontwerpen geniematerieel omvat o.a. een draagbare „earth breaker” waarmee snel schuttersputten, schuilloopgraven, e.d., kunnen worden gegraven, zelfs in rotsgrond.

In de NBC-sector moet een individueel koelsysteem komen om het mogelijk te maken gedurende langere perioden de gasbeschermende kleding te dragen. Een „deployable Jet exhaust decontamination system” (JEDS) is een ander soort nieuw materieel, bestaande uit een verplaatsbare ont-smettingspoort voor het snel en afdoende ont-smetten van biologisch of chemisch besmette voertuigen. „Contamination imaging” is een techniek die het mogelijk moet maken snel visueel te controleren of, en zo ja welke, delen van het materieel (nog) chemisch besmet zijn.

Voor „deception” moeten met prioriteit worden ontwikkeld:

— „helicopter in-flight deception device”, waarmee het akoestische en het radarbeeld van een helikopter worden gesimuleerd;

— „landing zone deception device”; deze geeft de vijandelijke waarnemingsorganen de (onjuiste) informatie, dat in een bepaald gebied een luchtlandingsoperatie wordt voorbereid of aan de gang is;

— „small group deception device”; deze simuleert het visuele, het radar- en het thermische beeld van een kleine groep personeel en voertuigen; in grote aantallen gebruikt, worden met deze middelen fictieve troepenbewegingen gepresenteerd of werkelijke troepenbewegingen versluierd.

Het bovenstaande is slechts een kleine greep uit de vele nieuwe soorten landmachtmaterieel, die nu in de een of andere fase van ontwikkeling zijn. Waar toepasbaar zal bij deze ontwikkeling worden gebruik gemaakt van hypermoderne hulpmiddelen als kunstmatige intelligentie, robotologie en computers van de vijfde generatie.

„Artificial intelligence”, „robotics” en „fifth generation”

Dat waren in het afgelopen jaar de veel gehoorde toverwoorden in de defensie R&D-sector. Ook op het AUSA-congres werd aan die nieuwigheden

aandacht besteed, zij het voorshands nog op een zeer bescheiden schaal.

De termen slaan op de jongste ontwikkelingen in de industriële en militaire technologie, die zo nieuw zijn dat het op het moment nog allerminst duidelijk is wat nu precies met deze uitdrukkingen wordt aangegeven, niettegenstaande de term „artificial intelligence” of „kunstmatige intelligentie” reeds sedert de jaren '50 bestaat. De ideeën en experimenten bij die nieuwe begrippen gaan ongeveer in de volgende richting.

— Van „artificial intelligence”, afgekort AI, is sprake als een industrieel of militair proces zodanig wordt beheerst door computers dat allerlei procesfuncties die normaliter hun basis vinden in de menselijke intelligentie — zoals herkennen, vergelijken, interpreteren, analyseren, begrijpen, leren, logisch beredeneren, concluderen en beslissen — nu worden verricht door computers.

— De computers die voor de AI zorgen zijn natuurlijk niet de momenteel bestaande „domme rekentuigen”, maar behoren tot de zogenaamde vijfde generatie. In de eerste generatie computers zaten vacuümbuizen als belangrijkste componenten; in de tweede generatie transistors; in de derde geïntegreerde schakelingen en in de vierde „very-large-scale integrated circuits”. Met al die snel op elkaar volgende verfraaiingen van de „hardware” (de machines) werden echter disproportioneel grote problemen gecreëerd aan de „software”-kant, d.w.z. in de programmatuur die nodig is om de machines effectief te kunnen gebruiken. Bij de vijfde generatie computers is nu ook de software (computer architecture en operating systems) volmaakt geworden; zo volmaakt dat wij dan inderdaad kunnen spreken van „slimme machines”.

— „Robotics” ten slotte heeft betrekking op de ontwikkeling en fabricage van robots: apparaten die als een mens zien, ruiken, horen, lopen, tillen, pakken, voelen, enz. Het is duidelijk dat robotics nauw is gerelateerd aan AI, zoals bij de mens denken en doen intens met elkaar zijn verbonden. In feite is al het speurwerk momenteel gericht op de integratie van AI in de robots van de toekomst.

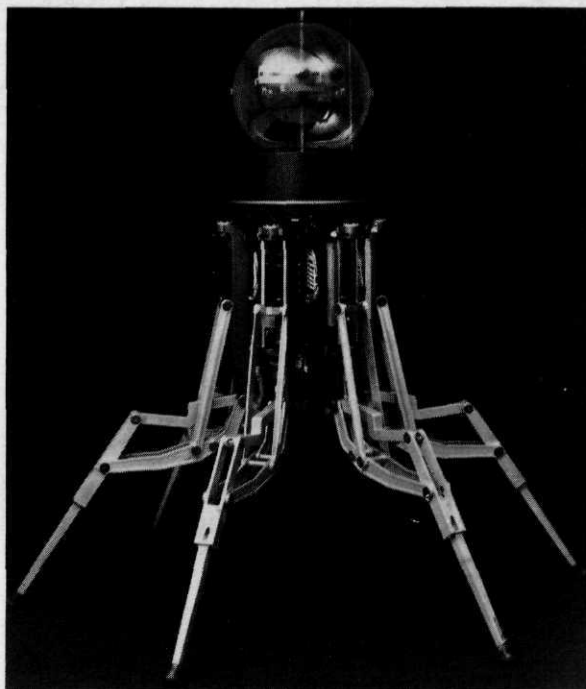
Uiteraard zijn AI en robotics ook van groot belang voor de defensietechnologie. Het eerste grote symposium betreffende dat toepassingsgebied heeft inmiddels op 18 en 19 januari 1984 plaatsge-

vonden te Los Angeles onder de titel „Artificial intelligence; expectations and progress on symbolic data processing for military applications”. Het symposium werd georganiseerd door de bekende American Defense Preparedness Association en dat geeft aan hoe serieus deze zaken reeds worden bekeken.

Op het AUSA-congres trok één inzending op het gebied van robotics aller aandacht: de firma Odetics demonstreerde daar de Odex I (afb. 3), door de fabrikant nader omschreven met „the world's first functionoid, a six-legged, multy-tasking walking machine”. Het apparaat heeft gestrekt, recht op staande met de zes „articulators” zo dicht mogelijk bij elkaar, een maximumhoogte van 198 cm en een minimumbreedte van 53 cm. Plat op de grond zittend met de poten radiaal gespreid bedraagt de minimumhoogte 91 cm en de grootste afstand tussen de pooteinden is dan 267 cm. De foto toont de Odex I in halfgehurkte positie („narrow articulated”). De robot heeft een eigen gewicht van 168 kg en kan worden belast met maximaal 1816 kg, d.i. dus bijna elfmaal het eigen gewicht. De Odex heeft voorts een opstapvermogen van liefst 84 cm, maar de loopsnelheid bleek bij de demonstraties niet indrukwekkend, zo'n 30 meter per minuut over een vlakke vloer. Als energiebron dient een standaard 24 V/25 Ah vliegtuigaccu, hetgeen voldoende is om de robot gedurende een uur zijn maximale prestaties te laten leveren.

Zichzelf besturend uit zijn command-and-control-kop, ontwijkt de Odex I feilloos allerlei obstakels die hij bij het lopen tegenkomt. Hij wandelt eromheen (zonder zijn oorspronkelijke bewegingsrichting te vergeten), òf loopt gehurkt eronderdoor, òf stapt eroverheen, òf stopt als dat alles niet lukt! Hoe verbazingwekkend de verrichtingen van deze robot ook zijn, hij is nog niet meer dan een „exploratory, feasibility model” volgens de fabrikant. Velen verwachten snelle en grote vorderingen op robotgebied, zowel voor civiele als militaire toepassingen. Wat dat laatste betreft zullen de eerste operationele robots te velde waarschijnlijk in de eerste plaats worden gebruikt voor het verrichten van taken in een voor de mens gevaarlijke omgeving, zoals in een nucleair of met gas besmet gebied, voor het leggen of ruimen van landmijnen, voor het optreden als verkenners bij patrouilles, enz. Dat dit alles geen pure fantasie is, blijkt doordat bij het US Army Armament Research and

Afb. 3 De robot Odex I van de firma Odetics heeft zes „articulators”, waarmee hij kan staan, zitten, lopen, kruipen en klimmen; hij is 1,98 m lang, weegt 168 kg en kan 1816 kg dragen (foto Odetics Corporation)

Development Center bijvoorbeeld reeds ernstig wordt gestudeerd op een onbemande, gemechaniseerde houwtser; zoiets als de huidige M109, maar waarbij dan al het bedienende personeel is vervangen door robots.

Voorts wordt bij de Armor and Engineer Board in Fort Knox, Kentucky reeds twee jaren geëxperimenteerd met een „robotic obstacle assault tank” (Robot), een onbemande M60-A2 gevechtstank minus de koepel en bewapening, en voorop voorzien van een mijnenroller. Met de Robot kunnen doorgangen in vijandelijke mijnevelden worden vrijgemaakt.

Maar ondanks die dooernstige toepassingen van robotics kon men bij het zien van de bedachtzaam stappende, soms sluipende Odex I wel begrijpen, dat de firma Odetics — de fabrikant van de robot — zichzelf graag presenteert als „an adventure in American creativity”.

M1 Abrams gevechtstank

Zoals gewoonlijk, was bij de wapenexpositie van het AUSA-congres weer zeer veel te zien. Vooral de M1-gevechtstank en de AH64-gevechtshelikopter trokken op het buitenterrein veel publiek,

niet in de laatste plaats omdat de bezoekers zelf allerlei bedieningshandelingen (koepel en kanon bewegen, richten, „afvuren”, enz.) mochten verrichten.

De M1 is momenteel in volle produktie (zie mijn voorgaande publikaties over deze tank in *Mil. Spect.* 146(1977)(10)435 en 151(1982)(1)25). Problemen tijdens de fabricage van de aanloopseries maakten dat de zogenaamde „full scale production” eerst in november 1982 kon starten, ruim acht maanden later dan was gepland. Toch waren aan het einde van het vorige jaar reeds zo'n 1500 stuks afgeleverd. Per maand komen nu 60 tanks van de band, maar dat aantal zal geleidelijk worden opgevoerd tot 90 per maand teneinde volgens plan alle 7058 stuks in mei 1990 gereed te hebben. Vijf tankbataljons in Europa en drie in Amerika zijn thans reeds uitgerust met de M1 Abrams gevechtstank. Aan de jongste grote NAVO-oefening „Reforger” namen drie van deze bataljons deel en de resultaten werden door de Deputy Chief of Staff for Research, Development and Acquisition, luitenant-generaal James H. Merryman als volgt samengevat:

The M1's performance was superb: it was fast, agile, fully supportable and demonstrated the capability of carrying out its combat mission 97 percent of the time. This is an excellent availability rate.

Even opgetogen over de nieuwe tank was de sergeant (wachtmeester bij ons), die op de tentoonstelling uitleg gaf aan een groepje bezoekers. Als echte „tanker” vond hij persoonlijk het belangrijkste dat bij de M1 zoveel extra aandacht is besteed aan „crew survivability”, waardoor hij zich in een werkelijke oorlog veel veiliger zou voelen dan bijvoorbeeld in een M60-tank. Erg enthousiast was hij ook over de gemakkelijke bediening — zowel wat rijden als schieten betreft — van deze in wezen toch zeer gecompliceerde tank.

De waardering die de gebruikers hebben voor de amper twee jaren bestaande M1 betekent natuurlijk niet, dat er geen problemen meer zijn. En dan denk ik niet aan de gebreken die de M1 worden aangewreven uit concurrentie- of andere niet strikt militaire overwegingen. Het luchtfilter van de motor raakt te snel verstopt door stof en vuil, waardoor de motor oververhit raakt en onder bepaalde omstandigheden turbinebladen (de M1 heeft een gasturbinemotor) zelfs kunnen worden

beschadigd. Men neemt thans proeven met een zelfreinigend luchtfilter, maar de resultaten zijn mij op het moment van dit schrijven nog niet bekend. Voorts voldoen de rupsbanden van de M1 ook nog steeds niet aan de eis dat zij zonder vervanging 2000 mijl meegaan. De rubberblokken waarmee de tracks in vredestand worden bekleed om de schade aan de wegen te beperken, houden het in de praktijk — vooral in Duitsland waar klinkerbestrating nog zoveel voorkomt — meestal niet langer uit dan circa 1000 mijl. De feitelijke (stalen) rupsband, die in oorlogstijd zonder de rubberblokken wordt gebruikt, gaat veel langer mee dan de vereiste 2000 mijl. Het gaat dus weliswaar om een typisch vredestandprobleem, maar de hoge kosten die het meebrengt en het operationele ongemak van die frequente vervangingen van de tracks zijn redenen genoeg om te blijven zoeken naar verbetering.

Uit een oogpunt van M1-produktie is de laatste maanden de kwestie van de zogenaamde „second source” voor de motor aan de orde gekomen. De firma Avco-Lycoming fabriceert de controversiële AGT 1500 gasturbinemotor, maar kan daarbij het vereiste produktieschema niet bijhouden en kan — wat veel ernstiger is — bij een eventuele crisis- of oorlogsdreiging de produktie ook niet snel opvoeren. Begin 1983 besloot de US Army daarom uit te kijken naar een tweede leverancier voor de motor. Vijf gegadigden meldden zich: General Electric, Garrett, Pratt & Whitney, Williams, en Allison, maar het Congress gaf voor 1984 voorlopig geen toestemming voor het aantrekken van een tweede motorleverancier, omdat dat de kosten van de tankproduktie niet onbelangrijk zou verhogen.

Terwijl de produktie van de tanks op het moment in volle gang is, zijn intussen verschillende kleine en grote modificaties van het oorspronkelijke tankontwerp reeds in zicht. Dat heeft twee oorzaken. Toen in 1979 werd besloten de serieproduktie van de M1 te starten, stond nog helemaal niet vast welk kanon uiteindelijk zou worden gekozen: de reeds lang bekende en beproefde 105 mm of de nieuwe Westduitse 120 mm. Uit praktische overwegingen werden de eerste series voorzien van het — oorspronkelijk Engelse — 105 mm kanon met getrokken loop dat ook in de M60 en in vele andere tanktypen zit. Maar de M1 is wel van het eerste begin toch zodanig ontworpen dat hij op een later

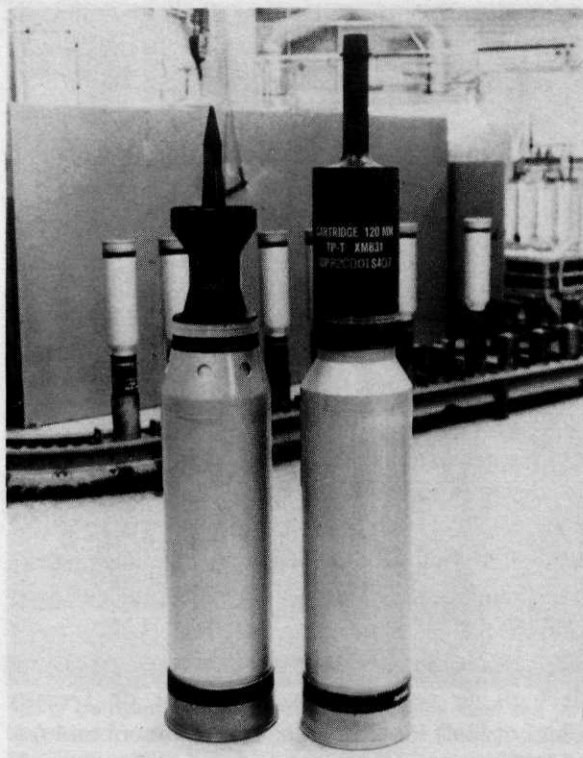
tijdstip ook zou kunnen worden uitgerust met het — weliswaar speciaal daarvoor aangepaste — 120 mm gladloopskanon dat in de Westduitse Leopard II de hoofdbewapening vormt. De aanpassing van de 120 mm aan de Amerikaanse specificaties (o.m. inhoudende dat het kanon geheel in de VS moet worden gefabriceerd) duurde veel langer dan was voorzien. Pas begin 1983 werd definitief besloten dat ongeveer de helft van de 7058 tanks zal worden uitgerust met het 120 mm kanon. Die versie van de Abrams-tank zal voortaan worden aangeduid met het typenummer M1E1. De eerste serie van die versie zal pas in september 1985 in productie gaan.

De Amerikaanse 120 mm kanonnen worden in het Watervliet Arsenal gefabriceerd met toepassing van het metrische maatsysteem en alle onderdelen zijn ook voorzien van NAVO-stocknummers. Daardoor zullen die kanonnen volledig uitwisselbaar zijn met de Duitse; een van de zeldzame gevallen van geslaagde NAVO-standaardisatie.

De munitie voor de Amerikaanse 120 mm wordt eveneens in de VS gemaakt, maar hier zijn wél enkele verschillen met de Duitse munitie. Zo is bijvoorbeeld de Duitse APDSFS-granaat (armor piercing discarding sabot fin-stabilized) voorzien van een „penetrator”, gemaakt van een wolfraamlegering, terwijl de Amerikaanse penetrator van de overeenkomstige XM827 granaat uit uraniumresidu („depleted uranium”, zie verderop) bestaat. Verder zijn voor de M1E1 ook een hollelading antitankgranaat XM831 en een kinetische-energiegranaat XM829 in beproeving. De laatste heeft weer een uraniumresidu-penetrator. De firma Honeywell is de hoofdleverancier van het gehele 120 mm munitieproject (afb. 4).

Behalve de verandering van het kanon zijn binnenkort nog verschillende andere modificaties van de M1 op komst en er zullen er ongetwijfeld nog meer volgen. Deze tank is namelijk van meet af ontworpen met de gedachte „al doende leert men . . .”, zodat „product improvement” inderdaad een integrerend deel is van het M1-project. De verbeteringen, die in de naaste toekomst worden aangebracht, omvatten:

— een door de Garrett Corporation gemaakt „integrated NBC-protection system”, bestaande uit een luchtoverdruk- en luchtzuiveringsinstallatie, een „chiller”-systeem waarmee via slangen koude

Afb. 4 Een kijkje in de Honeywell-munitiefabriek te Minneapolis, Minnesota, waar de 120 mm munitie wordt gemaakt voor de M1 Abrams gevechtstank; op de voorgrond de „armor-piercing, discarding sabot, fin-stabilized” XM827 en de hollelading XM831 (foto Honeywell Corporation)

en droge lucht wordt toegevoerd aan een soort vest dat door de bemanningsleden wordt gedragen onder hun speciaal ontworpen gasbeschermende tankoverall, en een nieuw alarmeringssysteem om de bemanning te waarschuwen als de tank in een nucleair, biologisch of chemisch besmette omgeving is terechtgekomen;

— verzwaring van het pantser op enkele kritische plaatsen, zoals de voorkant van de koepel;

— bij de M1E1 met 120 mm kanon: aanpassing van de transmissie en de ophanging van het onderstel aan het grotere gewicht (62,5 i.p.v. 60 ton).

Vision blocks

Een modificatie die in onderzoek is voor de M1-tank betreft een volledig nieuw ontwerp van een 360° direct-zichtkoepel voor de tankcommandant, mogelijk gemaakt door de toepassing van „vision blocks” in plaats van de gebruikelijke periscopen. De eerste tanks die tijdens de Eerste Wereldoorlog te velde kwamen, waren alleen voorzien van smalle kijkspleten die al dan niet met een pantser-

plaat konden worden afgedekt als het te gevaarlijk begon te worden (maar dan zag men uit de tank natuurlijk niet veel meer). Nog in 1936 had de Amerikaanse T4 middelzware tank alleen zulke kijkspelen voor het rijden en het schieten.

Kort vóór en tijdens de Tweede Wereldoorlog werd voor pantservoertuigen indirect zicht met behulp van periscopen standaard en zo is het tot nu toe in feite gebleven, hoewel intussen het „veiligheidsglas” was uitgevonden (in eerste instantie voor de automobiellindustrie) en verschillende typen „kogelvrije” direct-zichtglasblokken met succes werden toegepast in enkele gevechtsvoertuigen, bijvoorbeeld het M114 commando- en verkenningsvoertuig. Vergeleken met periscopen hadden direct-zichtglasblokken echter altijd enkele duidelijke nadelen: zij boden minder bescherming aan de inzittenden, waren zwaarder (vooral door het zware montuur dat voor de montering nodig was), waren veel duurder dan periscopen en konden bij beschadiging niet zo snel (van binnenuit) worden vervangen als periscopen. Al die relatieve nadelen schijnen nu te zijn verdwenen met de nieuwe, door de Good Year Aerospace Corporation ontwikkelde vision blocks (afb. 5). Deze blokken bieden ongeveer dezelfde ballistische bescherming als het stalen pantser van de tank, zij zijn ca. 10×30 cm groot, 10 tot 20 cm dik, wegen 7 tot 10 kg, en zijn samengesteld uit verschillende lagen glas en plastic die met een nieuw hechtmiddel aan elkaar zijn gekit. Op de AUSA-tentoonstelling waren diverse modellen te zien van de Good

Afb. 5 Een 20 cm dik vensterblok, opgebouwd uit vele lagen glas en plastic, geeft de bemanning van gepantserde voertuigen een beter zicht dan de gebruikelijke periscopen; de ballistische bescherming is ongeveer gelijk aan het voertuigpantser (foto Goodyear Aerospace Corporation)

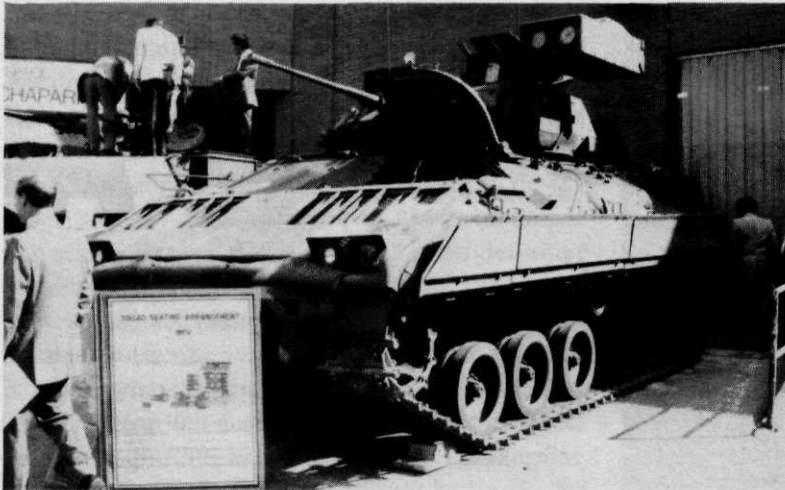
Year vensterblokken voor bepaalde toepassingen. Men poogt nu in de eerste plaats de M1 tank te voorzien van die blokken, daarna vermoedelijk het nieuwe M3 Bradley pantserinfanterievoertuig.

Uraniumresidu-„penetrators”

Hierboven hadden wij het reeds over M1-tankmunitie voorzien van een penetreerder (zware projectielkern) gemaakt van uraniumresidu. In andere delen van de wereld wordt daarvoor meestal (nog) wolfram gebruikt, zoals dat ook in de VS gebruikelijk was tot omstreeks 1977-'78. De Amerikaanse luchtmacht besloot toen als eerste uraniumresidu te gebruiken in de munitie voor het 30 mm kanon van het toen in ontwikkeling zijnde A-10 luchtsteunvliegtuig (zie *Mil. Spect.* 148(1979) (4)162). De associatie met atoombommen, die de naam „uranium” oproept, was in die periode ook in de VS nog een heet hangijzer, zodat de nieuwe 30 mm tankmunitie alleen mocht worden aangeduid met „special armor piercing incendiary”. Nu, acht jaar later, is uraniumresidu zoveel beter bekend geworden, dat de belangrijkste producent van dat materiaal — de firma Nuclear Metals in Concord, Massachusetts — de tijd gekomen achtte op de AUSA-tentoonstelling grootscheeps te exposeren.

Wat is uraniumresidu — „depleted uranium” in het Engels — nu eigenlijk? De firma Nuclear Metals geeft daarover de volgende voorlichting. Uranium komt in de natuur voor als een mengsel van twee isotopen, U_{235} en U_{238} . Met U_{235} worden nucleaire reactoren „gestookt” voor de opwekking van elektrische energie. Het natuurlijke uranium bevat echter slechts ongeveer 0,7% U_{235} , en voor de elektriciteitsreactoren is ten minste 3% nodig. Daarom moet het natuurlijke uranium worden „verrijkt”. Dat vindt plaats in speciale verrijkingsinstallaties, waarbij het natuurlijke uranium in de vorm van uranium hexafluoridegas (UF_6) wordt gesplitst in een tot 3% U_{235} verrijkte compositie en het — overblijvende — „depleted uranium” (DU), bestaande uit een metaalmengsel van (voornamelijk) laag-radioactief U_{238} met minder dan 0,3% U_{235} . Voor elk kilogram verrijkte 3% U_{235} komt ongeveer vijf kilogram DU vrij, dat door de zorg van de Amerikaanse federale regering wordt opgeslagen. Omdat er tot voor enkele

Afb. 6 M2 Bradley Infantry Fighting Vehicle met de dubbele Tow-lanceerinrichting in omhooggeklapte lanceerstelling; achter het openstaande luik van de bestuurder is het 25 mm kanon zichtbaar, dat door het overdreven perspectief van de groothoek fotolens veel kleiner lijkt dan het in werkelijkheid is (links staan enkele bezoekers op een tentoongestelde M1 Abrams gevechtstank)

jaren eigenlijk slechts weinig mogelijkheden waren om het opgeslagen DU nuttig te gebruiken, groeide de voorraad gestadig, bedroeg in 1978 reeds meer dan 235.000 ton (gewicht) en zou in 1987 naar verwachting het viervoudige bedragen. Die overvloed aan DU maakt dat het gemakkelijk te verkrijgen is — wolfram moet daarentegen in de VS worden ingevoerd — en mede daardoor is DU ook veel goedkoper dan wolfram. Verder is DU gemakkelijk te bewerken met alle bekende conventionele methoden en machines: smelten, mengen, gieten, draaien, frezen, slijpen, enz. DU is echter wel licht-radioactief, zodat bij de verwerking en behandeling van DU en DU-producten wat extra voorzorgen moeten worden genomen, maar toch ook weer niet meer dan bij het werken met andere zware metalen is vereist.

DU-penetreerders worden behalve in de 120 mm munitie voor de M1-tank en in de 30 mm munitie voor het A-10 luchtsteunvliegtuig ook nog toegepast in de munitie voor het 105 mm kanon, waarmee de eerste series M1 werden uitgevoerd, en in de munitie voor het 20 mm Phalanx close-in weapon system van de Amerikaanse marine. Verder wordt DU (al wat langer) in de vorm van schilden of dozen gebruikt als beschermingsmiddel tegen radioactieve straling, bijvoorbeeld bij medische toepassingen van radioactiviteit. In sommige vliegtuigen en helikopters wordt DU gebruikt als tegenwicht.

M2 Bradley infanteriegevechtsvoertuig

Op het buitenterrein van de AUSA-tentoonstelling was ook een „bifvie”, of meer volledig: een

M2 Bradley Infantry Fighting Vehicle (BIFV) te bezichtigen (afb. 6; het M3 Bradley Cavalry Fighting Vehicle verschilt slechts heel weinig van de infanterieversie). Dit nieuwe pantserrupsvoertuig begon vorig voorjaar bij de Amerikaanse gevechtseenheden in te stromen, maar had toen reeds een voorgeschiedenis van bijna 17 jaar achter de rug (zie *Mil. Spect.* 146(1977)(4)154 en 148(1979)(4)83). Die uitzonderlijk lange en moeizame aanloop heeft echter wel geleid tot een indrukwekkend gevechtsvoertuig, dat door de exposerende fabrikant — de ook bij onze Koninklijke landmacht als producent van de YPR765 goed bekende firma FMC uit San Jose, California — niet ten onrechte wordt aangeprezen als „second to none”. Dat laatste gaat helaas ook op voor de prijs, want als over een jaar of tien alle 6882 Bradleys zijn afgeleverd, zullen de totale kosten van dit project naar schatting uitkomen op circa \$ 11 miljard of wel bijna \$ 1,6 miljoen per voertuig! Een belangrijk deel van die hoge kosten is te wijten aan de lange ontwikkelingstijd, die op zich weer direct verband houdt met de nog langere tijd die de Amerikanen nodig hadden om de nieuwe M1 tank te ontwikkelen. Het Bradley gevechtsvoertuig is namelijk geheel afgestemd op het gezamenlijk opereren met de M1-tank, vooral op een eventueel Europees, door tanks beheerst gevechtsveld.

Was het M113 pantserinfanterievoertuig, dat nu wordt vervangen door de M2, uitsluitend bedoeld als een transportmiddel om de infanterie — op relatief grote afstand volgende achter de eigen begeleidende tanks en op nog grotere afstanden van eventuele vijandelijke tanks — veilig van A naar

B te brengen zodat op plaats B het gevecht „te voet” weer kon worden hervat, die filosofie is nu met de introductie van de M1-M2-M3-combinatie geheel gewijzigd. De M2-M3-voertuigen beladen met infanteristen of cavaleristen verplaatsen zich nu — al rijdende vechtend — samen met de tanks over het gevechtveld. Rijkwaliteiten, bepantsering en bewapening van de nieuwe M2/M3 zijn volledig afgestemd op deze nauwe samenwerking met de M1-tanks en op de nieuwe functie van *gevechts-* in plaats van transportvoertuig.

Met de hier geschetste veranderde doelstelling voor ogen werd het bijvoorbeeld noodzakelijk geacht de voertuigcommandant een plaats te geven in de koepel, direct bij de bediener van het hoofdwapen van het voertuig het 25 mm kanon. (De eenmanstoren van de YPR765 van de Koninklijke landmacht bemoeilijkt in hoge mate een effectieve vuurleiding door de commandant.)

De M1-tank kan door het terrein rijden met een snelheid van circa 40 tot 45 km/h. Onze Nederlandse YPR765 (35 km/h in het terrein) zou de tank helemaal niet kunnen bijhouden en ook de Westduitse Marder, de Franse AMX 10P en de Russische BMP zouden er moeite mee hebben („second to none”). De verhouding motorvermogen/voertuiggewicht (gevechtsklaar) van de M2/M3 is dan ook hoger dan van elk ander bestaand pantserinfanterievoertuig, namelijk 23 pk/t (YPR765: 19 pk/t).

Voor het operationele optreden ten minste even belangrijk als de verhouding motorvermogen/voertuiggewicht zijn de vering van het voertuig en andere voorzieningen om ervoor te zorgen dat de inzittende infanteristen of cavaleristen ook na een stevige, lange rit door het terrein in staat zijn snel, fit en niet door de rit gedisoriënteerd, uit te stappen en direct het gevecht te voet aan te gaan. Ook in dat opzicht is de M2/M3 absoluut superieur aan elk ander pantserinfanterievoertuig.

De bewapening van de M2/M3 bestaat uit een 25 mm kanon in de koepel met rechts daarvan een 7,62 mm coaxiale mitrailleur; een dubbele lanceerinrichting voor Tow-raketten (op de foto in opgeklapte lanceerstelling) en zes, in kogelgewrichten gemonteerde 5,56 mm pistoolmitrailleurs in de beide zijwanden. Het 25 mm kanon is gefabriceerd door de firma Hughes Helicopters en is van hetzelfde „chain-gun”-type dat in een 30 mm uitvoering ook de hoofdbewapening vormt

van de AH64 Apache gevechtshelikopter. Het kanon heeft verder een „dual feed” munitieaanvoermechanisme, waarmee snel kan worden gewisseld van antitankmunitie op normale (high explosive) munitie en omgekeerd. De antitankmunitie is nu nog van het gebruikelijke APDS-type, maar er wordt geëxperimenteerd met een holle-ladingpatroon, zoals reeds wordt gebruikt bij de eerder genoemde 30 mm versie in de AH64 helikopter.

De romp en de koepel van de M2/M3 zijn gemaakt van een bepaald soort pantseraluminium, zoals het geval is bij meer dan 70.000, veelal grondig in verschillende oorlogen beproefde M113's, bij de daarvan afgeleide Nederlandse YPR765, bij de Engelse MVC80 en de Franse AMX. Op ballistisch kwetsbare plaatsen is de romp voorzien van twee extra stalen platen, die op een bijzondere manier zijn bevestigd, namelijk gescheiden door luchtlagen. Zodoende bestaat bijvoorbeeld de volledige bepantsering van de verticale vlakken uit twee stalen platen, elk ¼ inch (6,35 mm) dik en gemonteerd op 1 inch (2,5 cm) afstand van elkaar; dan weer een tussenruimte van 3½ inch (bijna 9 cm) en ten slotte de feitelijke voertuigwand van 1 inch dik pantseraluminium. Die gelaagde bepantsering (steel/aluminium space-laminate armor) vermindert de uitwerking van holle-lading antitankprojectielen in aanzienlijke mate.

Zoals gebruikelijk bij nieuw Amerikaans oorlogsmaterieel zijn nu al voor de M2/M3 de nodige „product improvements” in voorbereiding. De urgentste is de aanpassing van de Tow-lanceerinrichting en -vuurleiding aan de verbeterde Tow2-raket, waarmee het antitankvermogen van het voertuig aanzienlijk wordt opgevoerd (zie *Mil. Spect.* 152(1983)(4)187). Verder zijn in onderzoek: een mogelijkheid voor de commandant achteruit te kijken terwijl de luiken gesloten zijn; geventileerde gelaatstukken voor de bemanning; een uraniumresidupenetreerder voor de 25 mm munitie zoals wij in de voorafgaande paragraaf bespraken.

AH64 Apache gevechtshelikopter

In de categorie helikopters — bij de Amerikanen, anders dan bij ons, een volledige landmachaangelegenheid — trok op de wapentoonstelling uiteraard de grote Apache Advanced Attack Helicopter (AAH) de meeste aandacht (afb. 7). Het vliegtuig stond op het buitenterrein opgesteld on-

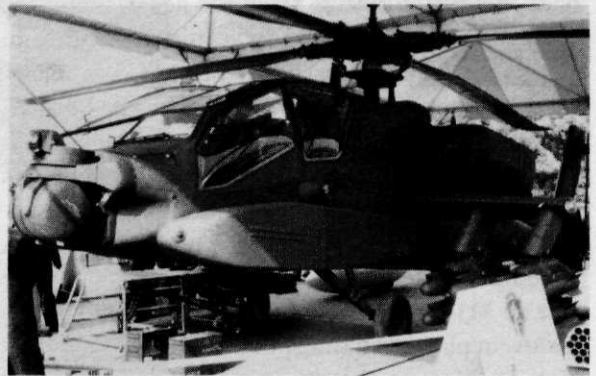

der een grote tent, omringd met uitstallingen van de diverse soorten wapenning die door deze helikopter kunnen worden meegevoerd. Afb. 8 toont hoe het geduchte 30 mm kanon M230 cardanisch is opgehangen onder de buik van de AH64. In de twee munitiekisten die op de foto zichtbaar zijn, zitten de 1200 patronen die men nu in een grote driehoek op de grond had uitgesteld. Die munitiekisten zitten normaliter in de romp van het vliegtuig en kunnen in een paar minuten worden omgewisseld. Behalve gewone brisantmunitie is voor dit kanon ook speciale antitankmunitie gefabriceerd, die wordt gekenmerkt door een holle lading met een veel ondiepere conus dan gebruikelijk is. Daardoor krijgt het projectiel een groter doorslagvermogen dan anders mogelijk is met een getrokken loop van dat kaliber. Mede met het oog op de exportmogelijkheden is ervoor gezorgd dat de munitie van het M230-kanon volledig uitwisselbaar is met de munitie voor de Engelse Aden en de Franse DEFA-kanonnen, twee wapens die in verschillende typen gevechtsvliegtuigen worden toegepast.

Het 30 mm kanon M230 is van het „chain-gun”-type, waarbij een elektrisch bekrachtigde ketting het laad- en afvuurmechanisme aandrijft. In de voorgaande paragraaf werd dit wapen reeds even aangeduid.

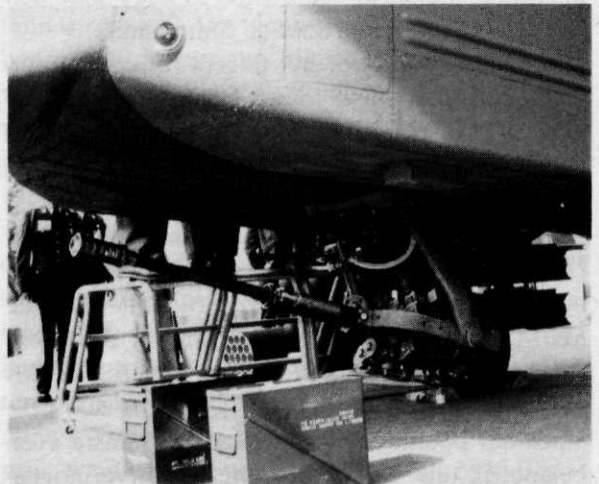
De Apache kan verder worden uitgerust met Hellfire antitankraketten tot een maximum van 16 stuks en/of met maximaal 76 stuks 2,75 inch raketten van het soort Folding-fin aerial rockets (FFAR) voor de bestrijding van niet gepantserde gronddoelen. De foto toont de helikopter, behangen met 16 Hellfire raketten in groepen van vier aan de twee ophangpunten onder respectievelijk de linker- en de rechtervleugel. Op de grond liggen op een honingraat lijkende gondels, elk voor 19 stuks 2,75 inch raketten.

De AH64 heeft een bemanning van twee koppen: een piloot/navigator op de achterste, hoogste zitplaats (vooruit kijkt hij over het hoofd van de tweede man) en een tweede piloot/schutter op de voorste zitplaats. Beide bemanningsleden dragen een speciale vliegerhelm, die is voorzien van een aangebouwde waarnemings- en richtkijker, het „integrated helmet and display sight system” (IHADSS; zie *Mil. Spect.* 149(1980)(10)444 voor een uitgebreidere beschrijving van het geïntegreerde helmvizier). De beide helmvizieren vor-

Afb. 7 De imposante, tweepersoons „advanced attack helicopter” AH64 Apache op het buitenterrein van de AUSA-tentoonstelling; voorop, in de neus van het vliegtuig, zit de ingenieuze TADS/PNVS-apparatuur

Afb. 8 Close-up van het 30 mm automatische kanon, dat cardanisch onder de romp van de AH64 gevechtshelikopter is opgehangen

men slechts een klein onderdeel van het bijzonder geavanceerde stelsel van vlieg-, waarnemings-, doelopsporings-, doelmarkerings-, richt- en vuurleidingsystemen waarmee de Apache is uitgerust. Het hart van dat stelsel wordt gevormd door de combinatie van „target acquisition and designation sight” (TADS) met de „pilot night vision sensor” (PNVS), beide ingebouwd in de neus van het vliegtuig (afb. 7). De TADS bevindt zich in de tonvormige doos, de PNVS in de platte ronde trommel daarboven. De ophanging van deze instrumenten is volkomen gestabiliseerd, waardoor ook de typische helikoptervibraties geen invloed hebben op het beeld in de TADS/PNVS, zelfs niet bij de smalste beeldhoek van 0,5°, overeenkomende met een vergroting van 126 maal. De TADS is samengesteld uit een optische kijker, een „forward looking infrared” (FLIR) zoeker, een televi-

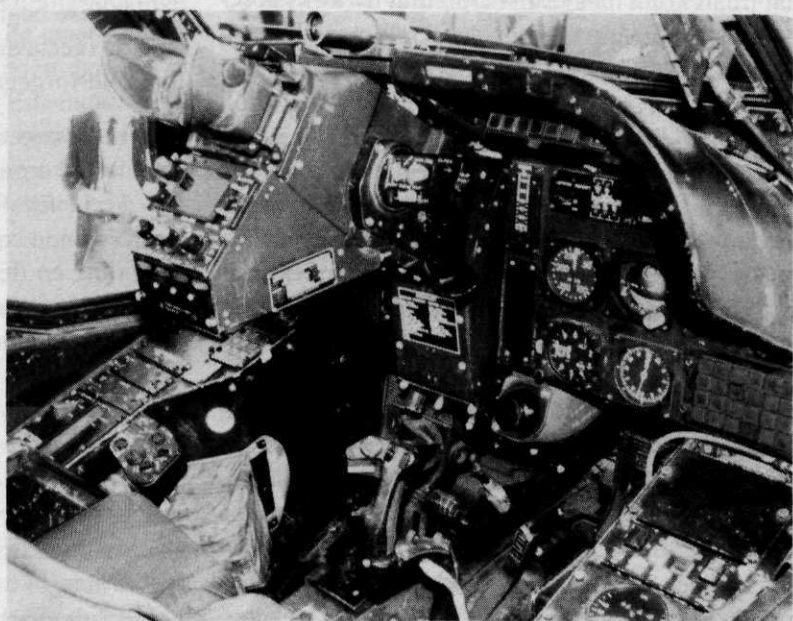
siecamera met hoge resolutie, een laserdoelmarkeerder/afstandmeter en een laserdoelvolger. De beelden en andere waarnemingsgegevens die deze instrumenten produceren, worden in de eerste plaats door de tweede piloot/schutter bekeken in zijn TADS „sighting head”, een soort kijkdoos die hij vlak voor zich heeft. Afb. 9 toont de stoel en het instrumentarium voor de tweede piloot met de TADS sighting head linksboven. De schutter legt — zich vooroverbuigend — het voorhoofd tegen het kijkmontuur, of kijkt rechtop zittend naar het kleine televisieschermje direct onder het kijkmontuur en „bestuurt” de TADS met de beide handgrepen, die links en rechts van de kijkdoos zitten (op de foto is alleen de rechter handgreep te zien). Op de kijkdoos, op de beide handgrepen en op het weapon control panel links van de kijkdoos (op de foto niet zichtbaar) zitten knoppen en schakelaars voor het bewegen en instellen van de TADS in de neus van het vliegtuig: 60° links, 60° rechts, +30° tot —60° verticaal; voor het kiezen van de gewenste sensor; voor de wapenkeuze; voor het instellen van de lanceergegevens, enz.

Met de 28 aanwezige knoppen en schakelaars kunnen meer dan 200 verschillende combinaties worden gerealiseerd. Die overdaad aan mogelijkheden maakt echter dat de bediening van de TADS (en hetzelfde geldt eigenlijk voor het gehele vliegtuig met al zijn complexe systemen) niet eenvoudig is, met alle personeels- en opleidingsconsequenties van dien.

Op de foto zijn verder nog de — wegklapbare — stuurknuppel, de besturingspedalen en enkele (alleen de noodzakelijkste) vlieginstrumenten te zien waarmee de tweede piloot in noodgevallen de besturing van de helikopter kan overnemen. Het televisiebeeld van de omgeving, dat de TADS produceert, is ook te zien op een beeldschermje bij de eerste piloot, zodat hij op de hoogte blijft van de bezigheden van de schutter. Wij komen daarop later nog terug.

De PNVS is een infraroodkijker van het FLIR-type, met een beeldhoek van 50°. Het apparaat verschaft de bemanningsleden via het beeldschermje, dat in hun helmvizier is ingebouwd, een infraroodbeeld van het terrein, waardoor het mogelijk is om met de Apache-helikopter te opereren bij volslagen duisternis. De PNVS-trommel op de neus van de helikopter volgt synchroon alle bewegingen die de piloot — zijn vliegerhelm dragende — met het hoofd maakt. 's Nachts (en de PNVS is immers bedoeld voor nachtvliegen) ziet de piloot op die manier dus alleen het infraroodbeeld van dat stuk terrein, waarheen hij het hoofd heeft gewend. Dat zou oriëntatieproblemen geven, ware het niet dat in het beeldveld voortdurend verlichte merktekens informatie geven over de richting van de hoofdas van het vliegtuig, de bewegingsrichting en de versnelling van het vliegtuig ten opzichte van de grond.

Het TADS/PNVS-systeem is zodanig ontworpen dat de beide bemanningsleden via dat systeem

Afb. 9 Het belangrijkste instrument voor de tweede piloot, tevens schutter van de AH64 Apache gevechtshelikopter is de TADS/PNVS-sighting head

nauw met elkaar kunnen samenwerken om in iedere situatie de beste gevechtstactiek te kunnen vinden. Zo kan de piloot met behulp van zijn helmvizier de TADS in een bepaalde richting brengen om de schutter een bepaald doel aan te wijzen. Omgekeerd kan de schutter de TADS op een bepaald voorwerp richten om de piloot — via diens al eerder genoemde eigen TADS-beeldschermje — op dat voorwerp te attenderen. Voorts kan elk bemanningslid met zijn helmvizier zelfstandig het 30 mm kanon op een doel richten en het wapen desgewenst afvuren.

Met het voorgaande hebben wij het nog maar over een beperkt deel van al die bijzondere voorzieningen en eigenschappen gehad die de Apache terecht kwalificeren voor de onderscheiding „advanced attack helicopter”. Binnen het bestek van dit verslag kunnen wij het bijvoorbeeld niet hebben over de opmerkelijke vliegprestaties, waarover sommige testpiloten bijna lyrisch hebben gerapporteerd in de vakpers. Ook kunnen wij niet uitweiden over het eenvoudige, snel en kosteneffectief uit te voeren veldonderhoud, dat een kenmerk is van dit, in wezen toch zeer gecompliceerde, vliegtuig. Wij kunnen niet ingaan op al die maatregelen die zijn getroffen om de overlevingskansen van de bemanning drastisch te vergroten; of op de uitzonderlijk korte „turn-around time” voor deze helikopter waardoor een hoge graad van inzetbaarheid werd bereikt.

Maar, zoals met alle goede dingen in het leven, al dat fraais komt niet gratis. De „unit fly-away cost” bedraagt momenteel voor de eerste produktieserie van 515 stuks voor de Amerikaanse landmacht ongeveer \$ 7,2 miljoen, uitgedrukt in 1983-dollars. Na afloop van deze serie in 1988 kan de AH64 worden geëxporteerd; maar de prijs zal tegen die tijd zeker niet lager liggen, hoewel de produktieaanloopkosten dan vermoedelijk geheel zullen zijn terugverdiend. Volgens de bestaande aanschaffingsplannen zal de Amerikaanse landmacht in totaal 1086 Apaches verwerven. De kans is groot dat daar nog 120 gemodificeerde uitvoeringen bijkomen voor het US Marine Corps en verder staat Saoedi-Arabië te boek voor 42 stuks. Op de AUSA-expositie stond op een gegeven moment een vrij grote groep Westduitse officieren en onderofficieren bij de tentoongestelde AH64, en dat had misschien ermee te maken dat de fabrikant van de Apache, de firma Hughes Helicop-

ters, reeds enige tijd druk bezig is te trachten West-Duitsland en de Westduitse vliegtuigindustrieën te interesseren voor de aanschaffing en/of (co)productie van de AH64.

Hellfire antitankraket

Deze raket werd speciaal ontwikkeld voor de grote gevechtshelikopters van de Amerikaanse landmacht (AH64 en AH1J) en van de Amerikaanse mariniers (Sea Cobra helikopter). De naam Hellfire is een samentrekking van „*Helicopter launched fire and forget system*”, waaruit ook het tweede kenmerk van dit wapensysteem blijkt: „fire and forget”, ook wel „launch and leave” genoemd. Daarmee wordt bedoeld dat de raket na de lancering niet meer van de lanceerplaats of van een ander punt op de grond of in de lucht behoeft te worden bestuurd, maar — eenmaal grof in de richting van het doel gelanceerd zijnde — zelf zijn weg naar het doel zoekt, ook als dat zich intussen zou verplaatsen.

De ontwikkeling van de Hellfire begon in 1970 en bestond aanvankelijk uit pogingen de toen bestaande antitankraket Hornet te voorzien van een semi-actief lasersysteem (Mistic Laser genaamd) voor de eindbesturing. Het project heette daarom enige tijd Mistic/Hellfire, tot op grond van de verkregen ervaringen in het begin van 1973 een geheel nieuw „materiel need”-document voor dit wapensysteem kon worden geschreven. De huidige Hellfire beantwoordt vermoedelijk grotendeels aan de (geclassificeerde) MN-eisen, maar een echt fire-and-forgetwapen is het toch nog steeds niet.

Voor de raket zijn namelijk drie verschillende zoekkoppen ontwikkeld: de eerste en belangrijkste werkt met laserenergie, een tweede is gebaseerd op een combinatie van radar met infraroodgeleiding en de derde is alleen een infraroodzoeker voor nachtoperaties. Van deze drie systemen werken de beide laatstgenoemde inderdaad volkomen autonoom, maar voor de laserzoekkop is het nodig dat het doel van de grond (bijvoorbeeld door een voorwaartse waarnemer) of uit een andere helikopter gedurende de gehele vluchttijd van de raket wordt bestraald met een gecodeerde laserstraal. Dat is nu niet bepaald „fire-and-forget”, maar de verbetering die de Hellfire in verschillend opzicht meebrengt in vergelijking tot bij-

Afb. 10 Toelichting bij de Hellfire „fire-and-forget” anti-tankraketten op een lichte verkenningshelikopter OH58 Kiowa

voorbeeld de draadgeleide Tow- of de Frans-Duitse Hot/Milanraket is toch aanzienlijk.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat er veel belangstelling is voor andere toepassingen van de Hellfire dan alleen op de grote gevechtshelikopters. Op de AUSA-tentoonstelling waren twee voorbeelden te zien van dat zoeken naar andere gebruiksmogelijkheden. De bekende lichte verkenningshelikopter OH-58 Kiowa, die momenteel in onderzoek is voor de rol van „near term scout helicopter” (zie ook *Mil. Spect.* 152(1983)(4)179) werd gedemonstreerd met twee Hellfire-raketten aan het linker ophangpunt (afb. 10). Deze raketten zijn bedoeld om tijdens verkenningsvluchten eventuele gelegenheidsdoelen (in de eerste plaats vijandelijke tanks) effectief te kunnen aanvallen. Dezelfde gedachte schijnt ook in Engeland te leven, waar onlangs proeven zijn genomen met Hellfire-raketten op Westland Lynx II helikopters. In beide gevallen — Kiowa/Hellfire en Lynx/Hellfire — voldeed de combinatie volgens de berichten redelijk goed.

Op de tentoonstelling stond verder als tweede voorbeeld van alternatief gebruik van de Hellfire een prototype van de General Motors Commercial Utility Cargo Vehicle (CUCV, een militaire uitvoering van de 1/4 ton Chevrolet open bestelwagen K-30) met een dubbele lanceerinrichting in de open laadbak. Deze combinatie vormt de eerste poging van de firma Rockwell International, de lucht-grond-Hellfire nu ook als grond-grondraket tegen tanks te propageren, en dan nog wel gelan-

Afb. 11 Fast Attack Vehicle (FAV) van de firma Emerson Electric, hier bewapend met een dubbele lanceerinrichting, elk voor zeven 2,75 inch raketten tegen gronddoelen; het voertuig wordt beproefd in het kader van de nieuwe High Technology Light Division

ceerd van een simpele, ongepantserde bestelauto! De grote effectieve dracht van de raket (exacte gegevens erover zijn niet beschikbaar, maar vermoedelijk niet minder dan 6000 m) en de fire-and-forgeteigenschap maken het echter mogelijk op grote afstand van de vijand en van achter een heuvel of uit een dal niet zichtbaar voor de vijandelijke waarneming de raket te lanceren, zodat hier voor de Hellfire-raket misschien toch een belangrijk toepassingsgebied ligt.

Tot slot van dit relaas over de AUSA-wapententoonstelling nog twee berichten over nouveautés op het gebied van wielvoertuigen.

Fast attack vehicle

Bij de ontwikkeling van de High Technology Light Division (zie de Airland-Battleparagraaf) kwam ook de behoefte naar voren aan een snel wielvoertuig/wapendrager, die gemakkelijk is te transporteren per helikopter of vliegtuig. Voor een nadere uitwerking van deze behoefte leverde de firma Emerson Electric 120 Fast Attack Vehicles (FAV, afb. 11) aan de 9e Infanteriedivisie, die is belast met het HTLD-onderzoek. Het tweepersonsvoertuig is afgeleid van de „dune-buggy”, een licht en stevig karretje, dat veel wordt gebruikt voor autocrossen. De militaire versie is wat zwaarder uitgevoerd en heeft een betere wielophanging en vering, waardoor het bijvoorbeeld mogelijk is zonder te veel ongemak voor de inzitten-

den met een snelheid van circa 125 km/h door het terrein te rijden. Het voertuig kan worden uitgerust met verschillende soorten wapens: Tow anti-tankraketten, Mark-19 40 mm raketwerper, zware of lichte mitrailleurs, enz. De foto toont een FAV met een door BEI Electronics gefabriceerde dubbele lanceerinrichting voor elk zeven 2,75 inch raketten tegen gronddoelen. Het voertuig zal voornamelijk worden gebruikt voor het uitvoeren van verrassingsaanvallen en gemotoriseerde overvalingen.

„Runflat”-wielen

Niet alleen bij verrassingsaanvallen en raids, maar bij nagenoeg elke gemotoriseerde militaire operatie kunnen lekke banden extra mensenlevens kosten. Twee jaar geleden werd dat door de US Army als gevolg van een bepaalde studie zo belangrijk bevonden dat aan verschillende firma's werd gevraagd een oplossing te vinden. Nu is het probleem van lekke banden bij militaire operaties helemaal niet nieuw, maar een werkelijk bevredigende oplossing was eigenlijk nooit gevonden.

Daarin is nu verandering gekomen volgens de Goodyear/Motor Wheel Corporation, die voor een bedrag van ongeveer \$ 40 miljoen alle „runflat”-wielsystemen zal produceren voor de 57.000 in productie zijnde High Mobility Multipurpose Wheeled Vehicles (HMMWV, een 1¼ ton superjeep, die uitvoerig werd beschreven in *Mil. Spect.* 152(1983)(4)180). Een „runflat”-wielsysteem is een zodanige combinatie van wielvelg, autoband en wielophanging dat met een volkomen leeggelopen, dus platte, band nog ten minste 30 mijl (48 km) over de weg kan worden verder gereden met een snelheid van 30 mph (48 km/h). Bij het wielsysteem van de Motor Wheel Corporation wordt de runflat-eigenschap verkregen met behulp van een brede, enigszins verende steuning gemaakt van een magnesiumlegering (afb. 12). Als de lucht uit de band is weggelopen, ondersteunt de ring de band, zonder dat die aan flarden gaat door het verder rijden. Met een leeggelopen band kan bijna

Afb. 12 Opengewerkt model van het „runflat” wielsysteem van de Goodyear/Moto Wheel Corporation; lekke of stukgeschoten banden vormen voortaan geen (militaire) problemen meer

normaal worden gestuurd en geremd. Verder is het geheel van wiel en band licht genoeg om als een normaal samenstel te worden gehanteerd en er zijn ook geen speciale gereedschappen nodig voor het monteren of demonteren van de wielen.

Slot

Evenals in voorgaande jaren vertegenwoordigt het bovenstaande weer een vrij willekeurige keuze uit de vele vermeldenswaardige zaken die op het AUSA-jaarcongres werden geboden. Het getij is momenteel voor defensieaangelegenheden gunstig in de Verenigde Staten en daarvan wordt door de sterk groeiende AUSA (155.000 leden begin 1984) overeenkomstig haar doelstelling uiteraard goed gebruik gemaakt. Dat was bij deze grootse manifestatie duidelijk te merken.

F. J. D. C. Egter van Wissekerke en J. H. M. Engelen

majors der infanterie

Gevechtshandleiding 80/90

Verdedigen? Nou, zo bijvoorbeeld!

DEEL 1

1. INLEIDING

De Tactische Commissie van de Hogere Krijgsschool werkt in opdracht van de Bevelhebber Landstrijdkrachten (BLS) sinds 1978 aan een nieuwe gevechtshandleiding. Dat gebeurt in nauw overleg met de Afdeling Operatiën-Landmachtstaf en met de Sectie G3 van het Legerkorps. Ook het Opleidings Centrum Infanterie en het Opleidings Centrum Cavalerie hebben tot dusver een belangrijke bijdrage geleverd aan de werkzaamheden. Ten slotte is er voortdurend intern overleg gevoerd met de Leergroep Tactiek van de HKS. Vanzelfsprekend zullen ook de vuursteun, de overige gevechtsondersteuning en de logistiek in de herziening moeten worden verwerkt. Het is dan ook geen miskennis van het belang van die terreinen dat tot nog toe vooral het optreden van de manoeuvre-eenheden op zich in beschouwing is genomen. Dat komt doordat al spoedig na aanvang van de werkzaamheden dáár de meeste problemen schenen te liggen. Die moesten eerst wor-

De Bevelhebber der Landstrijdkrachten heeft de uitgangspunten en richtlijnen voor de herziening van de Gevechtshandleiding goedgekeurd en doen verspreiden in het „Raamwerk Verdedigend Gevecht, Gevechtshandleiding 80/90“. Tijdens de vergadering waarin het raamwerk werd goedgekeurd, werd tevens besloten dat door de Tactische Commissie HKS een artikel zou worden verzorgd voor de Militaire Spectator. Het nevenstaande artikel werd geschreven door twee leden van voornoemde commissie, die sinds 1979 respectievelijk 1983 rechtstreeks bij de herziening zijn betrokken geweest. Zij beiden zijn uiteraard volkomen op de hoogte van en vertrouwd met deze materie, en kunnen worden geacht te spreken namens de Tactische Commissie. Het artikel bespreekt oorzaken en achtergronden van de herziening, behandelt de hoofdzaken ervan, en gaat tevens in op de vragen die werden gesteld en op de discussies die voortvloeiende aan en na de verspreiding van het raamwerk hebben plaatsgevonden.

kol drs. J. Kort, Hoofd Tactische Commissie

den bestudeerd alvorens met vrucht aan een geïntegreerde benadering kon worden begonnen. Dat laatste is thans ter hand genomen.

De ontwerpen van de Tactische Commissie worden behandeld in het zogenaamde „Informeel Werkverband Gevechtshandleiding 80/90“ (IWV) waarin alle hierboven genoemde instanties zijn vertegenwoordigd. Als voorzitter treedt op de Directeur HKS of, namens hem, het Hoofd Tactische Commissie.

In de afgelopen twee jaar heeft de BLS meermaals persoonlijk aan het overleg van het IWV deelgenomen. Hetzelfde geldt voor de Commandant van het Eerste Legerkorps, de Plaatsvervangend BLS en de beide Sous-Chefs van de Landmachtstaf.

In een reeks besluitvormende vergaderingen in 1983 en 1984 is aldus het zogenaamde „Raamwerk Gevechtshandleiding 80/90 voor het Verdedigend Gevecht“ tot stand gekomen. BLS heeft dat raamwerk met een begeleidende brief op 1 mei 1984 goedgekeurd en binnen de landmacht doen distribueren.

Uit het voorgaande is reeds af te leiden dat het project meer tijd en uitgebreider overleg heeft gevergd dan bij de start in 1978 werd gehoopt. Zo werd een eerdere versie, de „Ontwerpherziening Gevechtshandleiding 80“, waarvoor kolonel der infanterie b.d. L. C. Schreuders de grondslag had gelegd, verspreid en becommentarieerd. Dat commentaar bleek echter onderling zo tegenstrijdig, dat werd besloten eerst de grote lijnen vast te leggen door op beleidsniveau de nodige principiële uitspraken te doen over de fundamentele aspecten van de vast te leggen doctrine voor het verdedigend gevecht. Het thans goedgekeurde raamwerk voorziet daarin. Voorts zal het raamwerk bij de opleidingsinstituten en binnen het legerkorps voorshands kunnen dienen als uitgangspunt voor de doctrinevorming.

Op basis van het raamwerk wordt nu het deel „Verdedigend Gevecht” van de nieuwe gevechtshandleiding (GH 80/90) opgesteld en, vooruitlopend op de overige delen, begin 1985 uitgegeven. Naar verwachting zal de herziening van de overige delen van de gevechtshandleiding eind 1985 worden afgerond.

Tot zover het procedurele aspect van de herziening. In dit artikel willen wij de nadruk leggen op de inhoudelijke kant van het project. In pt 2 gaan wij in op het „waarom” van de herziening. Vervolgens geven wij in pt 3 aan welke uitgangspunten daarbij worden gehanteerd; die zijn vastgesteld op grond van door BLS verstrekte of in het IWW vastgestelde richtlijnen. In pt 4 en 5 behandelen wij de doelstelling van het verdedigende gevecht en de offensieve component daarvan. Daarna bespreken wij de manoeuvrevormen en concretiseren die op legerkorps- en divisieniveau in pt 6. Wij vervolgen met het optreden op brigadeniveau (pt 7), enkele afgeleide onderwerpen (pt 8), en een slotwoord (pt 9).

Aan het eind van deze inleiding spreken wij onze dank en erkentelijkheid uit aan allen die op enig moment en in enigerlei vorm een bijdrage hebben geleverd aan de herzieningswerkzaamheden. Velen hebben in de loop van de jaren van hun belangstelling doen blijken, kritisch commentaar gegeven en ook dikwijls in discussies aangetoond dat de bij de Tactische Commissie bestaande visies, zoals die in de herziening werden verwerkt, op zichzelf éérst aan herziening toe waren. Zonder deze „begeleiders op een lange weg door moeilijk terrein” was het eerder genoemde raamwerk nimmer gereedgekomen, laat staan dat dit artikel had kunnen worden geschreven.

2. DE REDENEN VOOR DE HERZIENING

2.1. Veroudering huidige gevechtshandleiding

De huidige gevechtshandleiding dateert uit 1968. Sinds die tijd is er veel veranderd. Niet zozeer de politieke en militaire strategie van het NAVO-bondgenootschap als zodanig, en ook niet de verhouding met het Warschau-Pact. Aan beide kanten werd echter nieuw materieel ingevoerd, werden organisaties aangepast en ontstonden andere

accenten in doctrine en in het tactische optreden, terwijl dat alles niet in zijn samenhang werd verwerkt en niet in tussentijdse wijzigingen in de gevechtshandleiding werd vastgelegd. En juist dat voorschrift moet de „kapstok” leveren voor het tactische optreden van onze landstrijdkrachten, en daarmee het vertrekpunt kunnen bieden voor de afgeleide wapen- en dienstvakvoorschriften. Kortom, de huidige gevechtshandleiding is niet meer „bij de tijd”. Mede daardoor ontstond een wildgroei aan onderling tegenstrijdige en in ieder geval niet officieel gesanctioneerde tactische opvattingen.

Nu is het niet ongebruikelijk en dikwijls ook onvermijdelijk dat de officieel vastgelegde tactische doctrine wat achterblijft bij de nieuwste ontwikkelingen. Nieuw materieel en nieuwe organisaties worden veelal geïntroduceerd in combinatie met een vrij globaal geformuleerde, nog tentatieve gebruiksbeschrijving. In het onderhavige geval was de afstand tussen officiële doctrine en dagelijkse werkelijkheid echter zó groot dat in 1978 — om maar niet te spreken van 1984 — niet meer kon worden volstaan met een opgave van wijzigingen. Een geheel herziene uitgave was en is vereist.

In de volgende punten gaan wij concreet in op de belangrijkste ontwikkelingen sinds 1968.

2.2. De geleidelijke verschuiving in de militair-strategische visies op het gebruik van de nucleaire gevechtsveldwapens

De NAVO-strategie van de flexible response is nog steeds van kracht. Derhalve geldt ook het uitgangspunt dat weliswaar in beginsel initieel wordt opgetreden met conventionele middelen, doch dat een inzet van kernwapens op ieder moment na uitbreken van de gevechten denkbaar is, al was het maar omdat de tegenstander daartoe als eerste zou kunnen overgaan. Binnen de NAVO is meer en meer de nadruk komen te liggen op het bij uitstek politiek-strategische karakter van de inzet van kernwapens. Dit geldt onverkort ook voor de gevechtsveldwapens.

De vanzelfsprekendheid waarmee in de vigerende gevechtshandleiding min of meer stilzwijgend werd uitgegaan van militair-strategische of zelfs tactische overwegingen om tot inzet van gevechtsveldwapens over te gaan, is achterhaald. Daarmee

is een „release” van die wapens niet minder waarschijnlijk geworden. Wel is het zeker dat deze niet meer de basis kan vormen van de primaire planning. Meer dan ooit zal het tactische optreden zich derhalve moeten richten op de politiek-strategische doelstelling(en) van de inzet. Wijzen van optreden, die slechts mogelijk zijn met kernwapensteun kunnen derhalve slechts worden ontwikkeld als vervolg op, en aanpassing van, voorafgaande conventioneel gevoerde gevechten.

2.3 De technologische ontwikkelingen

Sinds 1968 is de technologie op het gebied van communicatie, gevechtsveldbewaking, doelopsporing, en beweeglijkheid en effectiviteit van wapensystemen in een stroomversnelling van voortdurende verbetering geraakt. Elektronische oorlogvoering is een integraal element van het gevecht geworden. Het verschil tussen dag en nacht is sterk in belang afgenomen, zodat het zogenaamde „rond-de-klok”-optreden niet alleen mogelijk wordt, maar ook wederzijds kan worden afgedwongen. De fysieke en psychische belasting is daardoor vergroot.

Het op grote afstanden uitschakelen van gepantserde doelen met een grote succeskans voor het „eerste schot” wordt steeds meer afhankelijk van de terreinomstandigheden; het wapensysteem zelf vormt nauwelijks een beletsel. Is de beweeglijkheid op de grond wellicht aan haar optimum geraakt, het gebruik van de derde dimensie — o.a. vlak boven de grond met gevechtshelikopters — in hechte integratie met het grondgebonden optreden tilt de „line of sight” net een aantal kritische meters omhoog. Daartegenover zijn doelopsporing en effectiviteit van wapens tegen luchtdoelen eveneens sterk verbeterd, zodat contourvliegen bittere noodzaak wordt.

Ten slotte dient te worden gewezen op de toekomstige ontwikkelingen op het gebied van wapens met indirecte richting. Thans is hier wellicht nog sprake van een zekere achterstand. De trefzekerheid echter waarmee een doel dat wordt „gezien” vrijwel zeker ook kan worden vernietigd, zal de trend in de richting van zogeheten „stand-off”-systemen zeker versterken. Dat houdt tevens in dat ook doelen in de diepte, waarmee nog geen gevechtscontact bestaat, met meer effect kunnen worden aangegrepen.

Kortom, de technologische ontwikkelingen verhogen de letaliteit, verlengen het gevecht en vergroten het gebied waarin de ontplooidde gevechtsformaties en -eenheden elkaar direct bestrijden. Dat alles heeft invloed op het optreden. Een louter statisch optreden verhoogt de kans op uitschakeling. Verplaatsingen van grotere formaties echter lopen eveneens grote kans vroegtijdig te worden opgespoord en lokken aldus een geconcentreerde inzet van vijandelijke middelen uit. Een grotere verspreide beweeglijkheid, gecombineerd met statisch optreden in een meer verspreide vorm, vermindert de kans op uitschakeling doordat een grotere spreiding min of meer verzadiging geeft van de doelopsporingsmiddelen maar bovenal het inzicht in de werkelijke situatie op het gevechtsveld bemoeilijkt.

Concluderend: de moderne wapensystemen kunnen door de verdediger het beste worden benut in een combinatie van afwisselend meer statisch en meer beweeglijk optreden. Beweeglijkheid houdt daarbij in een naar voren gericht, offensief gebruik van middelen. Maar ook betekent beweeglijkheid een in de diepte gegroepeerd optreden, waarbij uit voorbereide opstellingen de vijand steeds opnieuw met verse dan wel enigermate gerecupereerde eenheden wordt aangegrepen, zodat hij telkenmale in een voor hem verrassende, relatief ongunstige situatie het gevecht moet hervatten. Bovendien leidt het vorenstaande tot de conclusie dat de voorste rand van het weerstandsgebied (vrw) niet gedurende onbeperkte tijd in eigen bezit kan blijven.

Ook het bij herhaling trachten verloren gegane delen van de vrw met tegenaanvallen te herneemen, zal op zeker moment onmogelijk of op zijn minst minder economisch blijken. Het gebruik maken van de manoeuvreer ruimte dieper in het weerstandsgebied is dan onvermijdelijk. Wij komen daarop nog terug.

2.4. De ontwikkelingen in het optreden van de potentiële tegenstander

De huidige gevechtshandleiding is weinig concreet in haar beschrijving van het vijandelijke optreden. Men kan zelfs spreken van een „anonieme” tegenstander. De Nederlandse landstrijdkrachten hebben voor de overzienbare toekomst hun hoofdtaak in het bondgenootschappelijke verband van

de NAVO. Zij zullen daarbij optreden in het kader van het strategische defensief in de Centraaleuropese sector, in geval van een offensief door eenheden van het Warschau-Pact.

Een concretisering van de strategie en het tactische optreden van die tegenstander is dan ook dringend gewenst. Daarbij moet — meer dan voorheen — aandacht worden besteed aan wijzigingen in de vijandelijke doctrine, in samenhang met de invoering van modern materieel en de toepassing daarvan in de verschillende conflicten in de wereld. In het verleden werd nogal eens de indruk gewekt dat die doctrine star en sjabloonmatig was. Vermoedelijk werd die indruk in de hand gewerkt doordat bij onze opleidingen en ook tijdens oefeningen de nadruk uiteraard ligt op het toepassen van de eigen tactische doctrines, waarbij — om het allemaal niet al te gecompliceerd te maken — wordt uitgegaan van een versimpeld en voorspelbaar vijandbeeld.

De militair-strategische doelstelling van het Warschau-Pact in het geval van een gewapend conflict is, te bewerkstelligen dat de NAVO zo snel mogelijk de wil en de mogelijkheid tot voortzetting van het defensief verliest, vóór het bondgenootschap overgaat tot inzet van kernwapens, in het bijzonder de strategische. Hoewel dat niet uitdrukkelijk wordt uitgesproken, is de WP-strategie gebaseerd op een offensief. Niet omdat men zou erkennen dat de NAVO daartoe níét in staat zou zijn, maar omdat men kost wat kost gevechten op het eigen grondgebied wil voorkomen. Het Warschau-Pact zal derhalve kiezen voor het „pre-emptive” offensief, wanneer het in een situatie van oplopende politieke spanning een gewapend conflict onontkoombaar acht.

Ook de tactische doctrine is consequent en consistent. Daarenboven is zij flexibel. Voortdurend worden ook analyses gemaakt van gevechten in het recente verleden (bijvoorbeeld in het Midden-Oosten), van veranderingen in organisatie en tactiek van de NAVO-strijdkrachten en van de effecten van technologische ontwikkelingen. Die analyses leiden tot wijzigingen in organisatie, tot het voortdurend moderniseren van wapensystemen, en tot het aanpassen van de tactiek. Daarbij blijft de tank voorshands de drager van het offensieve gevecht, zij het dat gaandeweg ook aan de gevechtshelikopter een steeds belangrijkere rol wordt toebedacht. Voor het neutraliseren van de

NAVO-pantserbestrijding beschikken de WP-strijdkrachten over een uitgebreid en veelsoortig assortiment aan artillerie. De gemechaniseerde infanterie heeft de beschikking over pantservoertuigen met zodanige bewapening dat een bereden gevecht goed kan worden gevoerd, veelal geïntegreerd met dat van de tanks. In voorkomend geval zal de gemechaniseerde infanterie ook tijdelijk en plaatselijk een hoofdrol vervullen, bijvoorbeeld wanneer een vijandelijke verdedigingsstrook met een hoge pantserbestrijdingscapaciteit een bereden aanval heeft afgewezen, of dat op voorhand lijkt te kunnen doen. In zo'n situatie dient de infanterie — veelal uitgestegen — langs de meer gedekte naderingen de verdedigingsopstellingen te omvatten en uit te schakelen.

De aanvalsdctrine is gebaseerd op verrassing, concentratie van gevechtskracht op die plaatsen waar succes wordt verwacht en metterdaad wordt bereikt, en op het behoud van het momentum. Daarvoor is de echelonnering steeds het traditionele recept geweest. Aanvalsgolf na aanvalsgolf wordt daarbij achtereenvolgens en veelal door gebrek aan manoeuvreerimte noodgedwongen langs dezelfde assen ingezet, waardoor zeker een min of meer lineaire verdediging ten slotte wordt verzaagd en doorbroken. Toch is deze echelonneringsconceptie geleidelijk geëvolueerd. Speciaal als reactie op de grote aantallen effectieve antitankwapens alsmede op het gegeven dat bij verschillende NAVO-legers meer in de diepte gegroepeerde verdedigingsconcepties werden ontwikkeld, is — met behoud van echelonnering op de hogere niveaus (leger en front) — de zogenaamde „breed-frontaanval” ontstaan.

Bij de „breed-frontaanval” worden initieel min of meer zelfstandig optredende regimenten naast elkaar in het eerste tactische echelon van verscheidene divisies ontplooid en naar voren geschoven. Dat geschiedt zowel op de relatief gunstigste naderingen als op daarbuiten gelegen terreindelen. Deze voorregimenten maken gevechtscontact, zoeken zwakke plekken in de verdediging op en stoten zo snel mogelijk door. Waar succes wordt geboekt, worden volgende echelons geconcentreerd nagezonden achter de betrokken regimenten. Het traditionele zwaartepunt is dus niet meer wat het was: niet tevoren gepland en rigide vastgehouden, doch vanzelfsprekend verlegd waar en

wanneer het doorstoten in de diepte mogelijk blijkt.

Afgezien van de echelonnering wordt het gevecht over een zo groot mogelijke diepte van het gevechtveld aangegaan door inzet van artillerie, vliegtuigen, luchtmobiele en luchtlandingseenheden alsmede door het gebruik van operationele manoeevregroepen (OMG). De inzet van OMG'n heeft tot doel de (sterke) reserves te binden en de inzet daarvan voor in het weerstandsgebied te voorkomen of ten minste te vertragen.

Wie uit dat alles de conclusie trekt dat er nogal wat is veranderd in het Warschau-Pactoptreden, heeft gelijk en ongelijk. Immers, de echelonnering en de zwaartepuntvorming bleven essentiële elementen in de aanvalsdctrine. De toepassingsmogelijkheden van deze principes worden echter veel flexibeler gehanteerd dan wij wel eens dachten (en hoopten?).

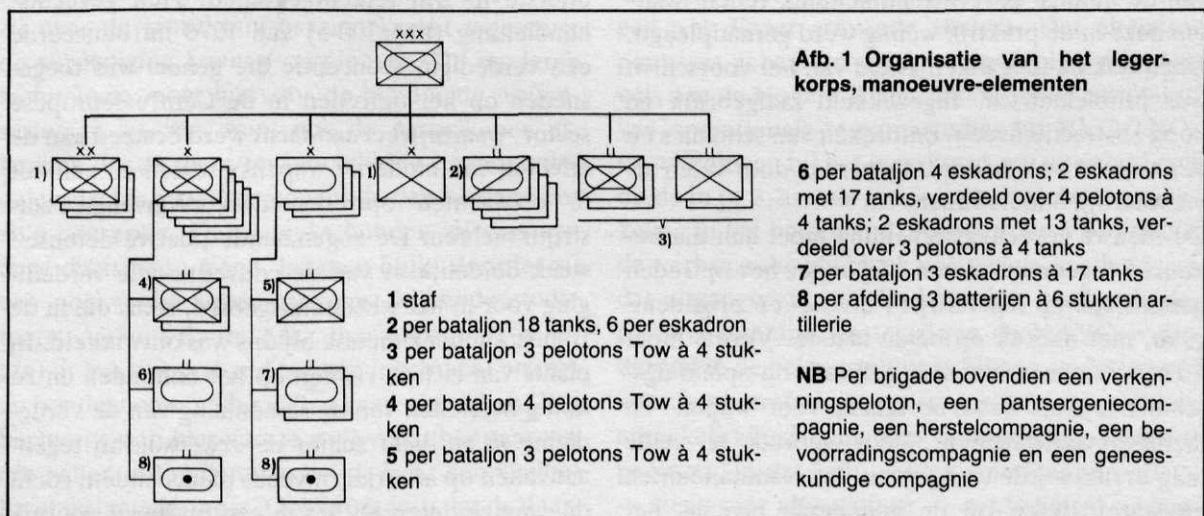
2.5. Materieelvervanging en reorganisatie bij het legerkorps

Toen de huidige gevechtshandleiding in 1968 verscheen, was de mechanisatie van onze infanterie, artillerie en genie juist afgerond. Ook de verkenningseenheden beschikten over modern gepantserd materieel; de Centurion van de tankeenheden echter was oud en verouderd. Het is duidelijk dat het „gezicht” van 1 (NL) Legerkorps sindsdien ingrijpend is veranderd. Wanneer daarbij tevens de plannen worden betrokken die in de jongste Defensienota's (1974 en 1984) zijn neergelegd,

is het up to date brengen van de tactische doctrine zo langzamerhand onvermijdelijk.

Wij willen in het kader van dit artikel slechts in het voorbijgaan signaleren dat idealiter materieelvervangingen, reorganisaties en doctrinewijzigingen steeds in het kader van een samenhangende toekomstvisie tot stand zouden moeten komen. Doch zeker in een land als Nederland met een beperkte eigen wapenindustrie — behalve op marinegebied — worden materieelvervangingen noodzakelijkerwijs sterk beïnvloed door wat de buitenlandse markt heeft te bieden. Reorganisaties zijn dan soms een afgeleide van het vervangingsproject. Bovendien is vooral in het jongste decennium veel aandacht besteed aan het drukken van exploitatiekosten, hetgeen zeker in de personeelssector zichtbaar is geworden. De trend van complexe wapensystemen, bediend door een relatief gering aantal — zij het hoogwaardige — militairen, zet zich duidelijk voort. Dat bij dat alles de tactische doctrine soms tegelijkertijd en parallel wordt ontwikkeld, soms zelfs duidelijk nahinkt, is een fenomeen dat, hoewel begrijpelijk en onvermijdelijk, toch ook niet zonder gevaar is. In ieder geval is het een probleem gebleken gedurende het herzieningsproject van de gevechtshandleiding.

De nieuwe tanks, de nieuwe pantserinfanteriegevechtsvoertuigen en het zich steeds uitbreidende assortiment aan pantserbestrijdingswapens zijn zeker nog niet in een tactisch totaalkader ondergebracht. In zo'n totaalkader zal tevens plaats moeten worden gereserveerd voor toekomstige projecten als de invoering van verbeterde artilleriemunitie, verschietbare mijnen, middelen voor de

elektronische oorlogvoering, vuurleiding, doelopsporing en gevechtsveldbewaking, en helikopters voor o.a. gevechtstaken. Ook zal daarbij aandacht moeten worden besteed aan de op stapel staande wijzigingen in het logistieke systeem, omdat dat meer dan vroeger de randvoorwaarden zal gaan leveren voor de tactische mogelijkheden.

Bij het schrijven van de gevechtshandleiding is voorshands uitgegaan van een legerkorpsorganisatie zoals neergelegd in de Defensienota 1984 (afb. 1). Elementen van de herziening hebben daarom nog een tentatief karakter, zeker voor wat betreft het opereren met nieuwe systemen in pas ingevoerde of nog te realiseren organisatieverbanden.

3. UITGANGSPUNTEN VOOR DE HERZIE- NING

In de vorige paragraaf zijn de voornaamste redenen genoemd die een herziening van de gevechtshandleiding nodig maakten. Bij de initieel door BLS verstrekte richtlijnen werd een aantal daarvan ook uitdrukkelijk vermeld. Andere uitgangspunten — deels van tevoren opgedragen, deels tussentijds als aanvullende richtlijn bekrachtigd — waren van procedurele of inhoudelijke aard. Gezien het doel van dit artikel gaan wij slechts in op de laatstgenoemde categorie uitgangspunten; zij worden hierna toegelicht.

3.1. De opzet van de nieuwe gevechtshandleiding

In pt 2.1 werd reeds gewezen op de veroudering van de huidige gevechtshandleiding, reden waarom deze in de praktijk weinig werd geraadpleegd. Doch ook de toegankelijkheid van het voorschrift was problematisch. Ingewikkeld taalgebruik en hoog abstractieniveau, ontbreken van schema's en schetsen en ook de omvang werden door velen als bezwaarlijk ondervonden.

De nieuwe gevechtshandleiding moet aan die bezwaren tegemoet komen. Zij moet het optreden beschrijven op legerkorps-, divisie- en brigadeniveau, met nadruk op beide laatste. Voorts moet GH 80/90 kunnen worden gebruikt op opleidingscholen en als basisvoorschrift voor wapen- en dienstvakvoorschriften. Voor gebruik te velde mag ervan worden uitgegaan dat commandanten en stafofficieren op de genoemde niveaus het

voorschrift tevoren terdege hebben bestudeerd, zodat men vertrouwd is met de opzet en de grote lijnen van de inhoud. Op die manier kan deze parate kennis dan te velde snel worden aangevuld door het raadplegen van een in de actuele situatie relevant tekstgedeelte van de gevechtshandleiding.

Overigens dient het voorschrift geen sjabloonachtige oplossingen voor specifieke tactische problemen te bevatten. Dat houdt bijvoorbeeld in dat schetsen niet op zich zelf moeten staan, doch slechts worden opgenomen indien zij noodzakelijk zijn om de tekst te verduidelijken.

3.2. Te gebruiken documentatie

Optimaal gebruik dient te worden gemaakt van tactische studies, (ontwerp)voorschriften en vakliteratuur, zowel uit eigen land als daarbuiten. Daarbij valt allereerst te denken aan documenten, die in bondgenootschappelijk verband tot stand zijn gekomen, bijvoorbeeld Allied Tactical Publication 35 (ATP-35, inmiddels vervangen door ATP-35(A)). Voorts worden de opvattingen in de Bondsrepubliek en in de Verenigde Staten van belang geacht. Vooral in de VS zijn sinds 1976 fundamentele wijzigingen in tactische doctrines tot stand gebracht, en in West-Duitsland wordt reeds enkele jaren gewerkt aan een nieuwe gevechtshandleiding (HDv 100-100); deze laatste is thans, in 1984, nog niet gereed, waaruit moge blijken dat niet alleen in ons land het herzien van doctrines een moeizame en tijdrovende aangelegenheid is.

De Amerikanen daarentegen lijken in het andere uiterste te zijn terechtgekomen. Hun gevechtshandleiding (FM 100-5) van 1976 introduceerde een verdedigingsconceptie die geheel was toegesneden op het optreden in de Centraaleuropese sector, waarbij veel aandacht werd besteed aan de effecten van moderne wapensystemen en aan het te verwachten optreden door Warschau-Pactstrijdkrachten. De zogenaamde „active defense” week duidelijk af van de conventionele verdediging voor in het weerstandsgebied, zoals die in de Bondsrepubliek en ook bij ons was ontwikkeld. In plaats van zich te richten op het behouden en zo nodig herstellen van de samenhang van de verdediging in en dicht achter de vrw, waarbij tegenaanvallen op alle(rlei) niveaus plaatsvinden, zocht de „active defense” het in een optimaal gebruik

van de totale manoeuvre ruimte. Een gedachte overigens die aansloot op de ook bij ons bekende manoeuvre vorm van een verdediging in de diepte, waarbij na een aanvankelijk verdragend optreden het gevecht wordt beslist door een massale tegenaanval op een welbewust toegelaten penetratie. Er was echter een opvallend verschil: de „active defense” ging niet uit van één plaats en één instrument van beslissing, zij trachtte de vijandelijke aanval gaandeweg te slijten en uiteindelijk te smoren; het uitvoeren van massale tegenaanvallen werd als te riskant en niet economisch beschouwd, offensief optreden werd vooral gezien in de vorm van vuurovervallen en flankerende plaatselijke tegenstoten. De gedachte dat meer in de diepte gegroepeerd diende te worden verdedigd, en dat tegenaanvallen niet altijd en overal soelaas kunnen bieden, was overigens ook bij ons al ontvouwd.

Terugkerende naar de gang van zaken in de VS stellen wij vast dat reeds in 1982 in een geheel herziene FM 100-5 de „active defense” bleek te zijn afgezworen, terwijl ook de fixatie op het Europese gevechtveld heeft plaats gemaakt voor een meer mondiaal gebaseerde en bovendien veel globalere benadering van de te verwachten gevechten. De tegenaanval is in ere hersteld, zelfs in die mate dat het soms lijkt of men de verdediging voert door een voortdurend aanvallend optreden. Daarbij moet nog worden gewezen op begrippen als „Extending the battlefield”, „Deep battle” en „Airland battle” die de diepte in het optreden niet achterwaarts doch integendeel juist naar voren zoeken. Daarbij worden 2e-echelonseenheden van de vijand al met allerlei middelen aangegrepen voor zij over de grond hun gevechtskracht tegenover de verdediging kunnen ontplooien. De moderne technologie moet hiervoor de benodigde wapensystemen leveren, want ook de Amerikanen erkennen dat de thans ter beschikking staande middelen slechts beperkte mogelijkheden bieden voor zo’n conceptie. Desondanks houden zij vast aan deze doctrinaire trend, hetgeen blijkt doordat zij een nog verder in de toekomst kijkende studie (eerst Airland Battle-2000, thans Army 21 geheten) in NAVO-verband hebben ingebracht en met de bondgenoten nader willen gaan uitwerken. Wij hechten eraan hier vast te stellen dat het naar voren willen uitbreiden van het gevecht een veelbelovende benadering is. Ook is het juist dat de daar-

voor vereiste *conventionele* wapensystemen nog niet beschikbaar zijn en vermoedelijk zeer duur zullen blijken, hetgeen op zich desondanks een hoge kosteneffectiviteit zou kunnen inhouden.

Army 21 vormt het onderwerp van een bondgenootschappelijke lange-termijnstudie waardoor kan worden bereikt dat de doctrine-ontwikkeling weer het trekpaard wordt van de wapenontwikkeling in plaats van andersom. Voor de herziening van de gevechtshandleiding is Airland Battle of Army 21 echter slechts als achtergrondinformatie benut, omdat wij uitgaan van het heden en van de thans goedgekeurde Nederlandse plannen. Overigens loopt die planperiode tot in de jaren ’90, zodat niet mag worden uitgesloten dat studies als hierboven genoemd toch hun schaduw als het ware „achterwaarts” kunnen werpen. In dat geval zal het wijzigen van (delen van) de nieuwe gevechtshandleiding nodig blijken. Wij vinden dat een juist uitgangspunt; ook zonder Army 21 zal het actueel houden van een basisvoorschrift als de gevechtshandleiding meer aandacht verdienen dan tot nog toe gebruikelijk was.

3.3. Prioriteit voor het defensief en het verdedigende gevecht

Van het begin af werd bij de herziening prioriteit gegeven aan het defensief en het verdedigende gevecht. Allereerst omdat daar de hoofdtaken van het legerkorps en zijn eenheden liggen, maar vooral ook omdat het idee bestond dat juist voor wat betreft die operatie- respectievelijk gevechtsvorm de huidige gevechtshandleiding toe was aan een wat dieper gravende analyse. Dat uitgangspunt was gebaseerd op ervaringen bij het onderwijs aan de Hogere Krijgsschool, op de resultaten van operationele-researchstudies bij RVO-TNO, op oefeningen bij het legerkorps, en uiteraard ook op de in pt 3.2 reeds genoemde gedachtenontwikkeling in het buitenland, vooral in de VS. Tijdens de werkzaamheden bleek ook wel de juistheid van dat uitgangspunt, niet in het minst omdat de defensieve militaire strategie van de NAVO voortdurend in de belangstelling is blijven staan, vooral waar het betreft de gewenste terugdringing van de afhankelijkheid van een vroegtijdige kernwapeninzet. In dat licht werden velerlei alternatieve — soms zéér alternatieve — verdedigingsconcepten

ties ontwikkeld en in de publiciteit gebracht. Dat maakt het op korte termijn vastleggen van een goedgekeurde tactische doctrine, die weer „bij de tijd” is, zeer gewenst.

4. DE DOELSTELLING VAN DE VERDEDIGING

4.1. Inleiding

In het voorgaande is reeds op verschillende plaatsen rechtstreeks of zijdelings gesignaleerd dat de tactische doctrine voor de verdediging zoals neergelegd in de huidige gevechtshandleiding niet meer geheel voldoet. Het is duidelijk dat zo'n besef langzamerhand rijpt. Het daaruit volgende proces is uiteraard nooit zo duidelijk gestructureerd dat het weergeven ervan bijdraagt tot een beter begrip bij degenen die slechts zijdelings daarbij waren betrokken. Te meer geldt dat voor de bredere kring van onze lezers, die wellicht zelf door onderlinge discussies en literatuurstudie ook hun twijfels hebben zien groeien, maar van het project herziening gevechtshandleiding nauwelijks meer weten dan dat het gaande is en al heel lang duurt.

In het volgende willen wij wat dieper ingaan op de nieuw ontwikkelde doctrine. Daarbij zullen wij de grote lijnen van het Raamwerk Verdedigend Gevecht aangeven. Tevens zullen wij waar nodig toelichten wat de motiveringen zijn geweest van bepaalde wijzigingen in of toevoegingen aan de verdedigingsdoctrine. Juist die motiveringen immers zullen straks in de herziene gevechtshandleiding niet meer rechtstreeks zijn terug te vinden en uiteraard zijn zij wel belangrijk, zeker in de fase waarin wij ons met het project thans bevinden: de grote lijnen liggen vast in het raamwerk, de concretisering dient echter nog plaats te vinden.

Bij deze nadere toelichting en motivering bespreken wij achtereenvolgens de doelstelling van de verdediging, de offensieve component daarvan (pt 5) en de ontwikkelde manoeuvrevormen (pt 6). Telkenmale gebruiken wij daarbij de bestaande doctrine als vertrekpunt, sommen de mogelijke problemen daarvan op en bieden de oplossingen aan zoals die in de herziening zijn neergelegd.

4.2. De huidige doelstellingsformulering en de bezwaren daarvan

Op blz. 209 van de huidige gevechtshandleiding staat in pt 456:

Het verdedigend gevecht is de gevechtsvorm waarbij in een bepaald gebied de eigen beschikbare middelen worden aangewend voor het buiten gevecht stellen van de in dat gebied binnengedrongen vijand en/of tot behoud van essentieel gebied. Hiertoe zal het gebruik van de eigen middelen aanvankelijk moeten worden aangepast aan het optreden van de vijand, waarna vervolgens het initiatief moet worden overgenomen.

De eerste zin van deze formulering geeft de eigenlijke doelstelling aan, in de tweede zin wordt al — zij het in zeer globale termen — aangeduid hoe dat doel kan worden bereikt. Tegen zo'n compacte formulering van doel en middel is vanzelfsprekend geen bezwaar. Doch compactheid en duidelijkheid gaan niet automatisch hand in hand, zeker niet in dit geval.

De wijze waarop het initiatief moet worden overgenomen wordt pas op blz. 212 in pt 464 duidelijk:

De beslissende fase (. . .) wordt gevormd door het concentreren en inzetten van voldoende middelen om d.m.v. tegenaanvallen de in het eigen gebied binnengedrongen vijandelijke aanvalstroepen buiten gevecht te stellen. Deze tegenaanvallen dienen tijdig, met grote agressiviteit en op alle niveaus te worden uitgevoerd (. . .). De tegenaanval wordt niet ingezet indien met zekerheid kan worden aangenomen dat met de beschikbare middelen geen succes (meer) kan worden behaald of wanneer de tegenaanval niet past in het kader van de opdracht of het plan van de hogere commandant . . .

In de tussenliggende tekst — twee en een halve bladzijde! — is dan inmiddels uit de doeken gedaan hoe de verdediger in de voorafgaande gevechten naar deze beslissende tegenaanvalsfase dient toe te werken. Afgezien van het nogal omslachtige woordgebruik en de omstandigheid dat men daardoor pas de kern van het verdedigende gevecht kan vaststellen wanneer men drie en een halve bladzijde tekst heeft doorgewerkt, zijn, in meer inhoudelijke zin, de volgende bezwaren tegen de doelstellingsformulering te maken.

a. De „en/of”-formulering

De eerste zin van pt 456 gebruikt een „en/of”-formulering. Deze is in het militair vakjargon ingeburgerd, en komt veelal voort uit de hoop aldus volledig te zijn. De meest voorkomende effecten zijn echter helaas onduidelijkheid en zelfs dubbelzinnigheid. Wat is in dit geval namelijk het eigenlijke doel van de verdediger? Wil hij essentieel gebied behouden, of wil hij de binnengedrongen vijand buiten gevecht stellen? Of wil hij soms het ene en soms het andere, en soms allebei tegelijk? Maar wanneer dan?

b. Het behoud van essentieel gebied

Zoals gezegd is dit een van de mogelijke doelstellingen. Onduidelijk blijft echter wat precies met het begrip „essentieel gebied” wordt bedoeld. Het wordt nergens nader gedefinieerd, komt ook niet voor in het Militair Woordenboek (VS 2-7200). Daarin vinden wij wel het begrip „tactisch belangrijk gebied”, dat in zijn omschrijving het woord „essentieel” bevat. Toch is niet duidelijk of het nu om synoniemen — en dus slordig woordgebruik — gaat of dat hier met „essentieel gebied” iets anders wordt bedoeld. Aangezien in de praktijk bij de terreinanalyse van een verdedigingsvak veelal verschillende, in diepte en breedte gegroepeerde, tactisch belangrijke gebieden worden onderkend, houden wij het erop dat met het begrip „essentieel gebied” méér wordt bedoeld dan een bepaald tactisch belangrijk gebied. Het lijkt dan logisch eronder te verstaan dát gedeelte van een toegewezen vak dat in eigen hand moet blijven, wil men de opdracht — het verdedigen van dat vak — met succes kunnen voortzetten.

c. Het buiten gevecht stellen van de binnengedrongen vijand

In het kader van het totale betoog in pt 456 t/m pt 464 wordt wel duidelijk dat deze doelstelling uiteindelijk zal moeten worden bereikt door het uitvoeren van tegenaanvallen op enig of elk niveau. Wij raken hier de kern van een militair-filosofisch vraagstuk. Is inderdaad de doelstelling van een defensieve (= verdedigende) optie het buiten gevecht stellen van de vijand? Of gaat het veeleer erom een vijandelijk offensief te doen mislukken door het op een zodanige plaats tot staan te brengen dat daarná een eigen offensieve optie mogelijk wordt? Strategisch gezien is het laatste inder-

daad juist: het strategische defensief heeft traditioneel altijd de negatieve — en daardoor beperktere — doelstelling gehad het vijandelijke offensief te doen mislukken. Dat hoeft uiteraard niet te betekenen dat die gedachte ook op tactisch niveau moet worden doorgetrokken. Gezien de reeds gesignaleerde onduidelijkheid van de „en/of”-formule en ook vanwege het gestelde in het tweede gedeelte van pt 464 — waar soms kennelijk een tegenaanval achterwege blijft zonder dat duidelijk wordt hoe het gevecht dan wél wordt beslist — lijkt het toch mogelijk en zelfs gewenst de nevenschikking van de twee doelstellingen ook op het niveau van de tactiek los te laten en te vervangen door een onderscheid in doel en middel. Doel is dan behoud van essentieel gebied, middel is het daartoe buiten gevecht stellen van de binnengedrongen vijand. Dat kan geschieden door tegenaanvallen. Het kan echter ook al aanvagen vóór de vijand de vrw heeft bereikt, en overigens zijn er tijdens het gevecht in en achter de vrw velerlei methoden om de vijand buiten gevecht te stellen vóór en zelfs zónder dat een reguliere tegenaanval wordt uitgevoerd.

d. De beslissende fase in het verdedigende gevecht

Het voorgaande complex van bezwaren samenvattend, moet dus duidelijk zijn dat tegenaanvallen geen doel op zichzelf, doch middel tot een „hogere” doel zijn. Zo lang een bepaald bevelsniveau erin slaagt de verdediging van het toegewezen vak voort te zetten, zonder dat het hogere niveau direct wordt gedwongen in het gevecht in te grijpen, blijft dat „hogere” doel gegarandeerd. Een beslissende fase daarbij is nauwelijks te onderkennen of het zou moeten zijn de situatie waarin dat doel in gevaar komt. In dat geval zijn echter allerhande maatregelen denkbaar, zowel op het betrokken niveau zelf als daarboven. Een tegenaanval is één daarvan en, zoals wij in pt 5 zullen aangeven, niet eens altijd de meest voor de hand liggende.

4.3. De herziene omschrijving van de doelstelling

Uitgaande van het voorgaande is een andere omschrijving ontworpen, die ook inhoudelijke implicaties heeft voor het verdedigende optreden. Daarbij is tevens — in afwijking van de bestaande gevechtshandleiding — bewust gekozen voor een omschrijving die geen verschil maakt tussen het le-

gerkorps- en de lagere niveaus. Er is immers geen wezenlijk verschil tussen enerzijds het verdedigende optreden in het kader van het legerkorpsdefensief en anderzijds het verdedigende optreden op divisie- en brigadeniveau. Wel gaat aan de verdedigende fase van het legerkorpsdefensief meestal een beveiligende fase vooraf. Die beveiligende fase heeft een voorwaarden-scheppend karakter, in het bijzonder betreffende het creëren van voorbereidingstijd en het verkrijgen van inzicht in het vijandelijke optreden. De omschrijving luidt nu:

Het legerkorpsdefensief en het verdedigend gevecht hebben ten doel de aanvaller zo mogelijk de toegang tot, maar tenminste de doorgang door het ter verdediging toegewezen vak te ontzeggen, waarbij het hierin gelegen tactisch essentieel gebied behouden blijft. Dit wordt bereikt door:

a. het voortdurend toebrengen van verliezen aan de vijand door inzet van vuursteun en manoeuvre, waarbij gebruik wordt gemaakt van voorbereide opstellingen, tegenstoten en vuurovervallen, waardoor de aanvaller wordt gekanaliseerd, afgeremd en uiteindelijk tot staan gebracht;

b. het, afhankelijk van het verloop van het gevecht, zo nodig en zo mogelijk door (een) tegenaanval(len) hernemen van tactisch belangrijk gebied of veiligstellen van tactisch essentieel gebied.

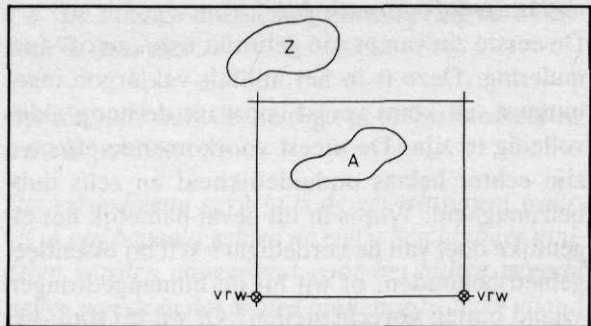
In deze omschrijving komt een aantal begrippen voor die deels nieuw zijn, deels een nieuwe betekenis hebben, vergeleken met de inhoud van het Militair Woordenboek (VS 2-7200). Te gelegener tijd zullen zij daarin worden opgenomen, thans zijn zij opgenomen als bijlage bij het Raamwerk Verdedigend Gevecht. Ten overvloede wellicht zijn zij voor zover nodig ook hieronder vermeld, waarbij de begrippen die verband houden met offensief optreden in pt 5 aan de orde komen.

Onder *tactisch belangrijk gebied* wordt verstaan:

Een terreindeel waarvan het behoud of het vermeesteren de uitvoering van de opdracht in een bepaalde fase van het gevecht aanmerkelijk begunstigt.

Een tactisch essentieel gebied is een terreindeel, met het behoud dan wel de vermeestering waarvan de uitvoering van de opdracht staat of valt.

De doelstellingsomschrijving legt onmiskenbaar het accent van het verdedigende gevecht op het behoud van het tactisch essentieel gebied. Aan de hand van afb. 2 wordt duidelijk hoe dat moet wor-

Afb. 2 Het accent van het verdedigende gevecht ligt op het behouden van tactisch essentieel gebied. De commandant moet in zijn vak een vijandelijke doorbraak in de richting van gebied Z voorkomen. De laatste mogelijkheid daartoe biedt gebied A, het tactisch essentiële gebied. Gaat dat gebied tijdens het gevecht verloren, dan is op het betrokken bevelsniveau de verdediging mislukt

den geïnterpreteerd. De hogere commandant heeft in zijn opdracht een vak ter verdediging toegewezen en daarbij vermeld dat een vijandelijke doorbraak in de richting van gebied Z moet worden voorkomen. Dat houdt in dat de commandant binnen zijn vak een laatste terreindeel moet zoeken, gelegen voor de aangegeven achtergrens, dat zich leent voor een verdediging. In dit geval blijkt dat gebied A te zijn, dat *zijn* tactisch essentiële gebied wordt. Zoals gezegd, komt het vaststellen van dat gebied voort uit terreinanalyse. In het algemeen zal het in de diepte van het vak zijn gelegen, omdat zodoende een zo groot mogelijke manoeuvreer ruimte ontstaat. Dat wil echter niet zeggen dat de vijandelijke aanval pas dáár moet worden gestopt; het betekent slechts dat zich daar de *laatste* mogelijkheid zal voordoen. Zou tijdens het gevecht dat gebied verloren gaan, dan is op het betrokken bevelsniveau de verdediging mislukt. De vijandelijke doorgang door het vak is dan immers een feit!

Bij voorkeur zal het tot staan brengen van de vijand veel verder naar voren in het vak geschieden, ten minste daar beginnen. Uit de doelstellingsomschrijving blijkt al dat zo mogelijk de *toegang tot het vak* moet worden ontzegd. Dat betekent het tot staan brengen van de aanval — in de praktijk op het gegeven niveau een bepaald aanvalschelon — in of, beter gezegd, vóór de vrw. Wij hebben reeds erop gewezen dat een bepaald bevelsniveau op zeker moment — mede afhankelijk van terrein en voorbereidingstijd, doch uiteindelijk afgedwongen door het vijandelijke overwicht — een inbraak in de strook dicht achter de

vrw zal moeten toestaan. De wijze waarop men op dat en op hoger niveau op die situatie reageert, zal naar gelang van de planning en de actuele toestand verschillen. De mogelijke wijzen van reactie vormen tegelijkertijd de manoeuvrevormen die wij in pt 6 bespreken. Wij volstaan hier met de opmerking dat de vernieuwde doelstellingsomschrijving de verdediger de (manoeuvre)ruimte laat, zijn gehele vak te gebruiken bij het uitvoeren van zijn opdracht. Vast staat echter dat de vijandelijke aanval ergens tussen de vrw en het op een bepaald niveau onderkende tactisch essentiële gebied moet worden tot staan gebracht; zolang dat het geval is, wordt aan de doelstelling en de opdracht voldaan.

5. DE OFFENSIEVE COMPONENT IN DE VERDEDIGING

5.1 Algemeen

Uitgaande van de stelling dat offensief optreden geen doel doch middel is, willen wij eerst erop wijzen dat daardoor de functie van de tegenaanval in een nieuw licht moet worden gezien. Offensief optreden staat of valt niet met het uitvoeren van tegenaanvallen, het is vooral gebaseerd op een mentale instelling die is gericht op beweeglijkheid, flexibiliteit en verrassing. In vele gevallen kan de vijand beslissend afbreuk worden gedaan door een verdedigend optreden uit in de breedte en diepte samenhangende opstellingen, die even zoveel scharnierpunten vormen voor het uitvoeren van vuurovervallen en voor het uitbuiten van andere gelegenheden de vijand verrassend en bij voorkeur in zijn flank aan te grijpen. In verband met het begrip tegenaanval doet zich overigens ook nog een terminologisch probleem voor. Dat komt doordat vooral in de Amerikaanse visie het begrip „(counter)attack” in de verdediging zeer ruim wordt opgevat: het kan betrekking hebben op een tegenaanval in de zin zoals wij die in de vigerende gevechtshandleiding hanteren, het kan echter ook worden gehanteerd voor een geconcentreerd vuur van artillerie, helikopters en vliegtuigen op een nog niet in gevechtcontact zijnde eenheid in de diepte, waarbij ook offensieve elektronische oorlogvoering wordt toegepast. Ten slotte wordt ook een verrassende vuuropening uit een voorbereide opstelling „attack” genoemd, waar wij hoogstens

van een vuuroverval zouden spreken. Wij wijzen op deze kwestie, omdat die vermoedelijk debet is aan de eerder door ons gememoreerde indruk als zouden de Amerikanen thans „de verdediging voeren door voortdurend aan te vallen”. In pt 5.3 zal blijken dat de nieuwe Nederlandse doctrine de voorkeur eraan geeft de verschillende typen van offensief optreden ook met verschillende termen te etiketteren. Dat voorkomt misverstanden en kan de besluitvorming en bevelvoering versnellen, omdat alle belanghebbenden een duidelijke indicatie krijgen van wat de hogere commandant voor ogen staat of wat een lagere eenheid in een bepaalde situatie aan het doen is.

5.2. De offensieve component in de huidige doctrine en de bezwaren daarvan

In pt 4.2 is beschreven hoe de huidige gevechtshandleiding — min of meer onafhankelijk van de te kiezen wijze van optreden — aangeeft dat het verdedigende gevecht wordt beslist door de uitvoering van (een) tegenaanval(len). In de periode waarin de bestaande doctrine werd vastgelegd, kon men nog niet alle consequenties voorzien die de strategie van de flexible response — een jaar tevoren in 1967 officieel door de NAVO aanvaard — zou (gaan) krijgen voor de inzet van nucleaire gevechtswapens. Men verkeerde in de veronderstelling dat bij een dreigende mislukking van de verdediging — zeker op de niveaus van divisie en hoger — kernwapens zouden worden ingezet in samenhang met een daartoe voorbereide tegenaanval. Sterker nog, uitgaande van die veronderstelling kende men een specifieke wijze van optreden waarbij aanvankelijk van de vrw af door relatief zwakke vooreenheden werd vertraagd tot aan een in de diepte voorbereide grendel. Daar moesten die eenheden standhouden, terwijl de daartoe gereedgehouden sterke reserve met uitgebreide kernwapensteun een tegenaanval op de binnengedrongen (eigenlijk welbewust binnengelaten) vijand uitvoerde. Met die tegenaanval werd het gevecht beslist.

Door de evolutie van de flexible-responsestrategie werd het ter beschikking komen van kernwapensteun in een bij uitstek militair-tactische context minder waarschijnlijk. Desondanks bleef men vasthouden aan de vertrouwde wijzen van optreden waarbij de tegenaanval zijn beslissende ka-

rakter behield, ook in die gevallen waarin — bijvoorbeeld gezien het niveau — kernwapensteun nauwelijks denkbaar was. Wel werd erkend dat de wijze van optreden met een massale tegenaanval tegen een tevoren welbewust uitgelokte penetratie werd vergemakkelijkt bij beschikbaarheid van kernwapensteun.

In de loop van de jaren is dat alles wat duidelijker uitgekristalliseerd. Bij de min of meer „alleenzaligmakende” functie van de tegenaanval zoals aangegeven in de huidige gevechtshandleiding kunnen wij dan ook thans een aantal kanttekeningen plaatsen. Daarbij bespreken wij eerst de tegenaanval bij de manoeuvrevormen „verdedigen in de diepte” en „combinatie”. Daarna bespreken wij de tegenaanval bij de manoeuvrevorm „verdedigen voorin”.

a. *Tegenaanval bij de manoeuvrevormen „verdedigen in de diepte” en „combinatie”*

Deze manoeuvrevormen zijn gebaseerd op een scenario waarbij eerst welbewust een vijandelijke penetratie wordt toegelaten, om vervolgens daar tegen een massale tegenaanval in te zetten ter beslissing van het gevecht.

(1) BESCHIKBAARHEID VAN KERNWAPENSTEUN ONZEKER
Wij zijn reeds eerder ingegaan op de geringe zekerheid die bij de primaire planning zal bestaan of op het gewenste tijdstip het benodigde aantal kernwapens in de voorbereidende beschieting zal kunnen worden ingezet. De realiteit gebiedt te zeggen dat een garantie daaromtrent, gezien het politiek-strategische karakter van elke kernwapeninzet, vrijwel nimmer is te geven. Dat uitgangspunt heeft uiteraard versterkende invloeden op de verder nog te onderkennen bezwaren.

(2) HET LANGDURIG AANHOUDEN VAN EEN VOLDOEND STERKE RESERVE

Bij deze wijze van optreden wordt het hele gevecht gespeeld op één troefkaart die gedurende lange tijd achter de hand moet worden gehouden. Zonder ons nu te gaan bezighouden met allerhande rekensommetjes over de vereiste wederzijdse krachtsverhoudingen, kan globaal worden gesteld dat de tegenaanvalsmacht een overwicht zal moeten bezitten tegenover de nog resterende vijandelijke gevechtskracht in de penetratie, nadat die door de vertragende en tijdelijk afgrendelende

eenheden is gesleten. Hoe groter de penetratie, hoe meer kans dat zelfs tijdens de aanloopfase nog geheel verse vijandelijke eenheden de penetratie binnendringen. De eigen conventionele vuursteun kan die eenheden niet neutraliseren, laat staan buiten gevecht stellen. De benodigde sterkte van de als reserve aan te houden tegenaanvalsmacht wordt dan ook buitensporig groot. Bovendien is het een reserve die niet voor andere taken kan worden gebruikt, omdat hij bij voorbaat is gebonden aan de tegenaanval in de geplande penetratie.

(3) DE RELATIEF GERINGE OMVANG VAN DE TOELAATBARE PENETRATIES

Uit het voorgaande punt komt een keuze naar voren: of men laat diepe penetraties toe, of de toelaatbare penetraties zullen gering van omvang moeten zijn. In het eerste geval is het risico groot dat de penetraties slechts gedeeltelijk kunnen worden tenietgedaan, hetgeen leidt tot aanpassing van de organisatie van de verdediging. Ervan uitgaande dat de verdediging in de voorste rand weerstandsgebied moet worden voortgezet, kiest men doorgaans voor het beperkt houden van de penetraties. Dat heeft weer tot gevolg dat — gezien de reactietijd van de tegenaanvalsmacht — het bevel tot inzet van de tegenaanval moet worden gegeven op een zodanig vroeg tijdstip dat nog onvoldoende inzicht bestaat in de vijandelijke wijze van optreden. Over hoe de werkelijke situatie zal zijn wanneer de tegenaanvalsmacht de startlijn overschrijdt, laat staan tijdens de manoeuvre naar de aanvalsdoelen, valt slechts te gissen.

(4) DE KWETSBAARHEID VAN DE TEGENAANVALSMACHT, MEDE DOOR HAAR REACTIETIJD

Zowel in de verzamelgebieden als tijdens de verplaatsing naar de startlijn is de tegenaanvalsmacht kwetsbaar, vooral voor vijandelijke luchtaanvallen of luchtlandings/luchtmobiele acties. De reactietijd is veelal groot en zekerheid of het verplaatsingsschema volgens plan kan verlopen, is niet te geven. Dat trekt een sterke wissel op de eenheden die moeten standhouden in de grendel, terwijl gedurende die tijd de vijand vrijwel ongehinderd de penetratie kan laten „volstromen”.

b. *Tegenaanval bij de manoeuvrevorm „verdedigen voorin”*

Deze manoeuvrevorm is gebaseerd op een scena-

rio waarbij de tegenaanval niet wordt uitgevoerd op een tevoren welbewust toegelaten penetratie, maar omdat feitelijk geen andere mogelijkheid meer rest het verdedigende optreden op het naastlagere niveau te stabiliseren en daarna te doen voortzetten. Daarbij gelden de hierboven genoemde bezwaren ten dele eveneens, deels zijn zij van wat andere orde.

(1) DE BESCHIKBAARHEID VAN EEN VOLDOENDE STERKE RESERVE

Als het niveau dat kiest voor „verdedigen voorin” zelf een tegenaanval uitvoert, is er sprake van een noodmaatregel: de tegenaanval wordt uitgevoerd omdat het verdedigende optreden van de lagere eenheden dreigt te mislukken. De tegenaanval in deze manoeuvrevorm heeft dan ook het karakter van het trekken aan de noodrem. Zo wordt hij ook in het onofficiële jargon betiteld. Men kan zich echter afvragen of hier niet gemakkelijk sprake zal zijn van een zichzelf vervullende voorspelling. Immers, als gevolg van de eis zo nodig op alle niveaus dergelijke tegenaanvallen te kunnen uitvoeren, worden van huis uit de daarvoor benodigde reserves onttrokken aan een verdedigende rol. Dat werkt bovendien cumulatief, zodat soms de helft of meer van de beschikbare gevechtskracht in reserve blijkt te zijn. Commandanten schromen daarbij dan gemakkelijk die reserves in te zetten om tijdig de lagere niveaus alsnog te versterken. Immers, hen staat voor ogen dat zij het gevecht slechts kunnen beslissen door een tegenaanval, en om die te kunnen uitvoeren zullen zij voldoende gevechtskracht moeten reserveren.

Meestal is op een bepaald niveau pas voldoende gevechtskracht beschikbaar als versterking uit de reserve van het hogere niveau plaatsvindt, d.w.z. pas tijdens het gevecht. Sterkte, samenstelling en reactietijd van de tegenaanvalsmacht zullen daardoor pas in een laat stadium bekend zijn.

(2) PLAATS, OMVANG EN TIJDSTIP VAN ONTSTAAN VAN PENETRATIES ZIJN ONZEKER

In de hier geschetste situatie kan niet worden volstaan met één geplande penetratie, die conform plan wordt toegelaten en na een verdragend optreden wordt afgegrensd. Er zullen veel scenarios nodig zijn. Die variëren naar plaats en omvang van de penetraties. Tevens dienen zij in rekening te brengen de te verwachten sterkte van de reser-

ve en de voor het uitvoeren van de tegenaanval daaruit benodigde gevechtskracht.

De gevechtskracht van de reserve zal immers afhankelijk zijn van een eventueel eerder gebruik voor een andere taak, en van een eventuele versterking tijdens het gevecht door een hoger bevelsniveau. Afgezien van de problemen verbonden aan het uitwerken van de verschillende tegenaanvalsplannen — men denke alleen al aan de onderlinge afstemming tussen verschillende bevelsniveaus en de coördinatie van hindernis- en vuursteunplannen — zal men bij het metterdaad tot uitvoering overgaan terdege moeten afwegen of de kans op succes groot genoeg is om te mogen verwachten dat de tegenaanval het daarna voortzetten van de verdediging beslissend zal begunstigen. Vooral de reactietijd en de onzekerheid van de situatie zijn daarbij factoren van doorslaggevend belang.

Samenvattend kan men de bezwaren tegen de tegenaanval in de vigerende doctrine, waarin aan de tegenaanval een beslissende rol wordt toegekend, als volgt kenschetsen: een relatief groot deel van de totale beschikbare gevechtskracht wordt langdurig gereserveerd voor een offensieve taak die veelal onder nogal onzekere omstandigheden moet worden uitgevoerd en desondanks wordt geacht beslissend te zijn voor de afloop van het gevecht.

5.3. De herziene visie op het offensieve optreden in de verdediging

In het raamwerk is een analyse gemaakt van offensief optreden in het kader van de verdediging. Uitgaande van het bestaan van een verscheidenheid van offensieve optredens zijn de mogelijkheden daartoe voor alle relevante bevelsniveaus — dus legerkorps tot en met bataljon — onderzocht. Het is niet onze bedoeling die analyse hier integraal over te nemen. Wel willen wij de voornaamste elementen ervan noemen, zoals die in de herziene gevechtshandleiding zullen worden verwerkt.

Gebleken is dat de tegenaanval die wordt uitgevoerd nadat eerst welbewust een penetratie is toegelaten, slechts relevant is voor het legerkorpsniveau en dan nog op de voorwaarde dat de vereiste kernwapensteun kan worden gegarandeerd. Aan-

gezien die laatste voorwaarde zelden — en zeker niet initieel — zal kunnen worden vervuld voor het gevecht van een divisie, moet een dergelijke tegenaanval op divisieniveau slechts bij uitzondering, en beneden dat niveau niet als reële mogelijkheid worden gezien.

Uitgaande van de herziene doelstellingsomschrijving van het defensief en het verdedigende gevecht is onderzocht in welke situaties onder conventionele omstandigheden tegenaanvallen zijn te overwegen. Onder een tegenaanval wordt dan verstaan:

. . . in het oorspronkelijke operatieplan al dan niet voorziene aanval ter voorkoming van het verloren gaan van tactisch essentieel gebied of om tactisch belangrijk gebied te hernemen.

Allereerst dient daarbij te worden bedacht dat voor de uitvoering van een zodanige tegenaanval middelen uit de reserve van het betrokken niveau op het vereiste ogenblik ter beschikking moeten zijn, waarbij het uiteraard denkbaar is dat aan deze voorwaarde wordt voldaan doordat hetzij een/het hoger niveau tot versterking overgaat, hetzij deze middelen worden onttrokken aan een lager niveau. Op het eerste kan lang niet altijd worden gerekend, de laatste maatregel komt alleen in noodgevallen in aanmerking, gezien de doorkruising van de plannen die dat voor dat lagere niveau tot gevolg zal hebben.

Doorgaans zal derhalve de tegenaanvalsmacht uit de eigen, vrij beschikbare reserve moeten komen. Daarbij dringt zich dan tevens telkens de noodzakelijke afweging op of andere opties om deze reserve te gebruiken, eventueel in een later stadium, niet gunstiger zijn. Daarbij dient te worden bedacht dat in deze filosofie de tegenaanval geen doel op zichzelf is doch uitdrukkelijk de beste mogelijkheden moet bieden de verdediging op het betrokken niveau voort te zetten, vergeleken met andere opties.

Hoe dan ook, tegenaanvallen worden op alle niveaus terdege voorbereid en zo nodig worden de plannen afhankelijk van het gevechtsverloop aangepast. Voorts is het denkbaar dat de gelegenheid — of mogelijk de noodzaak — tot een tegenaanval zich plotseling voordoet, buiten de voorziene scenario's. Is dat het geval, dan zal met summiere voorbereidingen moeten worden volstaan.

De volgende voor te bereiden basisscenarios zijn denkbaar.

a. In de diepte wordt tactisch belangrijk of mogelijk zelfs het tactisch essentiële gebied aangevallen door luchtmobiele of luchtlandingseenheden. Dat kan zich al in een relatief vroeg stadium voordoen. Het is dan noodzakelijk het betrokken gebied veilig te stellen, en zo nodig door een tegenaanval te hernemen.

b. Het eigen tactisch essentiële gebied wordt direct bedreigd door diep in het vak gepenetreerde grondtroepen. Zou dat gebied werkelijk verloren gaan, dan is de verdediging per definitie mislukt. Een tegenaanval is dan eventueel het laatste middel om de vrijheid van handelen te behouden dan wel te herwinnen. Ten minste zullen vijandelijke penetraties in de laatste verdedigingsstrook van het tactisch essentiële gebied moeten worden tenietgedaan. Te verwachten is dat in deze crisissituatie op het betrokken niveau geen voldoende sterke tegenaanvalsmacht meer ter beschikking is, zodat mogelijk eerst — een eventueel in de planning voorziene — versterking door het hogere bevelsniveau nodig is.

c. Het voorgaande scenario leidt tot de conclusie dat het economischer en veiliger is het niet zover te laten komen en een tegenaanval reeds in een eerder stadium uit te voeren: op het moment dat het tactisch essentiële gebied van het naastlagere niveau, en dus voortzetting van de verdediging op dat niveau, wordt bedreigd. In plaats van versterken kan de betrokken commandant door het uitvoeren van een eigen tegenaanval het gevecht tijdig stabiliseren en de voortzetting van de verdediging voorshands veilig stellen.

Tenslotte dient erop te worden gewezen dat *alle* tegenaanvallen, als boven bedoeld, voorzien of niet voorzien, moeten uitmonden in het voorschands verdedigen van de vermeesterde aanvalsdelen, uiteraard in samenhang met het voortzetten van het gevecht in de rest van het vak. Hoofddoel van een tegenaanval is derhalve steeds: *hernemen* van verloren gegaan gebied. Dat gebied hoeft niet noodzakelijkerwijs in de vrw te liggen.

Na het voorgaande zal het begrijpelijk zijn dat ook een offensief optreden denkbaar is met een wat beperkter en tijdelijker doel. Daarvoor is het begrip *tegenstoot* ontwikkeld. Dat is:

. . . een in het operatieplan al dan niet voorziene aanval met als voornaamste oogmerk de vijand verliezen toe te brengen, waardoor ter plaatse de gevechtskrachtverhoudingen in het eigen voordeel worden gewijzigd.

De tegenstoot wordt in de regel niet over een tevoorren door de hogere commandant vastgestelde diepte uitgevoerd, maar slechts zover als voor het beoogde effect vereist blijkt. Hernemen van terrein is van bijkomstig belang; indien gewenst wordt de eenheid die de tegenstoot heeft uitgevoerd onmiddellijk weer achter of tussen andere eigen troepen teruggenomen.

Ook de in VS 2-7200 opgenomen *vuuroverval* is een vorm van offensief optreden. Hij wordt in beginsel afgegeven door wapensystemen vurende met directe richting, waarbij verdichting van dat vuur met artillerie en mortieren bonuseffecten kan opleveren. De omschrijving luidt:

. . . een — eventueel voorafgegaan door een verplaatsing binnen door eigen troepen beheerst gebied — verrassend, kort en intensief vuur met het doel de vijand buiten gevecht te stellen of te vertragen.

Op legerkorps- en hoger niveau is een bijzonder soort aanval denkbaar, de tegenvoorbereidingsaanval:

. . . een aanval met het doel de vijandelijke aanvalsvoorbereidingen te doorkruisen en uitgevoerd zodra vaststaat dat de vijand zich gereedstelt.

Een dergelijke aanval vindt dus in een vroeg stadium plaats voorbij de vrw, en kan over een zodanige diepte worden voortgezet dat ook 2e-eche-lonsdivisies worden aangegrepen. Een ruime hoe-

veelheid luchtsteun en luchtmobiele capaciteit kunnen zo'n aanval tot een uiterst aantrekkelijke actie maken. Gezien de coördinatieproblemen dient een zelfstandig geïnitieerde tegenvoorbereidingsaanval op niveaus beneden dat van legerkorps te worden afgewezen.

Ten slotte moet nog worden gewezen op de mogelijkheid een offensief optreden op twee bevelsniveaus tegelijkertijd toe te passen. Ondanks de strakke coördinatie die voorafgaand, tijdens en na afloop van een dergelijk simultaan optreden moet plaatsvinden, kan wel een cumulatief verrassend effect worden verkregen, bijvoorbeeld omdat de vijand uit verschillende richtingen op verschillende plaatsen tegelijkertijd wordt aangegrepen.

Duidelijk moge zijn dat de totale scala van offensief optreden de mogelijkheden biedt de vijandelijke aanval zoveel afbreuk te doen dat hij uiteindelijk tot stoppen wordt gedwongen. Evenals dat voor de tegenaanval geldt, dient ook voor de andere wijzen van offensief optreden te worden bedacht dat het voorbereiden ervan nog niet automatisch inhoudt dat metterdaad tot uitvoering zal worden overgegaan. Omgekeerd kunnen ook niet voorziene situaties — in gunstige of ongunstige zin — leiden tot een geïmproviseerd offensief optreden. De enige vraag die steeds bevestigend moet zijn beantwoord, luidt: heeft het uitvoeren van zo'n optreden — met inachtneming van een zeker ingecalculeerd risico — een relatief gunstige uitwerking op de verdere voortzetting van de verdediging door het betrokken niveau, relatief gunstig in vergelijking met andere te overwegen maatregelen? Daarbij dient vooral ook de ontwikkeling op de wat langere termijn zo degelijk mogelijk te worden geanalyseerd. [SLOT VOLGT]

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

Teneinde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

R. T. P. Sassen

kapitein der Koninklijke marechaussee

Koninklijke marechaussee en verkeer(sveiligheid)

Een van de belangrijkste taken van de Koninklijke marechaussee is het uitoefenen van de politietaken ten behoeve van de Nederlandse en andere strijdkrachten, hoofdkwartieren, enz. Deze, en de overige taken die aan het Wapen zijn opgedragen, zijn neergelegd in het Takenbesluit Koninklijke marechaussee (Stbl. 1954.45, zoals sedertdien gewijzigd/aangevuld).

De Kmar-verkeerstaak is een onderdeel van de bovengenoemde taken en houdt primair in het bestrijden van de verkeersonveiligheid en het bevorderen van de doorstroming van het militaire verkeer in het civiele verkeer. In dit artikel zullen de belangrijkste verkeerstaken worden belicht.

In 1981 is in het regeerakkoord bepaald dat een nationaal plan voor de verkeersveiligheid zal worden opgesteld. De minister van verkeer en waterstaat is daarbij als coördinerende minister aangewezen. De directie verkeersveiligheid van het ministerie van verkeer en waterstaat is met de opstelling van het nationale plan belast. Alle kerndepartementen, waaronder het ministerie van defensie, leveren een bijdrage aan het nationale verkeersveiligheidsplan. Reeds vele jaren wordt door het ministerie van defensie op vele niveaus en in allerlei overlegstructuren een bijdrage geleverd aan de bevordering van de verkeersveiligheid. Zo is het ministerie betrokken bij het beleid op interdepartementaal niveau en bij het coördinerende overleg over de verkeersveiligheid op korte en lange termijn, en ook binnen de krijgsmacht wordt in een aantal overlegorganen ruim aandacht besteed aan de verkeersonveiligheidsproblematiek.

In dit artikel zal tevens de betrokkenheid van de Koninklijke marechaussee bij de verkeersveiligheid worden belicht.

Nieuwe aanpak

In 1972-'73 bereikte de verkeersonveiligheid een

recordhoogte: het (absolute) aantal verkeersdoden per jaar in ons land steeg van 2862 in 1967 tot 3264 in 1972! Dat was voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal aanleiding een motie te aanvaarden waarin erop werd aangedrongen dat de regering een expliciet en integraal verkeersveiligheidsbeleid zou ontwikkelen. Voorwaarde om tot zulk een beleid te komen, was dat de bij dat beleid betrokken departementen — waaronder Defensie — tot een nauwere samenwerking zouden komen. In de ministerraad van 28 januari 1974 werd daarom besloten de minister van verkeer en waterstaat aan te wijzen als coördinerende minister voor de verkeersveiligheid. Tevens werd bepaald dat die minister zou zorgdragen voor een verkeersveiligheidsplan dat interdepartementaal alle elementen van een verkeersveiligheidsbeleid zou bevatten.

Ontwikkeling interdepartementaal gecoördineerd verkeersveiligheidsbeleid

Hoewel de verkeersonveiligheid in Nederland — zeker als zij wordt gerelateerd aan de verkeersprestatie — over de laatste jaren naar het aantal doden een dalende trend vertoont, baart zij nog steeds grote zorgen. De inspanningen op het gebied van de verkeersveiligheid zijn gericht op het voorkomen van verkeersongevallen, het beperken van de ernst van de ongevallen, en het terugdringen van de subjectieve verkeersonveiligheid (het ervaren van de bedreiging die van het verkeer uitgaat).

Het verkeersveiligheidsbeleid behoort niet exclusief tot de taak van de minister van verkeer en waterstaat. De verkeersveiligheid is ten eerste gebaat bij een meerzijdige benadering, bij een beleid dat interdepartementaal wordt opgesteld en uitgevoerd. De invloed van het verkeer en de verkeersonveiligheid strekt zich uit tot ver buiten het directe taakgebied van het departement van ver-

keer en waterstaat. Niet alleen andere departementen, maar ook lagere overheden hebben te maken met het verkeersveiligheidsbeleid. Bij het interdepartementale overleg over het verkeersveiligheidsbeleid zijn, behalve het departement van verkeer en waterstaat, betrokken de departementen van justitie, van binnenlandse zaken, van defensie, van welzijn, volksgezondheid en cultuur, van volkshuisvesting/ruimtelijke ordening/milieu-beheer, en van onderwijs en wetenschappen. Dat zijn de zogenaamde kerndepartementen. Zij leveren elk, met behoud van hun eigen verantwoordelijkheid, hun bijdragen aan het verkeersveiligheidsbeleid. De coördinatie van die bijdragen is, als gezegd, in handen van de minister van verkeer en waterstaat.

Overleg- en adviesorganen

Commandant Koninklijke marechaussee is door de minister van defensie belast met het bevorderen van de verkeersveiligheid binnen de krijgsmacht. Door de Kmar wordt op vele niveaus een bijdrage aan het verkeersveiligheidsbeleid geleverd. CKmar streeft ernaar dat de betrokkenheid van het ministerie van defensie bij de verkeersveiligheidsproblematiek werkelijke resultaten oplevert, en dat maatregelen eruit voortvloeien die de verkeersveiligheid waarneembaar bevorderen, zowel voor de krijgsmachtdelen als voor de Kmar-organisatie.

Het moge duidelijk zijn dat de noodzakelijke coördinatie tussen de verschillende kerndepartementen geen eenvoudige zaak is. Er zijn drie interdepartementale organen ingesteld die de coördinatie van het gehele verkeersveiligheidsbeleid ten dienste staan.

— De Centrale Commissie voor de Verkeersveiligheid (CCVV) heeft tot taak het coördineren en synchroniseren van de interdepartementale werkzaamheden op het gebied van de verkeersveiligheid. Het is in feite het hoogste oordeelvormende college voor de coördinerende minister. In de CCVV vindt het ambtelijke topperleg plaats, waarbij de betrokken kerndepartementen op het niveau van Directeur-Generaal zijn vertegenwoordigd. Voor de minister van defensie heeft CKmar in deze commissie zitting.

— De Interdepartementale Stuurgroep Ver-

keersveiligheidsbeleid (ISVV) bestaat pas sinds enkele jaren en werd opgericht om te komen tot een fundamentele benadering van het landelijke verkeersveiligheidsbeleid. Daarnaast heeft de ISVV tot taak het coördinerende overleg voor de verkeersveiligheid op korte en lange termijn. In die stuurgroep is de Staf Kmar met een officier vertegenwoordigd.

— Ten slotte is er de Permanente Contactgroep voor de Verkeersveiligheid (PCGV) die tot taak heeft het voorbereiden van een landelijk verkeersveiligheidsbeleid en het ontwikkelen van acties en voorstellen ter bestrijding van de verkeersonveiligheid. In de PCGV hebben, behalve vertegenwoordigers van de acht kerndepartementen, ook zitting vertegenwoordigers van lagere overheden, semi-overheidsinstellingen, en maatschappelijke en particuliere organisaties die zich bewegen op het terrein van de verkeersveiligheid. Het ministerie van defensie wordt ook in deze contactgroep vertegenwoordigd door een officier van de Staf Kmar. Gezien de veelzijdigheid van de verkeersproblematiek is uit de PCGV een aantal subgroepen samengesteld waarin namens het ministerie van defensie een vertegenwoordiger van de Kmar zitting heeft. Dat zijn de subgroepen „Verkeersdeelnemers”, „Voertuigen” en „Verkeersongevallenregistratie”.

Voor het verkeerstoezicht bestaat op interdepartementaal niveau de Centrale Politie Verkeerscommissie (CPVC), ingesteld op grond van art. 34 i van de Politiewet, als adviesorgaan voor de ministers van binnenlandse zaken en van justitie over politietechnische aangelegenheden op verkeersgebied; zij dient voorts de samenwerking op verkeersgebied tussen de verschillende politiekorpsen te bevorderen. In de praktijk manifesteert de CPVC zich zeer nadrukkelijk bij de uitvoering van de taak van de politie ten behoeve van de verkeersveiligheid. In dat verband ware te denken aan het organiseren van controleacties, het geven van voorlichting (zowel intern als extern) over het politieoptreden, het bevorderen van een uniform politieel optreden, en het opstellen van aanbevelingen voor politiële hulp- en controlemiddelen. Een Kmar-vertegenwoordiger is bij de vergaderingen van de CPVC als toehoorder aanwezig. Formeel als toehoorder, doch in de praktijk wordt hij als volwaardig lid geaccepteerd (een formele

aanwijzing tot lid laat de wet niet toe). Op deze wijze is het mogelijk dat ook de Kmar optimaal kan inspelen op de door de CPVC geïnitieerde activiteiten.

Zoals geschetst, wordt door de Koninklijke marechaussee zeer actief deelgenomen in allerlei overlegstructuren het verkeersveiligheidsbeleid betreffende. Dat overleg is noodzakelijk voor de inbreng ook van de krijgsmacht en de Kmar, en om de nodige informatie te verkrijgen. Die informatie dient dan weer een vervolg te krijgen, zodat zij binnen de eigen organisatie kan worden omgezet in een meningsvorming over de bestaande verkeersproblematiek. Die meningsvorming op haar beurt moet weer resulteren in geconcretiseerde voorstellen waarmee de op departementaal en interdepartementaal niveau werkzame functionarissen een optimale bijdrage kunnen leveren. Ook moeten aan functionarissen op het uitvoerende niveau instrumenten in handen worden gegeven om de verkeersveiligheid metterdaad te bevorderen.

Zo krijgt het beleid binnen de krijgsmacht gestalte in de Commissie Bedrijfsveiligheid Krijgsmacht (CBK), indertijd ingesteld door het Comité Verenigde Chefs van Staven (oude structuur van het ministerie van defensie). Een van de activiteiten van die commissie betreft de verkeersveiligheid. De Kmar is ook in deze commissie vertegenwoordigd.

De Interservice Werkgroep Verkeersveiligheid (IWWV) is een werkgroep van de CBK; daarin worden diverse verkeersveiligheidsaspecten nader uitgewerkt. Behalve de verkeersveiligheids-officieren van de Kmar, van de KL en van de KLU heeft in deze werkgroep zitting de verkeersveiligheids-officier van de KM, niet zijnde een officier van de Kmar.

Voorts, voor wat betreft het beleid per krijgsmachtdeel, heeft de KL een bureau verkeersveiligheid waarbij is ingedeeld een officier van de Kmar die tot taak heeft het registreren en analyseren van ongevallen met militaire voertuigen, het uitgeven van publikaties, en het houden van voordrachten ter bevordering van de verkeersveiligheid. De KLU heeft een soortgelijk bureau met nagenoeg dezelfde taak. Ook daarbij is een officier van de Kmar ingedeeld.

Niet onvermeld mag blijven dat er een „Commissie Militaire Rijbevoegdheid” bestaat die de mogelijkheid heeft een militair de bevoegdheid tot

het besturen van een militair voertuig onder bepaalde omstandigheden te ontzeggen. Ook in die commissie is de Kmar vertegenwoordigd. Ten slotte heeft de Kmar zelf een Verkeerscommissie, die CKmar adviseert inzake verkeersveiligheidsaangelegenheden binnen het Wapen.

Het verkeer

Het verkeer moet worden gezien als een zeer complex geheel. In de literatuur wordt het opgevat als een systeem. „Systeem” is een naam die men geeft aan een aantal verschijnselen, die zijn afgebakend van andere verschijnselen doordat zij een onderling waarneembare samenhang vertonen. De componenten binnen het verkeerssysteem zijn voortdurend aan veranderingen onderhevig, zodat er sprake is van een dynamisch systeem; de toestand van het verkeerssysteem op een gegeven tijdstip wordt bepaald door de toestand van de componenten op dat tijdstip. De belangrijkste componenten zijn *mens, voertuig en weg*. Alle elementen hangen met elkaar samen op een zodanige wijze dat veranderingen in het ene element onmiddellijk verandering tot gevolg kunnen hebben in een of meer andere elementen.

Ongevallenbeeld in Nederland (burgerverkeer)

— Het aantal verkeersdoden is van 1950 tot 1972 vrijwel zonder onderbreking toegenomen van 1021 in 1951 tot 3264 in 1972. Dat betekent, dat het aantal doden ieder jaar met gemiddeld 100 groeide.

— Sinds 1972 is het aantal doden vrijwel voortdurend gedaald. In 1972 waren er 3264 doden en in 1982 1700. Dat houdt in dat het aantal doden ieder jaar met gemiddeld 160 afnam.

— Met het jaarlijkse aantal doden is thans een niveau bereikt gelijk aan dat van 25 jaar geleden.

Ongevallenbeeld binnen de krijgsmacht

Aangezien de Koninklijke landmacht als verkeersdeelnemer het belangrijkste krijgsmachtdeel is, zal het ongevallenbeeld met militaire voertuigen binnen de KL worden belicht. Nu er over ruim tien jaar ongevallengegevens beschikbaar zijn, kan een beeld worden geschetst van het ongevallenpatroon over die jaren. Uit de statistische gegevens blijkt dat de verkeersveiligheid in de afgelo-

pen tien jaar op de openbare weg is toegenomen, doch in kazernes en op militaire terreinen afgenomen.

Een belangrijk gegeven bij ongevallen is de ernst van de gevolgen, i.c. het aantal ongevallen met letsel. Uit de gegevens van de afgelopen tien jaar blijkt dat het aantal ongevallen met letsel bijna is gehalveerd.

Een soortgelijke daling heeft zich (zoals reeds opgemerkt) voorgedaan in het burgerverkeer. Een vergelijking met het burgerverkeer kan worden gemaakt door per type ongeval te bekijken of bij een ongeval tussen een militair voertuig en een burgervoertuig de militair dan wel de burger vaker schuld had. Van de belangrijkste typen ongevallen — achteruitrijden, onjuist gebruik bedieningsmiddelen, beoordelingsfout voertuigdimensies, en achteroprijden — is de militaire bestuurder in verhouding vaker schuldig dan de civiele tegenpartij. Dat is waarschijnlijk voor een belangrijk gedeelte toe te schrijven aan een verschil in kwetsbaarheid tussen de voertuigen. Opvallend is overigens de oververtegenwoordiging van schuld bij militairen indien het betreft ongevallen ten gevolge van keren op de weg. Opvallend is eveneens het in verhouding grote aantal schuldongevallen bij het links afslaan.

Ten slotte een aspect dat de afgelopen tien jaar níét is veranderd, namelijk de verdeling van ongevallen naar uren van de dag: het overgrote deel van de ongevallen gebeurt tijdens de normale (werk)uren met een uitloper naar de avond.

Voor de verschillende typen ongevallen is het beeld bij de KLu en KM nagenoeg overeenkomstig. Het Kmar-optreden wordt dan ook zoveel mogelijk gericht op het bestrijden van specifieke gedragingen (bijvoorbeeld snelheid, oneconomisch gebruik van militaire voertuigen, keren op de weg, enz.). In het algemeen gaat de voornaamste gedragsbeïnvloedende werking uit van een grote subjectieve „pakkans”, die wordt verkregen door een combinatie van opvallende aanwezigheid en onopvallende controles, reageren op de relevante gedragingen, enz. Allerlei vormen van reageren (rapport opmaken, waarschuwen, voorlichten) worden toegepast. De belangrijkste variabele is het aantal Kmar-patrouilles dat opvallend aanwezig is. In ieder geval wordt het Kmar-verkeersbeleid waar mogelijk afgestemd op het verkeersongevallenbeeld binnen de krijgsmacht, omdat op

die wijze een doelgerichte en dus effectieve aanpak van de verkeersonveiligheid mogelijk is.

De verkeerstaak is een van de basistaken die binnen de krijgsmacht door de Kmar wordt verricht. De Kmar heeft op verkeersgebied ook een hulpverlenende, i.c. adviserende, taak waarbij de (militaire) hulpvrager terecht verwacht dat hem/haar waar nodig ook deskundig advies wordt geboden. Zoals reeds gesteld, is het verkeer een zeer complex geheel. Specialisme wordt dan ook steeds meer een noodzaak, gezien de ontwikkeling van de techniek maar ook door het ondoorzichtige woud van wettelijke voorschriften, ontheffingen, enz., waarin het voor de Kmar-functionaris steeds moeilijker wordt de weg te vinden. Het is de taak van de Kmar met haar personele middelen en organisatie soepel, beweeglijk en doelgericht de verkeerstaak uit te voeren.

Aan de hand van de volgende indeling zullen de belangrijkste verkeerstaak nader worden belicht: *wetshandhaving — verkeersinformatie en hulpverlening — verkeersvoorlichting en opvoeding — verkeersongevallenpreventie — verkeers-techniek.*

Wetshandhaving

Het opstellen en uitvaardigen van allerlei verkeersvoorschriften en interne richtlijnen sorteert weinig effect als zij niet worden nageleefd. De controle op de naleving van deze regels en voorschriften is essentieel. Men moet echter bedenken dat het — gezien de feitelijke sterkte van de Kmar — nagenoeg onmogelijk is altijd en overal de vereiste aandacht aan het verkeerstoezicht te schenken. Daarom wordt de Kmar-inspanning zodanig gericht c.q. geconcentreerd dat kan worden gesproken van een constante afstemming op het verkeersongevallenbeeld naar tijd, plaats en type overtreding die domineert als verkeersongevallenoorzaak. Met andere woorden, er wordt zoveel mogelijk gericht verkeerstoezicht uitgeoefend.

Het voorgaande houdt uiteraard niet in dat er geen aandacht zou worden besteed aan verkeersaspecten die géén directe relatie hebben met de bestrijding van de dominante verkeersongevallenoorzaken. Uiteraard worden ook periodieke controles uitgevoerd (in vele gevallen gecombineerd met gemeente- en rijkspolitie); die bestaan dan

o.a. uit alcoholcontroles, snelheidscontroles, technische controles, controles in samenwerking met het militaire Korps Controleurs Gevaarlijkse Stoffen, enz. Voorts bieden speciale controleacties de mogelijkheid extra aandacht te schenken aan de handhaving van bijvoorbeeld nieuwe voorschriften, alsmede aan het onder de aandacht brengen van bepaalde voorschriften c.q. orders die periodiek in het middelpunt van de belangstelling komen te staan.

In een moderne tijd moet men ook op moderne wijze „recht plegen”. Het instituut van de transactie in handen van de Kmar maakt het politietoezicht in het algemeen niet alleen eenvoudiger maar ook effectiever. Het tijdsverloop tussen overtreding en „bestrafing” wordt gereduceerd tot nagenoeg nul. Sinds enige tijd heeft de Kmar ook transactiebevoegdheid terzake van door militairen gepleegde verkeersovertredingen op militaire terreinen. Een uitbreiding van de transactiebevoegdheid, toepasbaar in het gehele land, zou het Kmar-verkeerstoezicht nog effectiever kunnen maken.

Ten slotte nog een aspect dat momenteel weer de nodige aandacht vraagt, en wel het alcoholprobleem. De meeste mensen rijden auto en drinken alcohol; beide zaken worden positief, althans niet negatief, gewaardeerd. Pas in de afgelopen jaren richtte ons sociale-controlesysteem zich op het tegenstrijdige van beide zaken, zonder overigens een afdoende oplossing te bieden. Zolang beide zaken positief gewaardeerd blijven, staat het individu telkens voor een keuzeconflict. De invloed van alcoholgebruik op de verkeersveiligheid zal in de toekomst een voortdurende bron van zorg blijven, te meer aangezien het probleem een meer

... begeleiden van buitenprofiel-transporten ...

maatschappelijk karakter heeft dan welk ander verkeersprobleem ook. Men is echter vaak dermate vertrouwd geraakt met het gebruik van alcohol dat het wijzigen van het gedrag op dat gebied geen eenvoudige zaak is. Dat alcoholgebruik binnen de krijgsmacht tijdens de diensturen niet is toegestaan, vormt een bijzonder positief aspect.

De Kmar is uiteraard bij het alcoholprobleem betrokken, heeft ook steeds oog voor dat type misdrijf en zal derhalve ertegen optreden zo vaak dat mogelijk èn nodig is. Regelmatig worden dan ook door de Kmar alcoholcontroles gehouden, en de Kmar neemt deel aan zowel landelijke als regionale alcohol-verkeersacties van gemeente- en rijks-politie.

Verkeersinformatie en hulpverlening

Het doel van verkeersinformatie in het algemeen is driedelig:

- bevorderen van de verkeersveiligheid;
- bevorderen van de doorstroming alsook de integratie van het militaire in het civiele verkeer;
- informeren en adviseren van de (militaire) weggebruiker.

Bij het verspreiden van verkeersinformatie gaat het vooral om de volgende gegevens: weersgesteldheid, weggesteldheid, files, afsluiting van wegen, omleidingen, en verkeersgevaarlijke situaties.

Op dat gebied heeft de Centrale Verkeerspost Koninklijke marechaussee (CVKmar) een zeer belangrijke taak. Vanwege de toeneming van het civiele en militaire verkeer werd in 1971 deze CVKmar te Driebergen opgericht, met als hoofdtak het militaire verkeer — waaronder militaire colonnes en buitenprofielvoertuigen — zo goed mogelijk in het civiele verkeer te integreren.

Sinds 1970 is het militaire wegverkeer spectaculair toegenomen. In 1983 reden ongeveer 2500 militaire colonnes over de Nederlandse wegen, een verdubbeling ten opzichte van 1971. Voorts waren er 4000 buitenprofieltransporten, 1000 zogenaamde NAVO-transporten en ongeveer 6900 munitie-transporten. Omgerekend in aantallen voertuigen waren dat in 1983 ongeveer 100.000 militaire voertuigen, afgezien van de individueel rijdende Nederlandse en buitenlandse militaire voertuigen.

Alle militaire colonnes en de meeste buitenpro-

... escorteren van militaire colonnes ...

fieltransporten worden begeleid door personeel van de Kmar, dat per mobilfoon met de CVKmar in verbinding staat (in 1983 totaal 9500 begeleidingen). De CVKmar beschikt sinds 1981 over een hypermodern landelijk mobilfoonnet, zodat het mogelijk is waardevolle informatie te ontvangen

... meldtafel van de Centrale Verkeerspost Kmar ...

en te verstrekken ten dienste van het militaire wegverkeer. Voorts wordt door de CVKmar ingeluisterd op het Alex- en Peternet, het landelijke mobilfoonnet van de Algemene Verkeersdienst Rijkspolitie, en op het Inrap-net (het interlokaal radiopolitienet) zodat in voorkomende gevallen optimale samenwerking kan plaatsvinden met gemeente- en rijkspolitie.

Door de zorg van de CVKmar zijn de belangrijkste gegevens van alle autosnelwegen en overige belangrijke wegen in Nederland geïnventariseerd en verzameld in een inmiddels lijvig boekwerk: politiekorpsen en Kmar, toe- en afritten, parkeerplaatsen, hectometerpalen, praatpalen en benzinstations met telefoonnummers staan erin geregistreerd. Een uniek gegeven daarin is ook de hoogte van alle bruggen en viaducten over die wegen. De opgave van Rijkswaterstaat wordt veelal achterhaald door reconstructie van wegdek of

kunstwerk. Daarom worden de gegevens door toedoen van de CVKmar voortdurend geactualiseerd. De Algemene Verkeersdienst Rijkspolitie en veel burgertransportbedrijven met uitzonderlijk vervoer maken dankbaar ervan gebruik. Tevens zijn zij van groot belang bij militaire transporten met hoge lading.

Om de dienstverlening op een nog hoger peil te brengen, is besloten belangrijke gegevens waar-

... de Centrale Verkeerspost Kmar, voor informatie en hulpverlening ...

over de CVKmar beschikt in de computer van de Algemene Verkeersdienst Rijkspolitie onder te brengen. Daarbij wordt onder andere gedacht aan een wegkenmerkenbestand, een programma voor maatregelen bij calamiteiten met militaire ontplofbare en overige gevaarlijke stoffen, een bestand van kenmerken van militaire voertuigen, en een militair kentekenbestand; het geheel duidelijk gericht op een nog sneller en efficiënter kunnen reageren van de CVKmar.

Er wordt wel eens gezegd „je ziet maar weinig militair verkeer”. Als men dan naar de reeds vermelde cijfers kijkt, is dat een goed teken. Dan wil dat zeggen dat de integratie van het militaire verkeer in het civiele verkeer succesvol verloopt.

Verkeerseducatie en voorlichting

Voor een verantwoord deelnemen aan het verkeer dient men niet alleen te beschikken over kennis van regels en voorschriften en over de vereiste rijvaardigheid, maar de verkeersdeelnemer moet ook begrip worden bijgebracht voor de menselijke aspecten van het vraagstuk en er moet een vermenschlijking van het verkeersgedrag worden nastreefd. Kortom, de deelnemer aan het verkeer dient de juiste mentaliteit te verkrijgen, een mentaliteit die van jongs af zal moeten worden aangekweekt.

Verkeerseducatie omvat alle processen, die:

- kennis verschaffen over juist verkeersgedrag;
- de juiste mentale instelling bij de verkeersdeelnemer ontwikkelen;
- de verkeersdeelnemer vaardigheden bijbrengen die nodig zijn voor een juist verkeersgedrag.

Jongeren, in het bijzonder van mannelijke kunne in de leeftijdsgroep 16-24 jaar, vormen een hoogrisicogroep voor verkeersongevallen. Een niet onaanzienlijk deel van deze doelgroep (30 tot 40%) gaat in militaire dienst. In het kader van het nationale plan voor de verkeersveiligheid zal door het ministerie van defensie worden bezien of, en hoe, ten behoeve van deze groep enigerlei vorm van verkeerseducatie kan worden gerealiseerd. In principe zijn de voorwaarden daarvoor aanwezig:

- het beleid van Defensie is erop gericht de krijgsmacht meer open te stellen voor, en in te laten spelen op, maatschappelijke ontwikkelingen; in dat kader past aandacht voor verkeers(on)veiligheid zeer goed;

- door de Kmar worden nu reeds — zij het meer op het militaire verkeer gericht — lezingen verzorgd over het onderwerp verkeersongevallenpreventie; deze lezingen van ca. 4 uur, omlijst met film en dia's, worden primair gehouden voor de carrièreopleidingen (beroepsmilitairen) doch op verzoek tevens bij parate onderdelen, in het bijzonder voor de dienstplichtigen.

Tevens zij opgemerkt dat, voor zover een bijdrage van Defensie aan het verkeerseducatiebeleid op langere termijn gestalte krijgt, deze dient aan te sluiten op de ontwikkelingen in de verkeerseducatie elders. Vooral gaat het om de invulling van de verkeerseducatie in het voortgezet onderwijs.

Overigens is de Kmar op dat gebied ook in de Bondsrepubliek Duitsland actief. Kort nadat in het begin van de jaren '60 Nederlandse militairen van KL en KLu permanent in de Bondsrepubliek Duitsland werden gestationeerd, volgden spoedig hun gezinnen. Leerplichtige kinderen daaruit gingen onderwijs volgen aan de Nederlandse Rijkscholen. Het verkeersonderwijs op die scholen had uitsluitend betrekking op de Nederlandse verkeerswetgeving. De toenmalige minister van defensie achtte het echter van eminent belang dat ook inzicht werd bijgebracht in de Duitse verkeersregels. De Kmar richtte toen een „verkeers-team” op, dat tot op de dag van vandaag is belast

met de verkeerseducatie in de ruimste zin van het woord. Behalve deze verkeerslessen wordt ook aan leerlingen van het voortgezet onderwijs verkeerslessen gegeven. Daarbij ligt het accent meer op het gebied van de „verkeersmentaliteitsvorming”. Een cursus „Eerste hulp bij verkeersongevallen” maakt deel uit van de verkeerslessen. Ten behoeve van leerlingen die per bromfiets aan het verkeer willen deelnemen, bestaat de mogelijkheid tot het volgen van een „bromfietsrijbewijscursus”: voor het besturen van een bromfiets is in de Bondsrepubliek Duitsland namelijk een rijbewijs vereist. Uiteraard krijgt ook het „jonge kind” — drie- tot zesjarigen — de nodige aandacht. In samenwerking met de „Deutsche Verkehrswacht” worden seminars gehouden waarbij kleuterleidsters worden getraind om het kind met het verkeer vertrouwd te maken. De Kmar geeft bovendien voorlichting op ouderavonden, alsook demonstraties met materialen die ouders kunnen gebruiken om zelf hun kinderen een veilig gedrag in het verkeer bij te brengen.

De Kmar weet zich bij al haar activiteiten op het gebied van verkeerseducatie niet alleen gesteund door Veilig Verkeer Nederland, maar ook door de Deutsche Verkehrswacht, de Allgemeiner Deutscher Automobil Club, de Verkehrssicherheitsrat, en het Jugendwerk der Deutschen Shell. Als blijk van waardering voor de gedegen aanpak van het Wapen stelde Jugendwerk der Deutschen Shell in 1981 twee permanente verkeersscholen beschikbaar, namelijk een voor de basisschool te Greven en een te Bergen. In 1982 werd ook de basisschool te Blomberg voorzien van een verkeersschool.

Verkeersongevallenpreventie

Zowel de KL als de KLu hebben een bureau verkeersveiligheid waarbij Kmar-functionarissen zijn ingedeeld, met onder meer als taak het registreren en analyseren van ongevallen met militaire voertuigen.

In het verleden bleek dat men bij het opstellen en uitvoeren van verkeersveiligheidsmaatregelen steeds stuitte op het niet beschikbaar zijn van voldoende gedetailleerde, volledige en recente gegevens. Dat heeft ertoe geleid dat voor de ongevallen met militaire voertuigen reeds vele jaren een Centrale Militaire Verkeersongevallenregistratie bestaat, die werkt op basis van met wetenschappe-

lijke inbreng geperfectioneerde verkeersongevalrapporten. De uitkomsten van die registratie worden na analyse en evaluatie benut voor verkeersongevallenpreventie. Dat vergt een nauwkeurige administratieve verwerking van het aantal verkeersongevallen binnen de krijgsmacht, zodat kan worden beschikt over een juist ongevallenbeeld hetgeen doelgerichte maatregelen mogelijk maakt.

Zo wordt jaarlijks een verslag verkeersongevallen KL en KLu verspreid, waarin tevens adviezen worden gegeven om een aantal typen verwijtbare ongevallen terug te dringen. Tussentijds wordt een halfjaarlijks verslag verkeersongevallen verspreid. Tevens worden richtlijnen verstrekt teneinde de meest voorkomende ongevallen binnen de krijgsmacht — zoals bij achteruitrijden en keren op de weg alsmede bermongevallen — te verminderen en zijn reeds vele maatregelen genomen om het rijden in colonneverband zo veilig mogelijk te laten verlopen. Voorts wordt door middel van interne richtlijnen, ministeriële beschikkingen en aanwijzingen ingespeeld op onveilige situaties, teneinde deze te beëindigen of te voorkomen. Zo zijn maatregelen genomen op het gebied van de draagplicht van autogordels, signalering van militaire colonnes te voet, begeleiding van militaire colonnes, achterkantmarkering van voertuigen, en intensivering van controle op het militaire verkeer.

Toch wordt er steeds meer kritiek geleverd op de stelling dat het rijden in colonneverband veilig is. Dat die kritiek niet terecht is, moge blijken uit het volgende.

Sinds 1976 wordt van elk verkeersongeval waarbij een militair voertuig is betrokken, bijgehouden of het voertuig in colonneverband reed of niet. Dat gegeven, gecombineerd met de registratie van voertuigkilometers per jaar — zowel in colonneverband als individueel gereden — maakt een vergelijking van ongevalskansen mogelijk. Daaruit blijkt dat in colonneverband rijden veiliger is dan het individueel rijdend afleggen van dezelfde afstand. Dat blijft gelden, ook als de gegevens nader worden uitgesplitst naar type ongeval, ernst van het ongeval, plaats op de weg, soort tegenpartij, en situaties waarin de speciale voorrechten van colonnes een rol hadden kunnen spelen in het ongeval. Deze vergelijking wordt nog veelzeggender

als tevens in de beschouwing wordt betrokken dat het militaire verkeer in het algemeen even veilig is als het civiele verkeer.

Het kenmerkende van het ongevallenbeeld met colonnes kan als volgt worden omschreven: weinig voorrangsfoutongevallen of ongevallen waarbij een civiele tegenpartij is betrokken, maar wél achteroprij-ongevallen met voornamelijk andere militaire voertuigen als direct betrokkenen.

Een voortdurende registratie van kenmerken van ongevallen in colonneverband maakt een goede terugkoppeling naar bestuurders en verantwoordelijke functionarissen mogelijk. Enkele maatregelen die reeds zijn genomen, zijn de volgende.

— Voor de aanvang van een colonnerit dient de verantwoordelijke commandant zich te verzekeren van begeleiding door personeel van de Kmar.

— De Commandant draagt zorg dat vóór elke colonnerit theorie wordt gegeven aan de militaire chauffeurs over route, tijdschema, kritieke punten, rustplaatsen en eindbestemming. Tevens dient te worden beklemtoond dat de veiligheid van de passagiers en alle overige weggebruikers te allen tijde uitgaat boven de verplichting, colonneverband en tijdschema zo goed mogelijk te handhaven. Aan de chauffeurs worden bovendien nog routebriefjes verstrekt, zodat zij ook individueel in voorkomend geval hun bestemming kunnen volgen.

— Behalve de wettelijk voorgeschreven colonneherkenningstekens is voorts bepaald dat binnen de bebouwde kom en op kritieke punten daarbuiten de afstand tussen de voertuigen niet meer dan 25 m mag bedragen, zulks met het doel de herkenbaarheid van de militaire colonne, in het bijzonder op kruispunten, te verhogen.

— Tijdens de jaarlijks terugkerende inspecties, die per onderdeel plaatsvinden, wordt aandacht besteed aan het aspect verkeersveiligheid, waaronder het rijden in colonneverband. De uitkomsten daarvan tellen mee in het eindresultaat van de inspectie.

Hoewel binnen de krijgsmacht grote zorg wordt besteed aan het rijden in colonneverband, en de reeds genomen maatregelen ertoe hebben geleid dat het rijden in colonneverband relatief veilig mag worden genoemd, blijft een voortdurende zorg voor deze specifieke militaire wijze van verplaatsen noodzakelijk, omdat een colonne nu een-

maal een uitzonderlijk en wellicht onverwacht verkeerselement blijft, waarbij een goed samenspel met de andere verkeersdeelnemers van essentieel belang is. Dat samenspel zou wellicht kunnen worden verbeterd als aan het verschijnsel van de militaire colonne en haar afwijkende gedragingen meer aandacht zou worden besteed in de verkeerseducatie en ook in de rijopleiding van burgerchauffeurs. In het kader van het Nationaal Plan voor de Verkeersveiligheid heeft de minister van defensie dan ook toegezegd meer informatie te zullen verspreiden over het rijden in colonneverband.

Verkeerstechniek

In het algemeen wordt onder verkeerstechniek verstaan „het ontwerpen van de vormgeving en het tot stand brengen van werken op grond van verkeersplannen”; met andere woorden: de voorbereiding en realisering van verkeersvoorzieningen. Bij de bouw van nieuwe kazernes, maar ook bij de aanleg c.q. verbetering van wegen op reeds bestaande militaire terreinen, kazernes, enz., worden bepaalde ruimten bestemd voor het militaire verkeer. Het is van belang dat de Kmar reeds bij het ontwerpen van dergelijke plannen wordt betrokken.

Bij de verschillende krijgsmachtdelen wordt reeds

gestreefd naar een verdere planmatige aanpak van de verkeers- en vervoersproblemen. Zo zal bij de KLu bijvoorbeeld in de nabije toekomst het Verkeerscirculatieplan (VCPKLu) worden ingevoerd. Dat plan is gericht op het treffen van verkeersmaatregelen en het realiseren van voorzieningen op lokaal niveau (het onderdeelniveau, bijvoorbeeld de vliegbasis). Het VCPKLu heeft als invalshoek de bestaande ruimtelijke structuur op het grondgebied van het onderdeel, maar ook met de te verwachten infrastructurele werken wordt rekening gehouden bij de totstandkoming van het VCPKLu. Bij het ontwerpen van het VCPKLu wordt de Kmar nauw betrokken. Ook bij de KL en de KM wordt een beroep gedaan op de Kmar om te adviseren over het nemen van verkeerstechnische maatregelen. De betrokkenheid van de Kmar zal echter naar mijn mening in de toekomst nog verder moeten worden geïntensiveerd.

Het voorgaande vormt een groot gedeelte van het pakket van rechtstreekse en ondersteunende maatregelen — zowel preventieve als repressieve — die nu en in de toekomst ertoe moeten bijdragen dat de verkeersonveiligheid verder wordt teruggedrongen. Deze problematiek zal binnen de krijgsmacht, en in het bijzonder bij de Kmar, bij voortdurend de aandacht krijgen die zij verdient.

MAAK U NIET BEZORGD

dat u na dienstverlating de

MILITAIRE SPECTATOR

niet meer zult ontvangen:

als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van
de Krijgswetenschap vindt u hem maandelijks in uw bus!

Bovendien driemaandelijks Mars in Cathedra. Voor f 30,- per jaar!

(Buitenland f 40,-)

Snel een briefkaart aan de secretaris

DENIJSSTRAAT 135, 2251 HJ DEN HAAG

en uw bezorgdheid is over!

Leiderschap op de korrel

Met veel belangstelling heb ik kennisgenomen van de serie artikelen onder de titel „Leiderschap op de korrel” van de hand van Ikol P. Huysman c.s. Zulks te meer omdat zij tal van nuttige aanwijzingen en praktische wenken bevatten. Het afsluitende artikel, van de hand van de heren Vroom en Heijnsdijk, „De militaire manager, door andermans bril gezien” (*Mil. Spect.* 153(1984) (9)392) heb ik evenzeer met bijzondere interesse gelezen. Uiteraard heb ik tevens mijn eigen dubbel-focus opgezet.

Voorop wil ik stellen zeer gepoorterd te zijn voor modern militair management. Management beoogt immers een „managing”, te weten beheersing van het proces van besturen en leiding geven. Het is niet onbekend, dat het militaire management zich immer bevindt tussen een zekere verambtelijking (bureaucratisering, systeemafhankelijkheid) en een bepaalde vermaatschappelijking (scheppen van vrijheid, creativiteit, flexibiliteit).

Daarmee heeft trouwens iedere organisatie bij toenemende schaalvergroting te maken.

Veel van wat de laatste schrijvers in hun reactie opmerken, kan zeker worden beaamd; bijvoorbeeld de versnippering van controle; het door- c.q. afschuifstelsel; de cultuur inzake details; de ruimte voor onorthodoxe aanpak. Ook de opgesomde uitdagingen kunnen grotendeels met instemming worden begroet. Maar er is zeker nog méér dat in het vizier moet worden gehouden. Willen de beschouwingen niet van louter academische aard blij-

ven, dan is het noodzakelijk de realiteit en de relaties niet uit het oog te verliezen. Daarom zou ik gaarne hebben gezien dat de aandacht ook op aanwezige *beperkingen* was gevestigd geweest.

De schrijvers stellen dat de organisatie de nodige voorwaarden dient te scheppen. Welnu, hier liggen stellig beklemmingen en beperkingen. Feitelijke randvoorwaarden, zo niet hardheden van de militaire organisatie.

Onze staats- en maatschappijvorm is gekenmerkt door een scheiding tussen de particuliere en de publiekrechtelijke sfeer. Die laatste is bepalend voor de krijgsmacht als instrument van de regering. De centrale missie van die krijgsmacht mag dan zijn gelegen in de produktie van gevechtskracht, een krijgsmacht vormt géén zelfstandige bedrijfs-huishouding, gericht op de inkomensvorming en deelnemende aan het ruilverkeer. Als overheidsorganisatie en gemeenschapsdienst ontbreken vrijwel alle corrigerende factoren van een marktmechanisme. Het wettelijk vastgestelde beheer van overheidsmiddelen is bedoeld om in belangrijke mate te dienen als middel ter bevordering van een rechtmatige, maar tevens doelmatige besteding van middelen. Daarenboven leggen de comptabiliteitsvoorschriften de nodige verplichtingen op. Delegatie en decentralisatie zullen vaak worden aangegrepen om de doelmatigheid te verhogen. Dienaangaande blijken de regelingen van taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden evenzeer remmingen te ondervinden. Daarnaast valt nog op te merken dat een van de kenmerken van ons overheidsapparaat is gelegen in de openbaarheid i.c. de publiciteit.

Bij het bedrijfsleven en een zelfstandige particuliere onderneming liggen de zaken in dat opzicht nog wel wat anders. Eerst wanneer de werkgelegenheid zich in ongunstige zin gaat ontwikkelen en/of regeringssteun een extreme vorm heeft aangenomen, poogt een eventuele parlementaire commissie nog wat openbaarheid te bereiken. Om de gedachten te bepalen, wanneer bij een legeronderdeel enkele soldaten het koud krijgen, vertrekt spoor-slags een missie uit de Tweede Kamer naar het „koude-voetenbataljon”, gelegerd in het noorden des lands, teneinde bemiddelingspogingen te doen.

De essentie van onze parlementaire democratie en de daarbij behorende goede rechten van de volksvertegenwoordigers moeten zonder twijfel worden erkend. Per slot hangt in een organisatie alles met alles samen en schijnbaar nietige zaken betreffende de dienst kunnen tot knelpunten uitgroeien. Toch kan men zich afvragen in hoeverre door politiek Den Haag soms bijzaken wel voldoende worden onderscheiden van hoofdzaken.

Over controlemechanismen en -momenten gesproken. Na een etaleerende vraagstelling — of het de minister bekend is, dat . . . — zal binnen de organisatie het controlemechanisme eerder toe- dan afnemen; met mogelijk nadere voorschriften, instructies, aanwijzingen en richtlijnen. Evenwel, controles c.q. verificaties moeten blijven bestaan. Bovenal vormen zij een van de hoofdelementen van leiding en arbeid met een vereiste terugkoppeling naar voorbereiding/planning en uitvoering voor corrigerende werking.

Waarop ik bij dit alles de aandacht wil vestigen, is dat de voor commu-

nicatie, informatie en motivatie in de militaire organisatie ingebouwde coördinerende en speciale-staforganen een essentiële rol dienen te blijven spelen. Het zelflerende element zal moeten worden beleefd, vooral van de praktijk uit, door oefeningen in verbanden, met een samen-in-de-situatie verkeren, waarbij het functioneren van leiderschap en organisatie wordt getoetst.

Bij het produceren van gevechtskracht gaat het in wezen om een taakverrichting van eenheden, die gemotiveerd moeten zijn en ingesteld op een gevechtsvoering in noodsituaties en oorlogstijd, door applicatie en ervaring opdoen te velde met gevechtskernen, ondersteunings-, verzorgings- en bevelvoeringsorganen, gecoördineerde wapenbediening en terreinvaardigheid, maar evenzovele sociale vaardigheden, informele bindingen en contacten.

Naschrift

Uit de reactie van drs. Van der Laan op de reeks van artikelen over het militaire leiderschap, in het bijzonder de uit een andere gezichtshoek beschreven slotbeschouwing, zal de belangstellende lezer kunnen opmaken dat er van een andere mening nauwelijks sprake kan zijn: in essentie stelt hij zich immers op een lijn met de opvattingen van de onderscheidene auteurs. Bijgevolg acht-

Diverse flexibele situaties kunnen in vreedetijd, ter voorbereiding op oorlogstaken, nu eenmaal alleen met simulatiemethodieken worden beoefend. De interne opleiding en vorming van personeel, in samenhang met „management development”, vereisen daartoe alleszins veel gezamenlijke arbeid van de opleidingsinstituten om het samenhangende proces van bestuur en leidinggeving te doen leren beheersen en te waarborgen.

drs. S. VANDER LAAN, lkol b.d.

ten de daaromtrent geraadpleegde schrijvers tot wie hij zich in het bovenstaande richt, geen redenen aanwezig voor een weerwoord: zij volstaan met vast te stellen dat zij erkentelijk zijn voor de steun aan hun visie die zij meenden te kunnen lezen uit de woorden van de heer Van der Laan, die hen ook niet in het minst noopt tot het verdedigen dan wel nader toelichten van hun standpunt.

HOOFDREDACTEUR

Willem van Oranje (1533-1584)

In zijn belangwekkende artikel onder opgemelde titel (*Mil. Spect.* 153(1984)(9)381) schrijft lkol drs. Zwitser onder meer dat het grafmonument van Engelbrecht II, graaf van Nassau, zich bevindt in de Grote Kerk in Breda, en dat *in die tombe ook* het gebeente van René van Chalon is bijgezet. Een correctie lijkt mij daaromtrent wel gewenst.

Immers, het door graaf Hendrik III van Nassau in de Prinsenkapel van

de Bredase Grote Kerk geplaatste monument ter ere van zijn grote voorganger graaf Engelbert II van Nassau en diens echtgenote Cimbarga markgravin van Baden is een *praalgrafmonument* waar zij níét zijn begraven; het is derhalve géén tombe. Hoogstwaarschijnlijk zijn beiden bijgezet in de Eerste Nassaukelder, in de Noordbeuk naast het Hoog Choor. Die kelder is in 1873 geopend geweest. Hoewel mocht worden aangenomen dat ten minste zes personen in die kelder zouden zijn bijgezet, bevinden zich daarin slechts drie — beschadigde — kisten alsmede een doodshoofd en enkele beenderen. Wellicht hebben des-

tijds de Fransen, die de kerk gebruikten als paardenstal en kazerne, de kelder geopend en geschonden. Helaas kan het Bredase stadsarchief daaromtrent geen uitsluitsel verschaffen. In de Prinsenkapel bevindt zich onder het monument voor Engelbert II wel de Tweede Nassaukelder, en daarvoor de Eerste Orangekelder, die daar werd gegraven op last van Willem van Orange en eerst in 1937 werd ontdekt; Willem liet daarin bijzetten zijn eerste gemalin Anna-Egmond van Buuren en zijn eerste, jong gestorven dochtertje Maria die op driejarige leeftijd overleed. In de Tweede Nassaukelder zijn bijgezet Hendrik III graaf van Nassau en René van Chalon prins van Orange en graaf van Nassau alsmede diens drie weken oude dochtertje Maria.

C. NIERSE

Willem van Oranje (1533-1584)

Aan het artikel van lkol drs. Zwitser over Willem van Oranje (*Mil. Spect.* 153(1984)(9)381) zou mijns inziens nog een waardevolle aanvulling mogen worden toegevoegd. Op blz. 382 geeft de schrijver namelijk een familieoverzicht dat de afstamming van de Vader des Vaderlands laat zien, maar voor een juist begrip van de offers die hij en nog elf (!) andere telgen uit het Nassause geslacht brachten voor de zaak van Nederlands vrijheid, zou een daaraan gewijde tabel zeker zin kunnen hebben. Een dergelijke staat had mogen worden ontleend aan het „Beknopt overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen uit de Ne-

derlandsche krijgsgeschiedenis van 1568 tot heden (1935)" van de hand van de ondergetekende, waar die erelijst uit de Tachtigjarige Oorlog is afgedrukt op blz. 532 (3e druk). Daarenboven zou ik het welhaast vanzelfsprekend hebben gevonden indien de schrijver in zijn zeer lezenswaardige artikel ook melding had gemaakt van de grote stammoeder Juliana van Stolberg, de moeder van de vijf Nassause graven die haar

zonen in alle eenvoud opvoedde met een diep geloof, hen begeleidde met haar gebed, en hen vol overgave afstond voor de vrijheidsstrijd van de Nederlanden: het zou daarbij mogelijk zijn geweest een afbeelding te plaatsen van haar monument dat destijds bij het geallieerde bombardement van het Bezuidenhout gelukkig gespaard bleef, en dat haar weergeeft temidden van de vijf zonen. ds. I. L. UIJTERSCHOUT

Het verdrag van diplomatiek verkeer Immunititeit van diplomaten onder de loep

In haar artikel (*Mil. Spect.* 153 (1984)(10)429) stelt mr. A. E. Rosenboom onder meer: „Nederland

Het verdrag van diplomatiek verkeer Immunititeit van diplomaten onder de loep

Het artikel (*Mil. Spect.* 153(1984) (10)429) dat mevrouw mr. Rosenboom heeft gewijd aan het verdrag van diplomatiek verkeer — in de praktijk doorgaans het Verdrag van Wenen genaamd — trok mijn belangstelling. Het draagt bij tot de algemene informatie van de lezerskring en bevordert daarbij zeker de lezenswaardigheid van het blad. Toch laat het artikel de indruk na alsof er iets aan ontbreekt, zonder dat ik overigens de kwaliteit ter discussie wil stellen. Vooral zou het bijvoorbeeld voor de specifieke lezerskring interessant zijn, van de scribente te vernemen hoe wij nu de verhouding moeten zien tussen de werking van het Verdrag en de positie van de Nederlandse militair die onder de bescherming van dit Verdrag in den vreemde (bv. NAVO-lidstaat) zijn brood verdient.

Ter informatie van de lezer moge dienen dat bij ambassades en verte-

blijkt het . . . (Verdrag van Wenen inzake Diplomatiek Verkeer c.a.) . . . bij nader onderzoek nog steeds niet te hebben geratificeerd”.

Ik weet niet wanneer het artikel van mevrouw Rosenboom werd ingezonden; ik neem aan vóór 11 april 1984, de datum waarop bij Rijkswet (Stbl. 147) ratificatie plaatsvond.

mr. A. D. Kok, maj. HMG

genwoordigingen ook een veertigtal actief dienende officieren met een verleende (en door het gastland erkende) diplomatieke status is tewerkgesteld. In hoeverre is hier nu sprake van jurisdictieproblemen, door de uitbreiding ten aanzien van militaire jurisdictie als gevolg van het NAVO-Statusverdrag en de beperking van de jurisdictie als gevolg van het Verdrag van Wenen?

Volledigheidshalve is zeker vermeldenswaard, dat op 7 september 1984 de Nederlandse oorkonden bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties zijn neergelegd, houdende een ratificatie door Nederland van de beide in bovengenoemd artikel bedoelde protocollen bij het Verdrag. Formeel houdt zulks in dat het integrale Verdrag voor Nederland dertig dagen later, dus op 7 oktober 1984, kracht van wet kreeg.

Deze ratificatie kon de scribente echter niet weten bij de samenstelling van haar artikel. Voor scherpshijpers zij vermeld dat een en ander is gepubliceerd in het Tractatenblad 1984 nr 108, zoals het ministerie van buitenlandse zaken telefonisch mededeelde.

mr. ing. J. REGOORT, maj

Willem van Oranje (1533-1584)

De heer Nierse heeft natuurlijk gelijk. De opmerking had slechts de bedoeling te onderstrepen dat René van Chalon te Breda werd begraven en daarmee de reeds vóór Willem van Oranje bestaande band van de Nassaus met de Nederlanden tot uitdrukking te brengen.

Hetzelfde geldt min of meer voor de opmerking van ds. Uijterschout. De tabel had geen andere betekenis dan de verwantschap te laten zien tussen de Duitse en de Nederlandse Nassaus. Met andere woorden: hoe moet men Willem van Oranje in verband brengen met René van Chalon. Het weglaten van Juliana van Stolberg heeft met de aard van het artikel te maken. Ik zou ook graag Willem van Oranje's jongste zoon, Frederik Hendrik, hebben genoemd. Hij werd dit jaar precies vier eeuwen geleden te Delft geboren en zou een van de grootste legeraanvoerders worden die wij hebben gekend. H. L. ZWITZER, lkol vbd

Het verdrag van diplomatiek verkeer Immunititeit van diplomaten onder de loep

Naar aanleiding van de door maj mr. Kok gemaakte opmerking het volgende. Op 10 april 1984 zijn de voorstellen van (rijks)wet door de Eerste Kamer aangenomen. Dat was het laatste stadium van de in mijn artikel onder punt 4 beschre-

ven parlementaire goedkeuring. Na de goedkeuring door de Staten-Generaal kan worden overgegaan tot bekrachtiging van, of toetreding tot het verdrag. Uit de reactie van Regoort — zie aldaar — kan worden gelezen dat toetreding plaatsvond op 7 september 1984 (vergelijk ook pt 5 uit het artikel); op 7 oktober 1984 vond de inwerkingtreding plaats (pt 6).

De door maj mr. ing. Regoort opgeworpen vragen nopen mij op enkele aspecten iets uitgebreider in te gaan.

1. De militair attaché in het algemeen

De militair attaché behoort tot het personeel van de Buitenlandse Dienst (art. 2(2) sub b van het Reglement van de Buitenlandse Dienst 1951, Stbl. 449). Hij heeft meestal een rang die is gelijkgesteld met de rang van ambtenaar der Buitenlandse Dienst 3e klasse (art. 12(4) en 13(3) van bovengenoemd reglement). Als zodanig valt de militair attaché dan ook onder de regels van het Verdrag van Wenen, betreffende de immuniteiten en privileges.*

2. Het NAVO-Statusverdrag

Vertegenwoordigers van de lidstaten van de NAVO moeten in staat zijn hun functies onafhankelijk uit te oefenen. Aldus art. 15 van het *Agreement on the status of the North Atlantic Treaty Organization, national representatives and international staff*, ondertekend in Ottawa, op 20 september 1951. Deze overeenkomst regelt de status van de NAVO, van haar internationale staf en van de vertegenwoordigers van de lidstaten. Een dergelijke overeenkomst bestaat ook voor de Verenigde naties: *Convention on the privileges and immunities of the United Nations*, aangenomen door de Algemene Vergadering op 13 februari 1946.

In het artikel is ingegaan op de verhouding nationaal recht/volken-

* P. W. A. Hoedemaker en P. P. Lucas — *De Nederlandse militair attaché*. KMA, Breda (1984)11.

recht, maar niet op de verhouding tussen bronnen van volkenrecht onderling, i.c. tussen twee verdragen. Er is een aantal regels dat voor een oplossing moet zorgen in het geval dat er sprake is van een conflict tussen twee verdragen. Het hiërarchieke beginsel zorgt bv. ervoor dat het Handvest van de VN geldt boven andere verdragen die in conflict zouden zijn met de regelingen van het Handvest. Het opvolgingsbeginsel leidt ertoe dat een later verdrag over hetzelfde onderwerp geldt. Daarbij wordt ervan uitgegaan dat het oudere verdrag dan is vervangen.

Het Verdrag van Diplomatiek Verkeer belemmert eventuele onderlinge afspraken tussen twee landen in hun bilaterale verhouding niet, zolang andere staten daarvan geen hinder ondervinden.

Uit een verdrag zelf kan blijken welke regelingen gelden. Zo blijkt uit de *Agreement on the Status of the NATO . . .* in art. 13 betreffende de vertegenwoordigers van de lidstaten en de artt. 18 en 21 betreffende de internationale staf en de specialisten op dienstreis, dat deze personen dezelfde immuniteiten en privileges genieten als diplomaten van een zelfde rang; met andere woorden: het Verdrag van Wenen is hier van toepassing.

Waar het betreft de regeling van geschillenbeslechting over bijvoorbeeld conflicten voortkomende uit contracten waarbij de NAVO partij is, of over conflicten waarbij een staflid of een specialist van de NAVO is betrokken die immuniteit geniet, zal de Raad van de NAVO een voorziening treffen, aldus art. 24. Dat is, lijkt mij, dwingend recht; hier zal het Verdrag van Wenen dus niet van toepassing zijn. Dat lijkt mij evenmin in strijd met het Verdrag van Wenen omdat andere nietlidstaten geen hinder ondervinden van deze overeenkomst.

Er is dan ook niet zozeer sprake van uitbreiding van militaire jurisdictie ten nadele van het Weense verdrag als gevolg van het NAVO-Statusverdrag, als wel een beperking van jurisdictie van de lidstaten, conform de regelingen van het Verdrag van Wenen.

Het is mij uit de Overeenkomst niet geheel duidelijk of de Raad ook oordeelt over interpretatie en toepassing van de Overeenkomst — stel dat daarover verschil van mening zou ontstaan tussen twee lidstaten of tussen de organisatie en een van haar lidstaten — maar ik neem aan van wel. Het is dus niet zo dat het Internationale Gerechtshof rechtsmacht zou hebben in deze kwestie, zoals dat het geval is bij het Verdrag van Wenen. De oorkondes van het Agreement zijn dan ook niet neergelegd bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties, maar in de archieven van de Regering van de Verenigde Staten.

3. Ratificatie van het Verdrag van Diplomatiek Verkeer door Nederland

Bij nader onderzoek is mij inmiddels gebleken dat Nederland destijds wél bij de onderhandelingen aanwezig is geweest, maar níét het Verdrag heeft ondertekend, in tegenstelling tot wat ik eerder heb beweerd. Wat dat betreft zou ik aldus op de laatste alinea van de mening van Regoort willen ingaan: Nederland heeft het verdrag, noch de protocollen destijds ondertekend; dat betekent dat er nu geen sprake is van ratificatie ofwel bekrachtiging (dat zou alleen kunnen indien Nederland had ondertekend), maar van toetreding en níét alleen bij de protocollen, maar ook bij het verdrag. Inderdaad treedt zowel bij ratificatie als bij toetreding na dertig dagen het Verdrag in werking, aldus art. 51 lid 2 van het Verdrag. Ook de protocollen treden dertig dagen na ratificatie of toetreding in werking.

MR. A. E. ROSENBOOM

